

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาค้นคว้าเอกสาร ตำราวิชาการ บทความในวารสาร งานวิจัย รวมถึงเทปบันทึกเสียงจากผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับ ศิลปะในการนำหลักพุทธธรรมมาใช้พัฒนาทัศนคติบุคคลเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์สู่สังคมโลก ผู้ศึกษาได้จำแนกข้อมูลดังนี้

1. การพัฒนาทัศนคติ
2. ความสัมพันธ์ของกายและจิต
3. ปัญญาตามหลักพุทธธรรม
4. ทัศนคติการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์สู่สังคมโลก
5. ศิลปะการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ประโยชน์กับบุคคล องค์กร และสังคมโลก
6. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาทัศนคติ

การศึกษาเรื่องทัศนคติ จำเป็นต้องศึกษาสมรรถนะ (Competency) ควบคู่ไปด้วยเพื่อความเข้าใจอย่างถูกต้องเชื่อมโยง อานนท์ ศักดิ์วรวิชญ์ (2547, หน้า 61) โดยนักจิตวิทยาจากมหาวิทยาลัยฮาวาร์ด คือ เดวิด ซี แมคเคลเลน ทำการทดสอบบุคลิกภาพในการชี้วัดทัศนคติ และนิสัยเพื่อบอกระดับความสามารถของมนุษย์ โดยมีจุดมุ่งหมายสูงสุดในการดึงศักยภาพและความสามารถที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวบุคคล ให้มีผลประโยชน์ที่เกื้อกูลกัน หรือเรียกว่า Win-Win ลักษณะแนวคิดของแมคเคลเลนเกี่ยวกับสมรรถนะมี 5 ส่วน ได้แก่

1. ความรู้ (Knowledge) คือ ความเข้าใจเฉพาะเรื่องที่ต้องรู้ ในศาสตร์ด้านต่าง ๆ เช่น เครื่องยนต์ กฎหมาย แพทย์ เป็นต้น
2. ทักษะ (Skill) คือ สิ่งที่ต้องการให้ทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ทักษะทางคอมพิวเตอร์ ทักษะทางการสอน เป็นต้น เป็นลักษณะความชำนาญ สามารถปฏิบัติได้อย่างคล่องแคล่ว
3. ความเห็นเกี่ยวกับตนเอง (Self Concept) เป็นความคิดเกี่ยวกับลักษณะของตนเอง เช่น ความมั่นใจ ความเชื่อ เป็นต้น

4. บุคลิกลักษณะประจำตัว (Traits) เป็นสิ่งที่ใช้อธิบายถึงบุคคลได้ เช่น น่าเชื่อถือ ไว้วางใจ เป็นผู้นำ เป็นต้น

5. แรงจูงใจหรือทัศนคติ (Attitude) เป็นแรงจูงภายในทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมาสู่เป้าหมาย หรือความสำเร็จที่ต้องการ

อาณนที ศักดิ์วีระชัย (2547, หน้า 61) สมรรถนะ คือ คุณลักษณะของบุคคล ซึ่งได้แก่ ความรู้ ทักษะ ความสามารถ และคุณสมบัติต่าง ๆ เช่น ค่านิยม จริยธรรม บุคลิกภาพ คุณลักษณะทางกายภาพ เป็นต้น ซึ่งจำเป็นและสอดคล้องกับความเหมาะสมขององค์กร ต้องสามารถจำแนกออกมาได้ว่าผู้ที่ประสบความสำเร็จในองค์กรได้ ต้องประกอบด้วยคุณลักษณะสำคัญอย่างไร

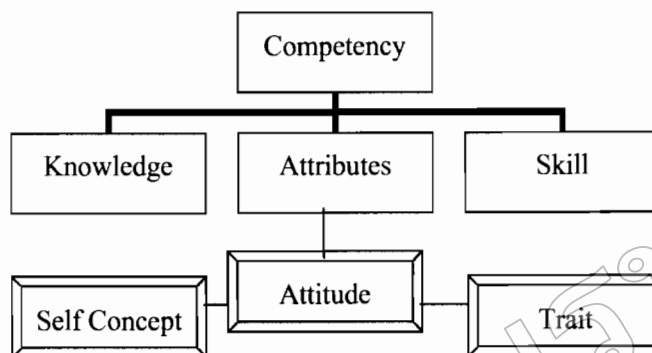
จากความเห็นของ เดวิด ซี แมคเคอเลนและสก็อต บี พาร์ ได้ให้คำนิยามสมรรถนะ คือ กลุ่มของความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะ ที่มีความเกี่ยวข้องกัน มีความสัมพันธ์กับผลงาน วัตถุประสงค์กับมาตรฐานได้ สามารถเสริมสร้างได้ โดยผ่านการฝึกอบรมและพัฒนา จึงสามารถอธิบายองค์ประกอบของสมรรถนะ ในเชิงความสัมพันธ์ของส่วนประกอบ ที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสมรรถนะของบุคคลได้จากกราฟต่อไปนี้

Attributes “A Quality Forming part of the Nature of the Person or Thing Kindness is one of this Best Attribute” หมายถึง คุณลักษณะของบุคคล ที่เป็นตัวตนเฉพาะ แสดงออกมาเป็นท่าทางโดยธรรมชาติ เป็นตัวของตัวเอง

Attitude “A Way of Feeling or Thinking About Someone or Something as this Influence one's Behavior” หมายถึง ทัศนคติ ที่ประกอบด้วยความรู้สึกละเอียดของบุคคลที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคล

Trait “A Particular Quality of a Person” หมายถึง ความพิเศษเฉพาะบุคคล

Self Concept “A Particular or Typical Part of one's Person Idea ” หมายถึง แนวปฏิบัติเฉพาะตน

ภาพที่ 2-1 องค์ประกอบสมรรถนะเชิงลึก

อาภรณ์ ภูวพิชญ์ (2551, หน้า 167) สมรรถนะ ต้องประกอบทั้งสิ่งที่เรียกว่า ความรู้ ทักษะ และ คุณลักษณะเฉพาะบุคคล ขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ สมรรถนะ สามารถแบ่งออกเป็น 4 ระดับ

1. ด้านทักษะวิชาชีพ (Technical Competency) หมายถึง ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติในสายอาชีพของตนอย่างดี
 2. ด้านความสัมพันธ์ส่วนบุคคล (Interpersonal Competency) หมายถึง การปรับตัวเปิดใจในการอยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่นเพื่อการพัฒนาที่ดี
 3. ด้านสติปัญญา (Intellectual Competency) หมายถึง ความเข้าใจธรรมชาติตามความเป็นจริง ยอมรับความเปลี่ยนแปลงและความไม่เที่ยงแท้แน่นอน
 4. ด้านธุรกิจ (Business Competency) หมายถึง ความเข้าใจในขีดความสามารถในการดำเนินงานและการลงทุนการแลกเปลี่ยนและการตอบแทน
- ทัศนคติ (Attitude) หรืออาจเรียกว่า เจตคติ มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า Aptus แปลว่า โน้มเอียงคือ สภาวะความพร้อมทางจิตที่เกี่ยวข้องกับความคิด ความรู้สึกและแนวโน้มของพฤติกรรมบุคคล ที่มีต่อบุคคล สิ่งของ สถานการณ์ต่าง ๆ ไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง และสภาวะความพร้อมทางจิตนี้จะต้องอยู่นานพอสมควร แสดงให้เห็นความเชื่อ ส่วนใหญ่ใช้ตัดสินสภาวะแวดล้อม และผูกพันกับการกระทำหรือพฤติกรรม ทัศนคติมาจากความรู้สึกเชิงบวกหรือเชิงลบเป็นสภาวะจิตใจ สามารถเรียนรู้หรือจัดการได้โดยใช้ประสบการณ์

ไพศาล หวังพานิช (2523 อ้างถึงใน รวีวรรณ อังคนุรักษ์พันธ์, 2533, หน้า 11) ทัศนคติ หมายความว่า ความรู้สึกภายในของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งอันเป็นผลจาก ประสบการณ์การเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งนั้น และความรู้สึกดังกล่าว จะเป็นตัวกำหนดให้บุคคลนั้นแสดงพฤติกรรม หรือแนวโน้มของ

การตอบสนองต่อสิ่งนั้นในทิศทางใดทางหนึ่ง อาจเป็นทางสนับสนุนหรือ ได้แย้งคัดค้านก็ได้

รวีวรรณ อังคนุรักษ์พันธ์ (2533, หน้า 12) ทักษะ ทักษะ หมายถึง ศักยภาพภายในของบุคคล ที่มีแนวโน้มแสดงออกทางพฤติกรรมในทิศทางบวก ทิศทางลบ หรือเป็นกลาง

ศักดิ์ สุทรเสณี (2531, หน้า 2) กล่าวถึง ทักษะ ทักษะ ที่เชื่อมโยงไปถึง พฤติกรรมของบุคคลว่า ทักษะ หมายถึง

1. ความซับซ้อนของความรู้สึกรู้สึก หรือการมีอคติของบุคคล ในการที่จะสร้างความพร้อม ที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ตามประสบการณ์ของบุคคลที่ได้รับมา

2. ความโน้มเอียง ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลใดสิ่งหนึ่ง ในทางที่ดีหรือ ต่อต้าน สิ่งแวดล้อมที่จะมาถึงทางหนึ่งทางใด

3. ในด้านพฤติกรรม หมายถึง การเตรียมตัว หรือความพร้อมที่จะตอบสนอง

ทักษะ มีสององค์ประกอบ คือ องค์ประกอบด้านสติปัญญา หมายถึง ความเชื่อที่บุคคลมีต่อเป้าหมาย ของทักษะ เป็นตัวส่งเสริม ขัดขวางการบรรลุถึงค่านิยมต่าง ๆ ของบุคคล องค์ประกอบด้านอารมณ์ ความรู้สึก หมายถึง เมื่อถูกกระตุ้น โดยเป้าหมายของทักษะ

รวีวรรณ อังคนุรักษ์พันธ์ (2533, หน้า 13) คุณลักษณะของทักษะ หมายถึง ความคิดเห็น หรือแนวความคิดที่สะสมไว้นับมีองค์ประกอบ 3 ประการหลักคือ

1. ข้อมูล (Cognitive) ที่เราได้รับมาเกี่ยวกับความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมเช่น บุคคล สิ่งของหรือแนวความคิดสติปัญญา

2. ความรู้สึก (Affective) ที่เรามีต่อสภาพแวดล้อมเช่นบุคคล สิ่งของหรือแนวความคิด

3. การแสดงออก (Behavioral) เป็นพฤติกรรมภายในทั้งบวกหรือลบ

หน้าที่ของทักษะ ที่สำคัญไว้ 4 ประการ คือ

1. เพื่อการปรับตัว (Adjustment) คือ การที่บุคคลอาศัยทักษะเป็นเครื่องมือ สำหรับการปรับพฤติกรรมของตนให้เป็นไปในทางที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดให้มีผลเสียน้อยที่สุด ทักษะ จึงสามารถสะท้อนให้เห็นเป้าหมายที่พึงประสงค์หรือไม่พึงประสงค์ได้

2. เพื่อป้องกันตัว (Ego Defensive) คือ โดยปกติคนทั่วไปมักมีแนวโน้มที่จะไม่ยอมรับความจริง ที่ขัดแย้งกับความนึกคิดของตน ทักษะจึงสะท้อนออกมาในลักษณะป้องกันตัว แสดงออกเป็นความรู้สึกถูกเหยียดหยาม หรือดิ้นรนหนีจากคนอื่น และขณะเดียวกันก็จะยกตนเองให้ดูสูงกว่า โดยถือว่าตนเหนือกว่าผู้อื่น แสดงออกมาจากภายในตัว เพียงเพื่อต้องการระบายความรู้สึก

3. เพื่อแสดงความหมายของค่านิยม (Value Expressive) คือ สะท้อนให้เห็นลักษณะ

จำเพาะเจาะจง ให้สามารถบรรยายความถึงค่านิยมที่อยู่ภายในตนออกมา

4. เพื่อเป็นตัวจัดระเบียบความรู้ (Knowledge) คือใช้ทัศนคติเป็นมาตรฐานประเมินและทำความเข้าใจ สภาพแวดล้อมรอบตัว ความสามารถเข้าใจ ระบบ ระเบียบ ของสิ่งต่าง ๆ ได้

ทัศนคติสามารถวัดได้ อานาจ ไพนุชิต (2539 อ้างถึงใน นิรวิทย์ เพียรราษฎร์, 2553, หน้า 29) มาตรการวัดทัศนคติ ถือเป็นเครื่องมือในการวิจัยทางการศึกษาอย่างหนึ่ง ที่ใช้วัดคุณลักษณะภายในทางจิตของบุคคลที่ไม่สามารถวัดโดยตรง ให้ผลการวัดเป็นเชิงปริมาณหรือตัวเลข ลักษณะของมาตรการวัดทัศนคติประกอบด้วยชุดของสถานการณ์ หรือข้อความที่เป็นสิ่งเร้าให้ผู้ตอบ ได้แสดงพฤติกรรมตอบสนอง

นิรวิทย์ เพียรราษฎร์ (2553, หน้า 31-32) ประโยชน์ของการวัดทัศนคติ คือวัดเพื่อทำนายพฤติกรรม หาทางป้องกัน หาทางแก้ไข และ เข้าใจสาเหตุและผล ทัศนคติเป็นแกนกลางของจิตวิทยายุคปัจจุบัน ซึ่งถือว่าทัศนคติมีความสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมในสังคม

การเปลี่ยนทัศนคติ (Attitude Change) ก่อตัวขึ้นมาจากปัจจัยหลายประการด้วยกันซึ่งในความเป็นจริง ไม่ได้มีการเรียงลำดับตามความสำคัญแต่อย่างใดเพราะแต่ละปัจจัยขึ้นอยู่กับกันได้เกี่ยวข้องกับสิ่งของหรือแนวความคิดที่มีลักษณะแตกต่างกัน ไปประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก ดังนี้

1. พื้นฐานของแต่ละบุคคลหรือเบื้องหลังทางประวัติศาสตร์ (Historical Setting) หมายถึง ลักษณะทางด้านชีวประวัติได้แก่ สถานที่เกิด สภาพภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่ผ่านมาเป็นตัวหล่อหลอมบุคลิกภาพและเป็นปัจจัยนำไปสู่การเกิดทัศนคติของคน

2. สิ่งแวดล้อมทางสังคม (Social Environment) ได้แก่ การปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อกันและกัน เช่น การเปิดรับข่าวสารกลุ่มและบรรทัดฐานของกลุ่ม สภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับบุคคลและประสบการณ์

3. กระบวนการสร้างบุคลิกภาพ (Personality Process) เป็นกระบวนการขั้นพื้นฐานในการสร้างทัศนคติของแต่ละบุคคล

ทัศนคติของมนุษย์สามารถเปลี่ยนให้ดีขึ้นหรือแย่ลงได้ โดยมีเป้าหมาย คือความสุขของตนเองและสังคมโลกรวมถึงจักรวาล ซึ่งมีเทคนิควิธีการอยู่ 2 วิธีคือ

1. การเปลี่ยนทัศนคติจากมูลเหตุภายนอก (External cause) เป็นการเปลี่ยนแบบถูกจูงใจให้รับข้อมูลหรือสาร (Persuasive Communication) ซึ่งจะพบการเปลี่ยนอยู่บ่อย ๆ ในชีวิตประจำวัน

2. การเปลี่ยนทัศนคติจากมูลเหตุภายใน (Internal Cause) มีการกระตุ้นจากภายในความรู้สึกของบุคคล (Cognitive Dissonance) เป็นความไม่สบายใจจะโรบางสิ่งมีความขัดแย้งเกิดขึ้นในความคิด

ของตน หรือกับทัศนคติที่มีอยู่แล้ว ได้แก่ มีความขัดแย้งระหว่างความประพฤติ และทัศนคติ สุดท้ายคือการคิดที่จะเปลี่ยนทัศนคติ เกิดในตัวบุคคลด้วยวิธีที่ต่างกัน ได้แบ่งกระบวนการเปลี่ยนแปลงทัศนคติออกเป็น 3 ประการ คือ

2.1. การยินยอม (Compliance) จะเกิดได้เมื่อ บุคคลยอมรับสิ่งที่มีอิทธิพลต่อตัวเขา และมุ่งหวังจะได้รับความพอใจจากบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีอิทธิพล การยอมรับกระทำตามเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ซึ่งจะมีพลังผลักดัน ให้บุคคลยอม กระทำตามมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับจำนวนหรือความรุนแรงของรางวัลและการลงโทษ

2.2. การเลียนแบบ (Identification) การเลียนแบบ เกิดขึ้นเมื่อบุคคลยอมรับสิ่งเร้า หรือสิ่งกระตุ้น ซึ่งการยอมรับนี้เป็นผลมาจากการที่บุคคลต้องการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีหรือที่พอใจระหว่างตนเองกับผู้อื่นหรือกลุ่มบุคคลอื่น จากการเลียนแบบทัศนคติของบุคคลจะเปลี่ยนไปมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับสิ่งเร้าให้เกิดการเลียนแบบ

2.3. ความต้องการที่อยากจะเปลี่ยน (Internalization) เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลยอมรับสิ่งที่มีอิทธิพลเหนือกว่า ซึ่งตรงกับความต้องการภายในค่านิยมของเขาพฤติกรรมที่เปลี่ยนไป จะสอดคล้องกับค่านิยมที่บุคคลมีอยู่เดิมความพึงพอใจที่ได้ขึ้นอยู่กับเนื้อหารายละเอียดของพฤติกรรมการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

การเปลี่ยนทัศนคติ มี 2 ชนิด คือ

1. การเปลี่ยนแปลงไปในทางเดียวกัน หมายถึง ทัศนคติของบุคคลที่เป็นไปในทางบวกก็จะเพิ่มมากขึ้นในทางบวกด้วย และในทางกลับกัน ทัศนคติที่เป็นไปในทางลบก็จะเพิ่มมากขึ้นในทางลบด้วย

2. การเปลี่ยนแปลงไปคนละทางหมายถึง การเปลี่ยนทัศนคติเดิมของบุคคลที่เป็นไปในทางบวกก็จะลดลงไปในทางลบและถ้าเป็นไปในทางลบก็จะกลับเป็นไปในทางบวก

การสร้างหรือเปลี่ยนทัศนคติให้ดีขึ้นแบบทางบวกหรือแย่งแบบทางลบนั้นต้องเกิดขึ้นจากความสมัครใจของผู้ประสงค์เปลี่ยนทัศนคตินั้น ทัศนคติสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทคือ

1. ทัศนคติเชิงบวก คือความรู้สึกหรือการแสดงออก จากอารมณ์หรือจากสภาพจิตใจในด้านดีต่อบุคคลอื่น หรือเรื่องราวใด ๆ เพื่อการดำเนินงาน

2. ทัศนคติเชิงลบ คือความรู้สึกหรือการแสดงออกทางเสื่อมเสียเลวร้าย แล่งสงสัยเกลียดชังต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เรื่องราว หรือกับปัญหาใด ๆ ในการดำเนินงาน

วรภัทร์ ภูเจริญ (2553) การปรับทัศนคติ คือการปรับความคิด การปรับจากลบไปสู่บวก เป็นที่นิยมกันมาก เพราะคนสามารถมองเห็นความเปลี่ยนแปลงได้ง่าย องค์การก็สามารถมองเห็นความเปลี่ยนแปลงจากผลที่เกิดขึ้นจากความคิด ที่เปลี่ยนไปได้ง่ายเช่นกัน แต่หากจะให้ดีขึ้นอีกก็คือ ฝึกที่จะผ่อนความคิดบวก ให้อยู่ตรงกลางคือ ไม่ยึดติดกับฝั่งบวกหรือลบ จะทำให้มีความสุขได้มากกว่าอยู่ฝั่งบวกหรือลบเสียอีก การปรับความคิด ก็จะส่งผลต่อการปรับทัศนคติไปด้วย

คำว่า “ความเป็นกลาง” ใกล้เคียงกับ “ความยุติธรรม” โสเครตีส เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนชอบค้นหาความเป็นแม่แบบ ของแนวทางต่าง ๆ ที่ใช้เป็นแนวทาง ในการตัดสินใจที่กำหนดหน้าที่ ความดี ความชั่ว หากแปลตามความหมาย ตามตัวอักษร ความยุติธรรมคือ ยุติและธรรม เป็นธรรมอันนำไปสู่การยุติปัญหา อริสโตเติล กล่าวว่ามนุษย์ทุกคน ต้องเลือกเองว่าจะทำอะไร ซึ่งดีสำหรับตนเองและในขณะเดียวกัน ก็ดีสำหรับผู้อื่น โดยการใช้หลักคุณธรรมมากกว่าใช้ความพอใจของตนเอง คุณธรรมดังกล่าวได้แก่ การรู้จักควบคุมตน ข่มใจ รู้จักพอ (Temperance) ความกล้าหาญในการเลือกตัดสินใจด้วยเหตุผล ถึงแม้จะตระหนักถึงอันตรายที่อยู่ข้างหน้า ผู้กล้า (Courage) มิใช่ผู้ปราศจากความกลัว แต่เชื่อมั่นว่าสิ่งที่กระทำนั้นถูกต้อง การปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความเท่าเทียมกัน (Justice) เหมือนที่อยากให้ผู้อื่นปฏิบัติต่อตน

พระบรมราชาโชวาท (2522) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสว่า กฎหมายมิใช่ตัวความยุติธรรม หากเป็นเพียงบทบัญญัติหรือปัจจัยที่ตราไว้ เพื่อรักษาความยุติธรรม ผู้ใดก็ตามแม้ไม่รู้กฎหมาย แต่ถ้าประพฤติปฏิบัติด้วยความสุจริตแล้ว ควรจะได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายเต็มที่

ความยุติธรรมหมายถึง ความเหมาะสม ความถูกต้อง ชอบธรรม และตรงไปตรงมา (Colquitt, et al., 2001, p. 425)

ความเป็นธรรมเป็นเรื่องที่ซับซ้อนและยาก สร้างไม่ได้ด้วยอำนาจ อารมณ์ และอวิชา แต่ต้องการความเข้าใจเชิงโครงสร้าง ตั้งใจมีศีลธรรม (ประเวศ วสี, 2553, หน้า 372)

ความเป็นกลาง จึงเปรียบไปด้วยความยุติธรรม ต้องประกอบด้วยหลักคิดและการกระทำตามกฎเกณฑ์แห่งความเที่ยงธรรม บนศีลธรรมจรรยาไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ชอบด้วยเหตุและผล เต็มไปด้วยความรู้สึกผิดชอบและรับผิดชอบในผลที่เกิดขึ้น ไม่ฝืนต่อธรรมชาติ และสามารถให้เป็นแม่แบบแห่งการตัดสินใจของมหาชนได้

อีกคำหนึ่งคือ ความเที่ยงธรรม ป.อ.ปยุตโต (2551, หน้า 333) หมายความว่า ตั้งตรงด้วย

ความเป็นธรรม ความยุติธรรมมีจริงเพราะเป็นเครื่องมือในการใช้แก้ปัญหาให้ยุติได้ ด้วยความเป็นนามธรรมและสามารถปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสมแห่งสังคมและธรรมชาติ สามารถสัมผัสได้ด้วยความรู้สึทางจิตใจ ความยุติธรรมคือ ความเที่ยงธรรม ความชอบธรรม ความชอบด้วยเหตุและผล

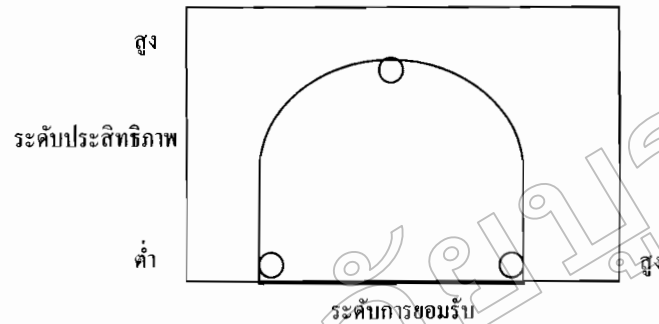
ธร สุนทรายุทธ (2553, หน้า 43) พฤติกรรมอันเป็นผลมาจากทัศนคติภายในตัวบุคคล มีส่วนสำคัญต่อการเพิ่มประสิทธิภาพในองค์กรเป็นอย่างมาก การปฏิบัติงานด้วยความคิดสร้างสรรค์ มีการตื่นตัวเกินกว่าบทบาทที่กำหนดไว้ ด้วยความเต็มใจและยินดี ความเป็นสมาชิกที่มีประสิทธิภาพ มีความสำคัญต่อองค์กรเพราะจะช่วยให้องค์กรประสบผลสำเร็จ เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเองของสมาชิกที่มีนิสัยช่วยเหลือผู้อื่น ทัศนคติที่จำเป็นต่อการบริหารจัดการองค์กรคือ ความให้การช่วยเหลือ ความสำนึกในบทบาทหน้าที่ มีความอดกลั้น คำนึงถึงส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ร่วมมือ มองโลกในแง่ดี

มาสโลว์ (Maslow) เชื่อว่าพฤติกรรมของมนุษย์เป็นจำนวนมาก สามารถอธิบายโดยใช้แนวโน้มนิยมของบุคคล ในการค้นหาเป้าหมายที่จะทำให้ชีวิตได้รับความต้องการ ตามที่ตนปรารถนา และได้รับสิ่งที่มีความหมายต่อตนเอง ในทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการเชื่อว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีความต้องการ (Wanting Animal) ความต้องการของมนุษย์ติดตัวมาแต่กำเนิด ความปรารถนาจะเรียงลำดับขั้นและไขว่คว้าความพึงพอใจในแต่ละระดับตลอดไปคือ ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiological Needs) ความต้องการความปลอดภัย (Safety Needs) ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ (Belongingness and Love Needs) ความต้องการได้รับความนับถือยกย่อง (Esteem needs) ความต้องการที่จะเข้าใจตนเองอย่างแท้จริง (Self Actualization Needs) (ศิริวรรณ เสรีรัตน์, 2545)

ธร สุนทรายุทธ (2553, หน้า 226) ทัศนคติที่จำเป็นในการบริหารจัดการองค์กร ควรมีเป้าหมายสู่สังคมโลก เป็นพื้นฐานด้วยความยั่งยืนแห่งบุคคลและองค์กร ต้องขึ้นอยู่กับความอยู่รอดของสังคมโลกเป็นสำคัญ สิ่งที่จะนำไปสู่การบริหารจัดการที่ประสบผลสำเร็จ ก้าวไปในทิศทางที่ถูกต้อง ขึ้นอยู่กับความรู้ที่ถูกต้องของคนในองค์กรเป็นสำคัญ การจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM) หมายถึง การรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในองค์กร ซึ่งกระจัดกระจายอยู่ในตัวของบุคคลหรือเอกสาร มาพัฒนาให้เป็นระบบเพื่อให้ทุกคนในองค์กรสามารถเข้าถึงความรู้ และพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ รวมทั้งปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

พลวัตรของทัศนคติในการยอมรับ ในการบริหารองค์กร การพัฒนาประสิทธิภาพของมนุษย์ไปสู่การยอมรับในการทำงานร่วมกัน ความคิดเห็นหรือทัศนคติที่แตกต่าง ทำให้ประสิทธิภาพตกต่ำ ขาดความคิดสร้างสรรค์ การยอมรับทำตามทุกเรื่องโดยไม่คัดค้านในเรื่องที่ไม่ถูกต้อง ก็อาจจะเกิด

ปัญหาขึ้นมาได้ ไม่ทำตามบรรทัดฐานก็ไม่มีประสิทธิภาพเช่นกัน การสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้น ระหว่างการทำตามและนอกคอก เพื่อช่วยให้ประสิทธิภาพของกลุ่มสูงสุด มีแนวคิดคือ

ภาพที่ 2-2 การสร้างสมดุลในการยอมรับและไม่ยอมรับในงาน (ชร สุนทรายุทธ์, 2553)

จุดที่เหมาะสมสำหรับการสร้างพลวัตรของการยอมรับคือ ประสิทธิภาพสูงสุดและการยอมรับในระดับที่พอดีหรือกึ่งกลาง การต่อต้านมากจะทำให้ประสิทธิภาพไม่มีความหมายสำหรับทีม การยอมรับมากเกินไปจะทำให้ประสิทธิภาพลดลงได้

พิพัฒน์ นนทนาธรณ์ (2553, หน้า 154) ทศนคติที่จำเป็นต่อสังคมโลก การนำพาให้องค์การบรรลุวัตถุประสงค์ จะต้องรู้จักวิธีการกระจายทรัพยากรขององค์การที่มีอยู่อย่างจำกัด อย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องมีการส่งเสริมเหตุปัจจัยให้เอื้อต่อการอยู่ร่วมกัน การตลาดเหตุสัมพันธ์ที่เหมาะสม การตลาดสังคมองค์กรที่ดี การให้เพื่อสังคมขององค์กร การอาสาชุมชน การประกอบธุรกิจอย่างรับผิดชอบต่อสังคม แนวปฏิบัติกิจกรรมสังคมขององค์กรที่ดี การส่งเสริมเหตุปัจจัย เป็นการเพิ่มการตระหนักรู้ และความเป็นห่วงเป็นใยกับประเด็นปัญหาทางสังคม การโน้มน้าวสร้างความตระหนักรู้ ความห่วงใย เพื่อการช่วยเหลือแก้ไขปัญหาสังคม

สรุป

ทศนคติ คือ ความรู้สึกนึกคิด ความคิด ที่แสดงออกมาทั้งด้านบวก ด้านลบ และด้านความเป็นกลางหรือความเที่ยงธรรม เพื่อนำไปสู่พฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งทศนคติสามารถเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาได้

การพัฒนาทศนคติ จำเป็นต้องเข้าใจถึงส่วนที่ลึกกว่าคือ ในระดับของจิตหรือความคิด เป็นการปรับความเอนเอียงที่เกิดขึ้นภายในจิต แบบเป็นพลวัตร ไปสู่การยอมรับมูลเหตุจากภายนอกและมูลเหตุจากภายใน เพื่อสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้น

ทัศนคติที่จำเป็นต่อสังคมโลกที่เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และเน้นไปทางวัตถุ ต้องการความเข้าใจและยอมรับในระดับ บุคคล องค์กร และสังคม ในการพึ่งพาอาศัยกันอย่างเป็นส่วนหนึ่ง โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับในความเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ ยอมรับในความแตกต่างที่เกิดขึ้นจากเหตุและปัจจัยอย่างมีเหตุผล

การพัฒนาทัศนคติ จะส่งผลต่อสมรรถนะของบุคคล และทำให้เกิดผลต่อการเข้าถึงเหตุปัจจัยของความเป็นจริงในการอยู่ร่วมกัน เพื่อแสดงพฤติกรรมช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมโลกได้อย่างถูกต้องออกมา

ความสัมพันธ์ของกายและจิต

การศึกษาเรื่อง ความรู้สึก เป็นการเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างร่างกายและจิตใจ เป็นการศึกษา ความเชื่อมโยงของสรรพสิ่งในธรรมชาติ ระหว่างรูปและนามนั้น เป็นวิทยาศาสตร์ยุคใหม่ ที่ต้องก้าวให้ผ่านวิทยาศาสตร์ยุคเก่า ที่เกาะอยู่กับวัตถุ วิทยาศาสตร์ยุคใหม่เป็นการสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างส่วนบุคคลหรือแต่ละคน (Individual) และส่วนรวม (Collective)

3) ภายในจิต จิตวิญญาณ จิตชั้นสูง จิตชั้นต่ำ	2) ภายนอก ร่างกายและวัตถุ อะตอม อนุ ร่ายกาย สมอ
4) วิวัฒนาการ ของวัฒนธรรม	1) ส่วนรวม จักรวาล โลก สิ่งแวดล้อมบนโลก สังคม

ภาพที่ 2-3 ภาพรวมของธรรมชาติและสรรพสิ่งแบบวิทยาศาสตร์ยุคใหม่

(Ken Wilber, 1996 อ้างถึงใน ประเวศ วสี, 2553, หน้า 17)

ช่องที่ 1 หมายถึง จักรวาล โลก สิ่งแวดล้อมบนโลก สังคม ซึ่งเป็นวิวัฒนาการของสสารและสรรพชีวิตบนโลก ทั้งสังคมถือเป็นส่วนรวม

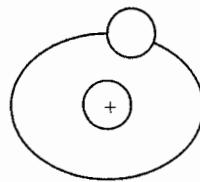
ช่องที่ 2 หมายถึง อะตอม ร่ายกาย สมอ เป็นเรื่องของวัตถุและส่วนบุคคล สัตว์ คน วัตถุ ประกอบด้วยส่วนเล็ก ๆ อะตอม อนุ เซลล์ อวัยวะต่าง ๆ รวมถึงสมอ ถือเป็นวัตถุภาคภายนอก

ช่องที่ 3 หมายถึง จิต จิตวิญญาณ สัมพันธ์อยู่กับกาย แต่ก็ไม่ใช่วัตถุ เป็นคนละมิติกัน รวมเรียกว่าจิต (Consciousness) มีช่วงระดับที่กว้างมาก (Spectrum) จิตที่ไม่บรรลือคือ จิตที่ติดอยู่กับตัวเอง (Self) หรือเห็นแก่ตัว จิตที่บรรลือหมายถึง จิตที่ไม่ยึดมั่น (Self Transcending)

ช่องที่ 4 หมายถึง วิวัฒนาการของวัฒนธรรมคือ ความเชื่อ คุณค่า การประพฤติปฏิบัติของกลุ่มบุคคล จิตบุคคลที่ถูกหล่อหลอมจากจิตของกลุ่มเป็นวัฒนธรรม

ประเวศ วสี (2553, หน้า 81) ธาตุ เป็นศัพท์ทางด้านปรัชญา ทั้งของจีน อินเดีย และกรีก แต่ในมิติของทางวิทยาศาสตร์ ธาตุคือ วัตถุภายนอกที่มนุษย์รู้จัก โดยใช้เหตุผลในการคิดคำนวณ หากเรานำทฤษฎีวิทยาศาสตร์ปัจจุบัน มามองดูธาตุทั้งหลาย ก็จะไม่มีการเห็นได้ เนื่องจากธาตุนั้นมีขนาดเล็ก ที่ไม่สามารถมองเห็นด้วยตาเปล่า ต้องใช้การพิสูจน์ ทดลอง คิดคำนวณ ธาตุตามทฤษฎีแบ่งตามตารางธาตุ (Periodic Table of the Elements) ในทางพุทธศาสนา ธาตุไม่ใช่เพียงวัตถุหรือก้อนวัตถุที่เล็กที่สุดที่สามารถแยกแยะได้เท่านั้น ในธาตุยังมีคุณสมบัติที่จิตรู้สึกได้ เข้าถึงได้เรียกว่า วิญญาณธาตุ ในทางพุทธศาสนาแบ่งธาตุออกเป็น 4 ชนิดคือ 1) ธาตุดิน กินเนื้อที่ 2) ธาตุน้ำ เกาะเกี่ยวได้ 3) ธาตุไฟ เผาผลาญได้ 4) ธาตุลม เคลื่อนที่ได้

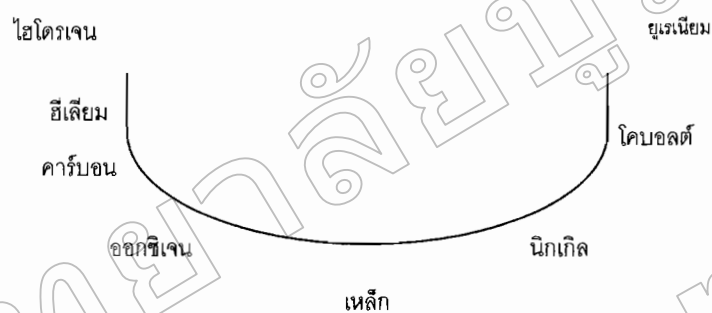
พรชัย พชรินทร์ตะกุล (2553, หน้า 143) สสาร (Mass) และพลังงาน (Energy) คือ สิ่งเดียวกัน แต่อยู่คนละรูปแบบ พลังงานสามารถเปลี่ยนเป็นสสาร และสสารสามารถเปลี่ยนเป็นพลังงานได้ สสารคือ พลังงานที่แปรรูปมาเป็นก้อน มีตัวตน มีขนาด มีน้ำหนัก สามารถชั่งตวงวัด สำหรับพลังงานไม่มีขนาด ไม่มีน้ำหนัก อยู่ในรูปของการเคลื่อน เช่น คลื่นแสง คลื่นเสียง โปรตอน เป็นอนุภาคที่มีประจุไฟฟ้าเป็นบวก อยู่ในนิวเคลียส หรือส่วนใจกลางธาตุ นิวตรอนเป็นอนุภาคที่เป็นกลางไม่มีประจุไฟฟ้า อยู่ในนิวเคลียสเช่นเดียวกับโปรตอน และมีจำนวนใกล้เคียงกัน อิเล็กตรอน เป็นอนุภาคที่มีประจุไฟฟ้าเป็นลบ วิ่งอยู่รอบ ๆ นิวเคลียสตามปกติมีจำนวนเท่ากับโปรตอน

ภาพที่ 2-4 ความสัมพันธ์ของประจุไฟฟ้ากับนิวเคลียส (พรชัย พชรินทร์ตะกุล, 2553, หน้า 143)

พรชัย พชรินทร์ตะกุล (2553, หน้า 147) พลังพื้นฐาน (Fundamental Force) ในทางวัตถุมี 4 ชนิด คือ 1) แรงโน้มถ่วง เป็นแรงดึงดูดระหว่างอะตอมของสสาร 2) แรงแม่เหล็กไฟฟ้า เกิดจาก

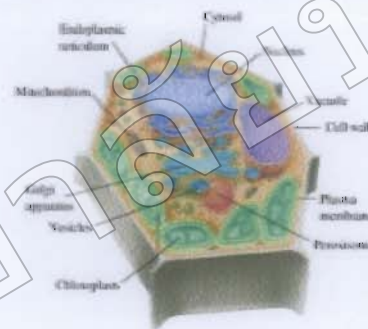
การผลักดันของประจุไฟฟ้าที่เหมือนกันระหว่างอนุภาค 3) แรงนิวเคลียร์อย่างแรง เป็นพลังที่ยึดโปรตอนและนิวตรอนไว้ด้วยกัน 4) แรงนิวเคลียร์อย่างอ่อน เกือบจะไม่เป็นพลังเป็นปฏิสัมพันธ์ ทำให้เกิดการสลายตัวของอนุภาคบีตา (Beta Decay) นิวเคลียสของธาตุที่เบาว่าเหล็กมีความโน้มเอียงจะรวมตัวกัน เรียกว่านิวเคลียร์ฟิวชัน (Nuclear Fusion) กลายเป็นธาตุหนักขึ้น และแตกตัวออกเป็นธาตุเบากว่าเป็นปฏิกิริยาฟิชชัน เช่นนี้ไปเรื่อย ๆ

ภาพที่ 2-5 หุบเขาเหล็ก (Iron Valley) (พรชัย พชรินทร์ตะนกุล, 2553, หน้า 147)

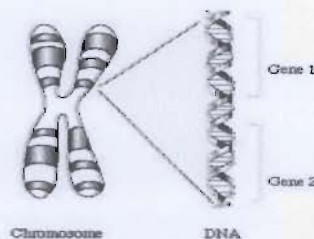
โกเอ็นก้า (2550, หน้า 63) ร่างกายของเราประกอบด้วยกระดูก หนัง ผมน ที่ประกอบขึ้นจากอนุภาคเล็ก ๆ ที่ไม่สามารถมองด้วยตาเปล่า แต่เราสามารถรู้สึกได้ พระพุทธเจ้าทรงเข้าถึงอนุภาคที่เล็กที่สุด ที่ไม่สามารถแบ่งแยกต่อไปได้ เล็กยิ่งกว่าอนุหรืออะตอม และพระองค์ก็ยังตรัสว่าเล็กกว่าปรมาณู พระองค์จึงทรงบัญญัติศัพท์ขึ้น เรียกสิ่งทีเล็กที่สุดนี้ว่า “อัญฐะกลาปะ” หมายถึงหน่วยที่เล็กจนไม่สามารถแบ่งออกได้อีก อัญฐะแปลว่า แปรสิ่งมารวมกัน กลาปะ แปลว่าหน่วย แปรสิ่งที่มารวมกันนั้น ยังประกอบไปด้วยธาตุพื้นฐานทั้งสี่คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ที่เป็นลักษณะเฉพาะแฝงอยู่ในกลาปะ ความจริงภายในกายก็เหมือนกับความจริงภายนอกกาย “สัพพะ ปัชชะลิ โต โลโก สัพพะ โลโก ปะกัมปิโต ปะกัมปิโต” คือ ทัวทั้งจักรวาลก็เหมือนกัน โลกทั้งโลกมีความสันตะเทือน มีการเผาไหม้ ไม่มีตัวตน รูปและนามล้วนเป็นความสันตะเทือน ต่อมานักฟิสิกส์แห่งมหาวิทยาลัยเบิร์กลีย์ผู้ได้รางวัลโนเบล ก็ได้ประดิษฐ์เครื่องบีมเบิลแชมเบอร์เพื่อพิสูจน์อนุภาคที่เล็กที่สุด จะเกิดขึ้นและดับไปเป็นจำนวนครั้งเท่ากับ เลขหนึ่งต่อดัวยศูนย์ 22 ตัวหรือหนึ่งหมื่นล้านล้านล้านครั้งในหนึ่งวินาที ซึ่งสิ่งเหล่านี้ตรงกับที่พระพุทธองค์ทรงเข้าถึงความจริงอันสูงสุดของรูปและนามได้ ทรงกล่าวว่าในช่วงเวลาที่ทรงกระพริบพระเนตรหรือคิดพระหัตถ์ อัญฐะกลาปะเล็ก ๆ นี้ เกิดขึ้นดับไปเป็นคลื่นเล็ก ๆ นับเป็นจำนวนล้าน ล้าน ล้านครั้ง

การรวมตัวกันของธาตุที่เป็นสสารและพลังงาน ในสิ่งมีชีวิตทำให้เกิด เซลล์ (Cell) ศันสนีย์ ตันติวิท และคณะ (2552, หน้า 39) เซลล์ คือ หน่วยขนาดเล็กของสิ่งมีชีวิต เป็นโครงสร้างพื้นฐานของพืชและสัตว์ จึงแสดงคุณสมบัติของสิ่งมีชีวิตอย่างครบถ้วน เซลล์แต่ละชนิดมีลักษณะที่เหมือนกันคือ มีนิวเคลียส (Nucleus) เยื่อหุ้มเซลล์ (Cell Membrane) สำหรับลักษณะที่แตกต่างกันคือ ขนาด รูปร่าง และ ส่วนประกอบของไซโตพลาสซึม (Cytoplasm) เซลล์แบ่งตัวและพัฒนาเป็นเนื้อเยื่อชนิดต่าง ๆ เชื่อมต่อกันด้วยเนื้อเยื่อเกี่ยวพัน (Connective Tissue) เป็นองค์ประกอบอยู่ในอวัยวะแต่ละประเภท

ภาพที่ 2-6 ส่วนประกอบของเซลล์

ศันสนีย์ ตันติวิท และคณะ (2552, หน้า 39) สิ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างกัน เพราะมีหน่วยกรรมพันธุ์ และสภาพแวดล้อมต่างกัน แต่ละคนเริ่มต้นมาจาก เซลล์สืบพันธุ์ที่มีขนาดเล็ก แล้วแบ่งจำนวนเซลล์มากขึ้นภายในนิวเคลียสจะมีสารประกอบที่มีโครงสร้างและการทำงานอย่างสลับซับซ้อน เรียกว่า โครโมโซม (Chromosome) สิ่งมีชีวิตต่างกัน จะมีแท่งโครโมโซมที่ต่างกัน บนโครโมโซม มีหน่วยควบคุมลักษณะกรรมพันธุ์เรียกว่า ยีน (Gene) เชื่อว่ายีนเป็นที่เก็บสารเคมี เป็นสายตามโครโมโซมเหมือนลูกบิด ที่ร้อยอยู่ในเส้นด้าย โครโมโซมเป็นโมเลกุลของสารเคมีที่เรียกว่า กรดดีออกซีไรโบนิวคลีอิกหรือเรียกสั้น ๆ ว่า DNA ส่วนประกอบของโครโมโซมมี ดีออกซีไรโบส ฟอสเฟต และพันธะไฮโดรเจน

ภาพที่ 2-7 โครโมโซมและยีน

การพัฒนาของพฤติกรรมอยู่ภายใต้อิทธิพลของกรรมพันธุ์และสภาพแวดล้อม รวมทั้งระยะเวลาที่ผ่านไปตามสูตร พฤติกรรม = กรรมพันธุ์ + สภาพแวดล้อม + เวลา

โกเอินก้า (2550, หน้า 73) ความสัมพันธ์แห่งรูปและนาม ในขั้นหรือกองทั้ง 5 ประกอบขึ้นจากธาตุ ความยึดมั่นในขั้น 5 คือ เหตุแห่งความทุกข์ทั้งปวง ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า สังขธรรมที่แลเห็นได้อย่างชัดเจน ประกอบด้วย 1) ส่วนที่เป็นรูปหรือรูปขันธ์ ได้แก่ ส่วนประกอบที่เป็นกลาปะหรือหน่วยเล็กที่สุด มาประกอบกัน แล้วเกิดดับตลอดเวลา และคนเรายึดมั่นกลุ่มก้อนนี้อย่างเหนียวแน่น 2) ส่วนที่เป็นนามขันธ์ มีวิญญาณ สัญญา เวทนา สังขาร ซึ่งเป็นธาตุ เช่นกัน คนเรายึดมั่นขั้น 5 นี้ อย่างเหนียวแน่น และเกิดทุกข์แสนสาหัส

ความเชื่อมโยงทางกายภาพและจิต อริสโตเติล กล่าวว่า มนุษย์แบ่งส่วนประกอบสำคัญออกเป็น รูปร่างและจิตใจ ซึ่งทั้งสองสิ่งมีความสัมพันธ์กันอย่างมาก จิตใจของมนุษย์อยู่ที่หัวใจไม่ใช่อยู่ที่สมอง ดังนั้นนักปรัชญาจึงได้ศึกษาเรื่องราวของจิตใจแยกออกจากร่างกายอย่างสิ้นเชิง ฮิปโปเครติส (Hippocrates) แพทย์ที่มีชื่อเสียงที่สุดคนหนึ่งของประเทศกรีกในสมัย 400 ปีก่อนคริสต์ศักราช ให้ความเห็นที่จิตใจและร่างกายไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ จิตใจมีอิทธิพลต่อกายและกายก็มีอิทธิพลต่อจิตใจ

ระบบหลักทางกายภาพที่เกี่ยวข้องกับจิต คือ

1. ระบบประสาทและการทำงานของสมอง
2. ระบบรับรู้ความรู้สึก

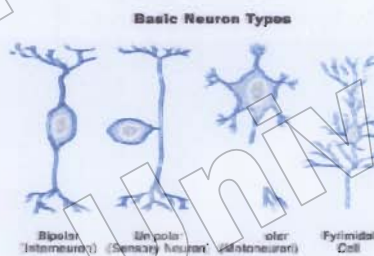
ระบบประสาทและการทำงานของสมอง นักจิตวิทยาและสรีระวิทยาเน้นใจว่าการรับรู้ ความคิดความจำและปฏิกิริยาทุกอย่างที่เกิดขึ้น เป็นผลเนื่องมาจากการทำงานของระบบประสาท การเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์อย่างถูกต้อง จะต้องเข้าใจถึงขบวนการทำงานของระบบประสาท ซึ่งเป็นรากฐานเสียก่อน การเคลื่อนไหวทุกชนิดหรือพฤติกรรมทุกอย่าง เกิดมาจากการทำงานของระบบประสาททั้งสิ้น เกิดปฏิกิริยาต่อเนื่องกันเป็นลูกโซ่ (Sensory Motor Arc) ประกอบขึ้น 5 ส่วน ดังนี้

1. อวัยวะรับรู้ความรู้สึก (Receptors) คือ เซลล์ประกอบเป็นอวัยวะที่ไวต่อการกระตุ้นมาก ทำหน้าที่รับรู้ความรู้สึก จากสิ่งแวดล้อมภายนอก (Exterceptor) ได้แก่ หู ตา จมูก ลิ้น ผิวหนัง บางที่ก็กระตุ้นมาจากภายใน (Interceptor) เช่น ปฏิกิริยาเคมีของเลือด เพื่อบอกให้สมองรู้ว่าบุคคลรู้สึกอย่างไร
2. กระแสประสาท (Nerve Impulse) เฮลมโฮลตซ์ (Helmholtz) สามารถพิสูจน์ผลการวิจัยว่า กระแสประสาทช้ากว่ากระแสไฟฟ้ามาก และที่นำแปลกก็คือ ไม่ว่าเราจะกระตุ้นเซลล์ประสาทด้วย

ไฟฟ้าสัมผัสความร้อนหรือสารเคมีก็ตาม ความเร็วของกระแสประสาทจะเท่ากันหมดไม่เปลี่ยนแปลง จึงสรุปว่า กระแสประสาทไม่ใช่กระแสไฟฟ้า แต่เป็นปฏิกิริยาไฟฟ้าเคมี (Electrochemical Reaction)

3. ศูนย์ประมวลผล (Connector) คือ หน่วยที่อยู่ระหว่างอวัยวะรับความรู้สึกกับอวัยวะที่ตอบสนอง ประกอบด้วยเซลล์ประสาท (Neuron or Nerve Cell) จำนวนเป็นล้าน ๆ เมื่อถูกกระตุ้น อวัยวะรับความรู้สึกให้ตื่นตัว พลังงานตัวกระตุ้นถูกแปรเป็นกระแสประสาท ไหลผ่านเส้นประสาทรับความรู้สึก (Sensory Nerve) นำไปยังสมอง โดยผ่านทางไขสันหลัง สมองก็จะมีการสั่งออกมาตามเส้นประสาท ที่นำเอากระแสประสาทจากศูนย์กลางมายังอวัยวะ เพื่อตอบสนองต่อสิ่งกระตุ้นเรียกว่า เส้นประสาทสั่งงาน (Motor Nerve)

4. โครงสร้างพื้นฐานของการส่งกระแสประสาทสู่เซลล์ประสาท มีเซลล์ประสาทสั่งงาน เซลล์ประสาทรับความรู้สึก และเซลล์ประสาททั่วไป (Interneuron)

ภาพที่ 2-8 Basic Neuron Types (How Stuff Works, 2001)

5. อวัยวะที่ใช้ในการตอบสนอง (Effectors) ได้แก่ การหดตัวของกล้ามเนื้อ ต่อมาหลังสารออกมา การตอบสนองขึ้นอยู่กับปฏิกิริยา 5 ขั้น คือ 1) ความเข้มข้นของตัวกระตุ้น 2) ความไวของอวัยวะรับความรู้สึก 3) ความสะดวกของกระแสประสาท ที่เดินทางผ่านเส้นประสาท 4) พลังของกระแสประสาทในการกระตุ้น 5) ความสามารถของอวัยวะที่ตอบสนอง

จำแนกระบบประสาทออกตามลักษณะหน้าที่เป็น 3 ส่วน ได้แก่

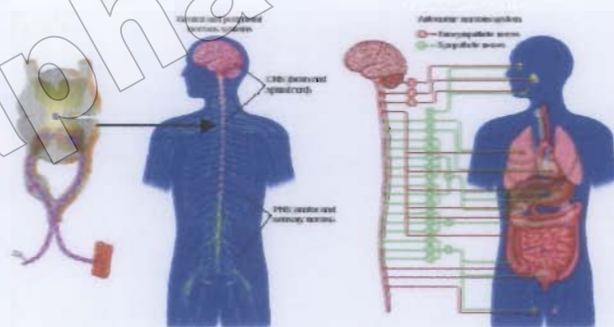
1. ระบบประสาทกาย (Somatic Nervous System) เกี่ยวข้องกับการควบคุมการทำงานของอวัยวะต่าง ๆ ภายใต้อำนาจจิตใจ มักเรียกระบบประสาทนี้ว่า เส้นใยประสาท (Voluntary Nervous System) จะส่งสัญญาณประสาทจากระบบประสาทส่วนกลาง ไปยังกล้ามเนื้อลาย

2. ระบบประสาทอัตโนมัติ (Autonomic Nervous System) เป็นระบบที่ทำงานอิสระ

การทำงานอยู่นอกเหนือจิตใจ ส่งสัญญาณประสาทไปยังกล้ามเนื้อเรียบ กล้ามเนื้อหัวใจ และต่อมต่าง ๆ เพื่อควบคุมการหดตัวและการหลั่งสาร อยู่ภายในระบบประสาทส่วนกลาง และบริเวณปมประสาท บริเวณต่าง ๆ นอกกระบบประสาทส่วนกลาง เพื่อให้เกิดความสมดุลของร่างกายและเพื่อความอยู่รอดของชีวิต เช่น การทำงานของหัวใจและหลอดเลือด ระบบหายใจ ระบบย่อยอาหาร ระบบสืบพันธุ์ การหลั่งสารเป็นต้น หรือในสภาวะต่อสู้กับวิกฤติ เช่น ขณะกลัว ตื่นเต้น ตกใจ มีผลให้หัวใจเต้นเร็ว ความดันโลหิตสูงขึ้น การหายใจเร็วขึ้น ระบบขับถ่ายน้อยลง เป็นต้น

3. ระบบประสาทลิมบิก มีส่วนสำคัญเกี่ยวกับการเกิดอารมณ์ แรงขับตามธรรมชาติ เช่น ความโกรธ กลัว ความหิว อารมณ์ทางเพศ ควบคุมระบบประสาทอัตโนมัติในการตอบสนองความรู้สึกจากอวัยวะภายใน ทำให้มีผลในการเกิดอารมณ์ตามมาและเชื่อมโยงกับสมองเล็ก

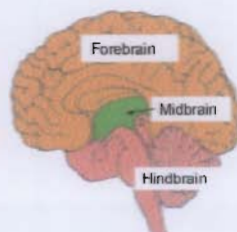
บึงอร ฉางทรัพย์ (2552, หน้า 287-288) ระบบประสาทส่วนกลาง (Central Nervous System) เป็นโครงสร้างที่สำคัญต่อการควบคุมพฤติกรรมของร่างกายมนุษย์ทั้งหมด มีการทำงานที่มีความยุ่งยากและสลับซับซ้อนมาก ไขสันหลัง (Spinal Cord) ประกอบด้วยเซลล์ประสาทจำนวนมาก มีลักษณะเป็นแท่งยาวประมาณ 18 นิ้วอยู่ภายในกระดูกสันหลัง มีหน้าที่สำคัญคือ เป็นศูนย์กลางของปฏิกิริยาและเป็นทางผ่านของกระแสประสาท ขึ้นและลงจากสมอง การตอบสนองต่อตัวกระตุ้นกล้ามเนื้อภายใต้อิทธิพลของสมอง แต่มีบางอย่างไม่อยู่ภายใต้คำสั่งของสมอง เป็นความสามารถของเส้นประสาทที่จะตอบสนองโดยผ่านการรับรู้เข้าสู่ไขสันหลัง

ภาพที่ 2-9 ระบบประสาทส่วนกลาง (วิศวัตต์ ปาริยะประเสริฐ, 2553)

สมอง (Brain) เป็นอวัยวะมีน้ำหนักประมาณ 1.4 กิโลกรัม ประกอบด้วยเซลล์ประสาท 50-200 พันล้านเซลล์ วิถีทางของกระแสประสาทที่วิ่งผ่านไปในสมอง ก่อให้เกิดความรู้สึกนึกคิด ความคิด การเรียนรู้ และกิริยาท่าทาง

สมองแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ สมองส่วนหลัง (Hindbrain) สมองส่วนกลาง (Midbrain) สมองส่วนหน้า (Forebrain)

ภาพที่ 2-10 การทำงานของกลุ่มเซลล์สมอง (Group Blog, 2552)

สมองส่วนหลัง เรติคิวลาฟอร์เมชัน (Reticular Formation) เป็นกลุ่มเซลล์สมองและใยประสาท ที่อยู่ในก้านสมองเหนือไขสันหลังขึ้นไปเล็กน้อย มีหน้าที่กระตุ้นให้สมองตื่นตัว พอนส์ (Pons) หมายถึง สะพาน ประกอบด้วยใยประสาทเชื่อมระหว่างสมองส่วนกลางกับส่วนบน มีความสำคัญเกี่ยวกับควบคุมกล้ามเนื้อ เช่น ลิ้น หน้า กระดกนิ้วมือ เป็นต้น เมดัลลา (Medulla) มีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับการหายใจ สังการ ไปยังกระบังลมและกล้ามเนื้อ ที่ยึดติดกับกระดูกซี่โครง การขยายตัว และหดตัวของหลอดเลือด การกลืน อาเจียน ซีรีเบลลัม (Cerebellum) ทำหน้าที่ประสานงานการเคลื่อนไหว เกี่ยวกับงานละเอียดเช่น สนเข็ม ขับรถ เดินรำ ควบคุมการทรงตัว

สมองส่วนกลาง เป็นสมองส่วนบน ควบคุมการมองเห็น ผ่านไปยังสมองส่วนหน้า เป็นส่วนที่ต่อมาจากพอนส์ ของสมองส่วนหลัง ส่งผ่านระหว่างไขสันหลังและสมองส่วนหน้า ควบคุมการเคลื่อนไหวของกระดูก การเคลื่อนไหว การหลับ มีบทบาทต่อการมองเห็น ถ้าไม่มีสมองส่วนหลังกับส่วนกลางเราจะไม่สามารถอยู่รอดได้

สมองส่วนหน้า เป็นส่วนที่ใหญ่ที่สุด เป็นที่รวมของพฤติกรรมที่สำคัญ ๆ สลับซับซ้อน ทาลามัส (Thalamus) ทำหน้าที่ถ่ายทอดกระแสประสาทจากอวัยวะรับความรู้สึกผ่านไขสันหลัง เป็นรอยต่อของเส้นประสาท ควบคุมประสาททำงานเกี่ยวกับอารมณ์

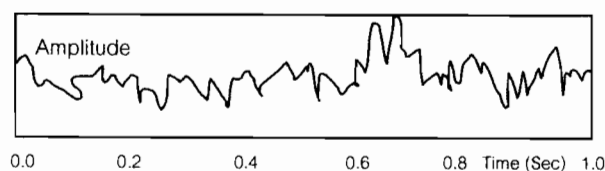
ไฮโปทาลามัส (Hypothalamus) เป็นศูนย์กลางปรับอุณหภูมิของร่างกาย ความอยากอาหาร กระหายน้ำ ความดันโลหิต ควบคุมการเปลี่ยนอาหารให้เป็นพลังงาน การหลับ และต่อมไร้ท่อใต้สมอง

ซีรีบรัม (Cerebrum) ทำหน้าที่เกี่ยวกับพฤติกรรม การเรียนรู้ ประสานกับจิตใจ สติ ความฉลาด ความจำ ไหวพริบ รับความรู้สึก วิเคราะห์ ควบคุมเหตุการณ์ มีเส้นประสาทประมาณ 5 พันกว่าล้านเซลล์ ประกอบด้วยซีกซ้ายและซีกขวา และแต่ละซีกจะควบคุมสมองส่วนอื่นไว้เกือบทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการสั่งการจากสมองซีกใด จะไปหลอมเป็นความรู้สึกเดียวกัน สมองซีกซ้ายเกี่ยวกับการเข้า

ใจความเชิงตรรกะเช่น ภาษา คำนวณ วิทยาศาสตร์ กิจกรรมที่ต้องใช้เหตุผล สมองชิกขวเกี่ยวกับเชิงความรู้สึกนึกคิดเช่น ศิลปะ จริยธรรม ดนตรี จินตนาการ

อนุพันธุ์ การศิลป์ (2549, หน้า 6-9) ในขณะที่สมองถูกระตุ้นจากระบบประสาท จะเกิดสัญญาณไฟฟ้าเรียกว่า คลื่นสมองหมายถึง สัญญาณที่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการทำงานของสมอง การวิเคราะห์สัญญาณจากร่างกายมนุษย์ (Bio Medical Signal Processing) มีทั้งสัญญาณไฟฟ้า ที่ได้จากการขยับกล้ามเนื้อ สัญญาณไฟฟ้าที่เกิดจากการสื่อสารกัน ระหว่างเซลล์ประสาทสมอง สัญญาณแม่เหล็กไฟฟ้า ที่เกิดจากไฟฟ้าในร่างกายหรือแม้แต่การเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิของร่างกาย สัญญาณต่าง ๆ เหล่านี้ สามารถที่จะนำมาวิเคราะห์และแปลความหมายได้ในระดับหนึ่ง การสื่อสารระหว่างมนุษย์กับเครื่องจักรด้วยคลื่นสมอง (Brain Computer Interface: BCI) สามารถนำมาประยุกต์ใช้ประโยชน์กับบุคคลที่พิการอวัยวะ เพื่อใช้ควบคุมอุปกรณ์คอมพิวเตอร์หรือเครื่องใช้ไฟฟ้าบางอย่างได้ พฤติกรรมคลื่นสมองบางส่วนที่มักจะตอบสนองต่อการถูกระตุ้น จากสิ่งพิเศษหรือมีความผิดปกติจากปกติ การตอบสนองนั้นจะส่งผลให้สัญญาณไฟฟ้าที่วัดได้บริเวณศีรษะ มีการเปลี่ยนแปลงระดับแรงดัน (Amplitude) สูงกว่าปกติ ซึ่งเรียกว่า Event Related Brain Potentials: ERP การตอบสนองนี้จะเกิดขึ้นหลังจากถูกระตุ้นประมาณ 300 มิลลิวินาที

ตามธรรมชาติเมื่อธาตุเคลื่อน ไหวก็จะเกิดการสั่นสะเทือน เช่น การโยนก้อนหินลงไปใต้น้ำ ก็จะเกิดคลื่นพลังงานให้เห็นได้ชัดเจนเป็นระลอกคลื่น ร่างกายมนุษย์ก็มีพลังงานคลื่นที่สามารถวัดได้เหมือนกัน คลื่นสมอง (Electro Encephalograph: EEG) ซึ่งตรวจวัดได้จากร่างกายมนุษย์ บริเวณหนังศีรษะ สัญญาณอีอีจี ในบางช่วงความถี่จะสะท้อนความนึกคิดและการกระทำของคลื่นสมองได้ดีเท่ากับสัญญาณที่ได้จากการวัดที่บริเวณกล้ามเนื้อบนใบหน้า ซึ่งจะควบคุมความถี่ในย่านประมาณ 5-30 Hz เฮิร์ตซ์ (Hertz) และย่านความถี่นี้ ตอบสนองต่อทั้งความนึกคิดของสมอง มีขนาดแรงดันต่ำอยู่ในระดับมิลลิโวลต์ (Millivolt) เท่านั้น

ภาพที่ 2-11 สัญญาณอีอีจี (EEG) (อนุพันธุ์ การศิลป์, 2549)

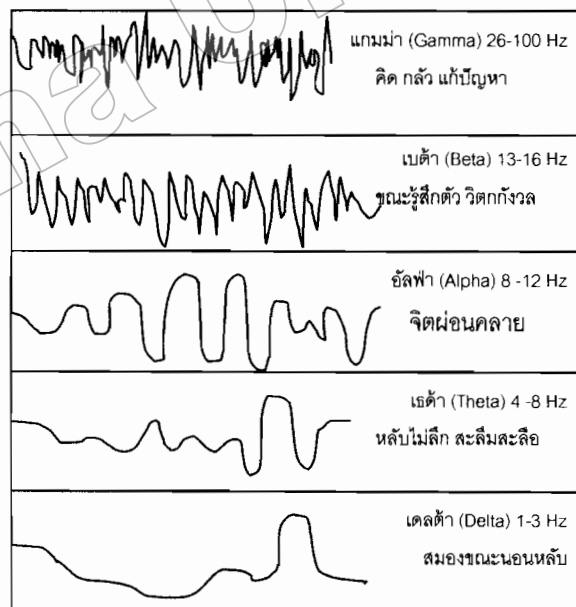
คลื่นแกมมา (Gamma) ความถี่ประมาณ 26-100 Hz เกี่ยวกับด้านความคิดและจิตใจ เช่น ความกลัว การแก้ไขปัญหา การเรียนรู้

คลื่นเบต้า (Beta) ความถี่ต่ำกว่า 12 Hz ขึ้นไป สัมพันธ์กับกิจกรรมหลายๆ อย่าง ที่เกิดขึ้นในขณะที่รู้สึกตัว เช่น การวิตกกังวล การรับสารเคมีหรือยา สามารถมีผลทำให้คลื่นเบต้าเปลี่ยนไปได้

คลื่นอัลฟา (Alpha) ความถี่ประมาณ 8-12 Hz สัญญาณนี้จะวัดได้ง่ายเมื่อหลับตา และทำจิตใจให้ผ่อนคลาย สัญญาณในช่วงความถี่นี้เรียกว่า มิวริทึม (Mu, μ - Rhythm) ซึ่งเป็นสัญญาณที่เกี่ยวกับการสั่งการเคลื่อนไหวของมือและแขนจากสมองส่วนที่เรียกว่า มอเตอร์คอร์เทกซ์ (Motor Cortex) เมื่อสมองคิดอยากจะทำอะไรก็จะทำให้สัญญาณนี้มีแรงดันไฟฟ้าสูงขึ้น และแรงดันจะลดลงเมื่อเกิดเคลื่อนไหวไปแล้ว

คลื่นเซต้า (Theta) ความถี่ประมาณ 4-8 Hz จะสัมพันธ์กับร่างกายขณะหลับไม่ลึก หรือขณะสับสนงุนงง

คลื่นเดลต้า (Delta) ความถี่ต่ำกว่า 4 Hz จะใช้ในการศึกษาการทำงานของสมองขณะนอนหลับลึก และการศึกษาอาการบกพร่องทางสมอง

ภาพที่ 2-12 ความถี่คลื่นสมองในแต่ละประเภท (อนุพันธุ์ การศิลป์, 2549)

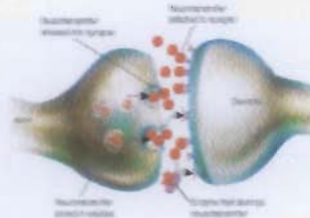
โดยปกติคลื่นสมองในด้านซ้ายและขวาจะมีความถี่และการขึ้นลงที่เป็นอิสระต่อกัน จึงส่งผลให้คลื่นสมองทั้งสองด้านแตกต่างกัน นักวิทยาศาสตร์ได้ตรวจสอบพบว่า ในระหว่างการทำสมาธินั้น จะเกิดการปรับระดับความถี่ของสมองด้านซ้ายและขวาให้ขึ้นลงเหมือนกันเรียกว่า ซิงโครไนซ์ (Synchronization) ทำให้สามารถเรียนรู้ข้อมูลได้ดีขึ้น รวดเร็วขึ้น ตลอดจนเกิดความคิดสร้างสรรค์ได้ดีเยี่ยม คลื่นสมองยังมีอิทธิพลต่อการควบคุมการหลั่งสารจากสมองได้อีกด้วย

คลื่นสมองกับการเรียนรู้ ในช่วงที่คลื่นสมองของมนุษย์สงบผ่อนคลายในช่วงอัลฟา ยังสามารถตระหนักเกี่ยวกับ สิ่งแวดล้อมรอบตัว ยังรับรู้แต่ผ่อนคลาย ในสภาวะนี้ มนุษย์จะสามารถรับรู้ข้อมูลได้มากที่สุด และสามารถจำสิ่งต่าง ๆ ได้ดี โดยใช้ความจำระยะยาว (Long Term Memory) ขณะเดียวกัน ก็สามารถนึกหรือคิดถึงสิ่งต่าง ๆ ที่ผ่านมาได้ดีเช่นกัน คลื่นเบตาจะเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์ใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 รวบรวมข้อมูลเป็นความจำระยะสั้น (Short Term Memory) คลื่นเบตาจะเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์ผ่อนคลายเต็มที่ หรือการทำสมาธิ ในสภาวะนี้ มนุษย์จะมีความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ และความสามารถในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น มนุษย์จะสามารถนึกหรือย้อนกลับไปถึงข้อมูลประสบการณ์เดิมได้ดี คลื่นเดลตาจะเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์กำลังนอนหลับ

กิตติชัย ลิ่วงนาวรัตน์ (2550, หน้า 14) คลื่นสมองมีความสัมพันธ์กับการเรียนรู้และสภาวะทางจิตใจของมนุษย์ เมื่อผู้เรียนรู้อยู่ในบรรยากาศที่เร่ง เครียดสูง การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้น้อย สมองไม่สามารถรับรู้อะไร และความเครียดจะก่อให้เกิดฮอร์โมนชื่อว่าคอร์ติซอล (Cortizol) ซึ่งจะทำลายผิวสมอง คอร์เท็กซ์ (Cortex) ที่มีหน้าที่เกี่ยวกับความคิด ความฉลาด ในสมองที่มีส่วนเกี่ยวกับอารมณ์และความจำ หากมีสูงจะสามารถทำลายเซลล์ประสาทและลดจำนวนเครือข่ายของเซลล์ประสาทลง

อรกัญญา ภูมิโคกรักษ์ (2551, หน้า 55) ระบบประสาทมีหน้าที่ในการออกคำสั่ง เกี่ยวกับการทำงานของกล้ามเนื้อ ควบคุมการทำงานของอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกาย และประมวลข้อมูลที่รับมาจากประสาทสัมผัสต่าง ๆ สัญญาณประสาทอยู่ในรูปสัญญาณไฟฟ้า วิ่งตามเส้นประสาทเมื่อมาถึงรอยต่อระหว่าง แอ็กซอนกับเดนไดรต์ มีการปล่อยสารเคมีเรียกว่า สารสื่อประสาทเพื่อกระตุ้นให้เซลล์ตัวถัดไปสร้างสัญญาณไฟฟ้าต่อไป

ระบบประสาทการรับรู้ (Sensory Receptor) ได้รับสิ่งกระตุ้นหรือสิ่งเล้าต่าง ๆ (Stimulus) เช่น แสง (Sights) เสียง (Sounds) กลิ่น (Smells) รส (Tastes) และรูปสัมผัสของสิ่งต่าง ๆ (Textures) เป็นต้น หากสิ่งเร้าต่าง ๆ อยู่ในระดับที่เหมาะสมจะทำให้บุคคลเกิดความตั้งใจ (Attention) ที่จะรับรู้ อย่างตั้งใจแล้วย่นนำไปสู่การตีความหมาย (Interpretation) และนำไปสู่การโต้ตอบ (Reponses) ต่อสิ่งเร้านั้น

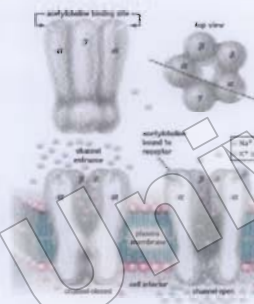
ภาพที่ 2-13 กระแสประสาทเชื่อมการรับรู้ (Snoopy, 2009)

สารเคมีในสมอง หรือสารสื่อกระแสประสาท (Brain Chemicals) เป็นสารที่เซลล์ประสาทสร้างขึ้นมา เพื่อทำหน้าที่ส่งกระแสประสาท จากเซลล์หนึ่งไปยังอีกเซลล์หนึ่ง เมื่อเซลล์ประสาทต้นทางถูกกระตุ้น กระแสประสาทที่เกิดขึ้นจะไหลไปตามเส้นประสาท ในลักษณะคล้าย ๆ กระแสไฟฟ้าไหลไปตามสายไฟฟ้า เมื่อกระแสประสาทไปถึงปลายเส้นประสาท ก็จะกระตุ้นให้เซลล์ที่ปลายประสาทหลั่งสารสื่อประสาทออกมา การทำงานของเซลล์ประสาทเกิดจากปฏิกิริยาเคมีในสมองที่หลั่งออกมาออกฤทธิ์กับเซลล์ประสาทปลายทาง โดยไปจับกับโปรตีนที่เรียกว่า ตัวรับ ซึ่งอยู่บนผิวของเซลล์ประสาทปลายทาง ตามกระบวนการดังกล่าว จึงมี 3 ขั้นตอนคือ 1) การสังเคราะห์และเก็บสารสื่อประสาท 2) กลไกการหลั่งสาร 3) การควบคุมหรือกำจัดสารให้อยู่ในปริมาณที่เหมาะสม ด้วยการรับไว้ที่ปลายประสาท ดูดกลับหรือมีเอนไซม์ที่คอยย่อยสลาย

ชนิดของสารเคมีในสมองแบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ดังนี้

1. กลุ่มกระตุ้นสมอง ทำหน้าที่ควบคุมพฤติกรรมการแสดงอารมณ์ ทำให้สมองตื่นตัว มีความสุข ทำให้เกิดความรวดเร็วในการอ่านข้อมูล ทำให้ร่างกายรู้สึกดี เพิ่มภูมิต้านทานให้สุขภาพแข็งแรง ส่วนใหญ่หลั่งมากเมื่อการออกกำลังกาย ได้รับคำชม ร้องเพลง การเล่นเป็นกลุ่ม สัมผัสสิ่งแวดล้อม
- การมองเห็นคุณค่าของตนเอง การเรียนศิลปะ ไม่ถูกบังคับทำสิ่งที่ชอบ ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเช่น โดปามีน (Dopamine) ควบคุมการเคลื่อนไหว มีผลต่อความจำ จิตประสาท ซีโรโทนิน (Serotonin) ทำให้รู้สึกอารมณ์ดี อะซิติลโคลีน (Acetylcholine) ควบคุมการเคลื่อนไหวร่างกาย มีบทบาทกับความจำระยะยาว สมาธิ การนอนหลับลึก เอนโดर्फิน (Endogenous Morphine or Endorphin) เป็นยาชาในร่างกายตามธรรมชาติ ทำให้เกิดความสุข อารมณ์ดี สมองเจริญเติบโต เรียนรู้ได้ดี ถ้ามีมากจะมีอารมณ์ดีเป็นพิเศษ การได้สัมผัสกับความอบอุ่นหรืออึดอัดแน่นในใจ การมองตนเองในแง่ดี การภูมิใจตนเอง ช่วยสร้างภูมิต้านทาน กาบา (GABA) เป็นสารออกฤทธิ์ยับยั้ง ความวิตกกังวล กลูตาเมต (Glutamate) เป็นกรดอะมิโน เพลิดเพลินอาหาร ย่อยสลายอาหาร เป็นต้น

2. กลุ่มกคการทำงานของสมอง สารเคมีเกี่ยวข้องกับความคิด จะหลั่งเมื่อสมองได้รับความกดดัน ความเครียดอย่างต่อเนื่อง สารนี้ไปยับยั้งการส่งข้อมูลของแต่ละเซลล์สมอง ยับยั้งการเจริญเติบโตของสมองและใยประสาท ทำให้คิดอะไรไม่ออก ยับยั้งเส้นทางความจำทุก ๆ ส่วน ภูมิคุ้มกันต่ำ ทำให้เป็นภูมิแพ้หรือมะเร็งได้ง่าย ทำลายเซลล์สมองและใยประสาทเช่น คอร์ติซอล (Cortisol) ทำให้เกิดกังวล สมาธิสั้น ควบคุมการกระทำไม่ได้ ความสามารถในการเรียนรู้ลดลง อะดรีนาลีน (Adrenaline) ถ้ามีมากจะมีพิษต่อร่างกายและสมอง การตกใจ การต่อสู้ ตอบสนองต่อความเครียด ถ้ามีมากเกินไปจะมีอันตรายต่ออารมณ์และร่างกาย สารนี้จะหลั่งเมื่อมีความรู้สึกไม่ดี เครียดเรื้อรัง มีความทุกข์ มองเห็นคุณค่าตัวเองต่ำ โดนดูต่ำทุกวัน ซึมเศร้า โกรธ เข้มงวดเกินไป วิตกกังวล ทำให้เกิดการทำลายองค์ประกอบในสมอง ใยประสาทต่าง ๆ ระบบการย่อยอาหารผิดปกติ ระบบไหลเวียนโลหิตผิดปกติ เป็นสาเหตุของความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ ภูมิคุ้มกันต่ำ ภูมิแพ้ มะเร็ง

ภาพที่ 2-14 การหลั่งสารสื่อประสาท (Otto Loewi, 1936 อ้างถึงใน วรวิทย์ เจริญศิริ, 2554)

ฮอร์โมน ไม่ใช่สารสื่อประสาท เป็นสารเคมีที่สร้างโดยต่อมไร้ท่อ ทำงานโดยถูกกระแสเลือดที่มาเลี้ยงต่อม พาออกมากระจายไปทั่วร่างกาย ออกฤทธิ์กับอวัยวะที่มีตัวรับที่จำเพาะ ออกฤทธิ์กับเซลล์ประสาทตรงรอยต่อ ที่ปลายประสาทต้นทางมาแตะกับเซลล์ประสาทปลายทาง

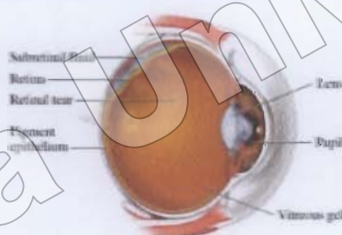
มนุษย์สามารถรับรู้ความรู้สึกหรือรับสัมผัสได้ด้วยระบบรับรู้ความรู้สึก สามารถจำแนกออกได้เป็น 2 ชนิด ได้แก่

1. การรับรู้ความรู้สึกทั่วไป (General Sense) จากอวัยวะภายนอกและภายในร่างกายเช่น แรงกด การสัมผัสเย็น อุณหภูมิ ความเจ็บ ความรู้สึกจากกล้ามเนื้อและข้อ เป็นต้น
2. การรับรู้ความรู้สึกชนิดพิเศษ (Special Sense) ได้แก่ การรับกลิ่น การรับรส การมองเห็น การได้ยินและการทรงตัว

กระบวนการรับรู้ความรู้สึก เกิดขึ้นที่ตัวรับรู้ความรู้สึก ถูกกระตุ้นจากแขนงรับสัญญาณความรู้สึกลงจากสิ่งแวดล้อม แล้วส่งสัญญาณประสาทเข้าสู่สมองและไขสันหลัง จากนั้นสมองจะแปลและประมวลผลความรู้สึกที่ได้รับและมีการตอบสนองออกมา ตัวรับรู้ความรู้สึกเป็น โครงสร้างที่มีความไว กระจายตำแหน่งอยู่ทั่วร่างกาย ตัวรับรู้ความรู้สึกชนิดหนึ่งก็จะทำหน้าที่เพียงชนิดเดียว วิธีประสาททำหน้าที่ส่งสัญญาณการรับรู้ความรู้สึกไปยังสมอง

ประเภทของอวัยวะรับรู้ความรู้สึกหรือรับสัมผัส รับรู้อารมณ์จากภายนอกที่มนุษย์ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กายหรือผิวหนัง และ จิตใจ

การมองเห็น (Vision) เป็นการรับรู้ความรู้สึกชนิดพิเศษ ประมาณร้อยละ 70 ของตัวรับรู้ความรู้สึกทั้งหมดทั่วร่างกายอยู่ในตา และเกือบครึ่งหนึ่งของเปลือกสมองที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับ การมองเห็น ลูกตาของผู้ที่โตเต็มที่มีลักษณะกลม มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2.5 เซนติเมตร แต่มีเพียงประมาณ 1 ใน 6 ส่วนของลูกตา ที่สามารถมองเห็นได้จากภายนอก โดยทำหน้าที่รับแสง เมื่อแสงตกกระทบกับ เรตินา (retina) จะเกิดภาพในลักษณะกลับหัว และสลับจากซ้ายเป็นขวาแต่เราสามารถมองเห็นภาพในลักษณะปกติ เนื่องจากการแปลผลของสมอง

ภาพที่ 2-15 ระบบรับรู้ความรู้สึกทางตา (Nudeus Medical art, Inc., 2009)

การได้ยิน (Hearing) และการทรงตัว มีความเกี่ยวข้องกับของเหลวที่อยู่ภายในหู คลื่นเสียงทำให้ของเหลวในหูมีการสั่นสะเทือน เซลล์ขนประมาณ 16,000 เซลล์ทำหน้าที่เชื่อมต่อกับเซลล์ประสาทรับรู้ความรู้สึกด้วยการส่งการของสมอง

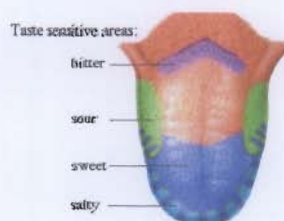
ภาพที่ 2-16 ระบบรับรู้ความรู้สึกทางหู

การรับกลิ่น (Olfaction) เป็นการรับสารเคมี อยู่ทางส่วนบนของจมูก ประกอบด้วยเซลล์รับกลิ่น ส่งไปตามวิถีประสาทการรับกลิ่น เพื่อไปยังศูนย์รับกลิ่นภายในสมองใหญ่ การรับกลิ่นและรสชาติทำให้เกิดการตอบสนองทางอารมณ์ขึ้นได้ สารเคมีประมาณ 4 โมเลกุล ก็สามารถกระตุ้นการรับกลิ่นได้ ขณะที่อากาศผ่านเข้าสู่จมูก อากาศจะหมุนวนและขังอยู่ในโพรงจมูกทำให้สัมผัสกับสารที่อยู่ในอากาศ แพร่เข้าสู่เยื่อเมือกเข้าสู่เซลล์รับกลิ่น การจำแนกกลิ่นต่าง ๆ เป็นการแปลจากสมองใหญ่

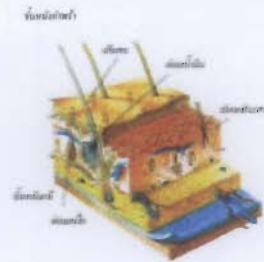
ภาพที่ 2-17 ระบบรับรู้รสชาติทางจมูก

การรับรส (Taste) เป็นการรับรายละเอียดเกี่ยวกับอาหารหรือของเหลวที่อยู่ในปากมนุษย์สามารถรับรสได้ 4 ชนิดคือ เปรี้ยว หวาน ขม และ เค็ม ซึ่งกลิ่นของอาหารที่เราได้รับมีความไวกว่าความสามารถในการรับรสมาก ตัวรับรสอยู่บริเวณผิวด้านบนของลิ้น บางส่วนของคอหอย และ บางส่วนของกล่องเสียง แต่ส่วนใหญ่ก็จะรับรสที่บริเวณลิ้นเป็นส่วนใหญ่ ลิ้นมีปุ่มรับรสอยู่ประมาณ 10,000 คู่ แต่ละปุ่มมีเซลล์รับรสประมาณ 40 เซลล์ เชื่อมต่อไปยังสมอง

ภาพที่ 2-18 ระบบรับรู้รสชาติทางลิ้น (พรณี ประชุม, 2547)

การรับรู้เกี่ยวกับสัมผัส (Tactile Sensation) ประกอบด้วย การรับสัมผัส (Touch) แรงกด (Pressure) การสั่นสะเทือน (Vibration) อาการคันและจิกจี้ (Free Nerve Ending) เกิดจากการกระตุ้นที่บริเวณผิวหนังหรือชั้นใต้ผิวหนัง

ภาพที่ 2-19 ระบบรับรู้ความรู้สึกทางสัมผัส

การรับรู้ความรู้สึกเกี่ยวกับอุณหภูมิ (Thermal Sensation) ตัวมีพื้นที่รับความรู้สึกประมาณ 1 ตารางมิลลิเมตร บนผิวหนังมีทั้งการรับรู้สักร้อน เย็น ตัวรับรู้ความรู้สึกเย็นมีมากกว่าตัวรับรู้ความรู้สึกร้อน 3-4 เท่า แต่ก็ไม่สามารถแยกตัวรับทั้งร้อนและเย็นออกได้

จิตใจของคน ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) ได้กล่าวว่า สามารถแบ่งได้เป็น 3 ระดับ ตามการรับรู้

1. จิตสำนึก (The Conscious) เป็นส่วนของจิตใจ ที่คนเรารู้สึกนึกคิดอยู่ในแต่ละขณะ
2. จิตก่อนสำนึก (The Preconscious) เป็นส่วนของจิตใจ ที่ตามปกติแล้ว เราไม่ได้ตระหนักถึง แต่หากใช้ความตั้งใจจะขึ้นมาสู่จิตสำนึกได้เช่น การนึกถึงเหตุการณ์บางอย่างในอดีต
3. จิตไร้สำนึก (The Unconscious) เป็นความรู้สึกนึกคิดหรือความต้องการ ที่อยู่ในส่วนลึกของจิตใจ ตามปกติไม่อาจขึ้นมาในระดับจิตสำนึกได้ อาจแสดงออกมาในความฝันหรือแสดงเป็นอาการต่าง ๆ เบี่ยงเบนไปจากความคิดหรือความต้องการดั้งเดิม

ฟรอยด์ยังแบ่งโครงสร้างของจิตใจออกตามหน้าที่ออกเป็น 3 ส่วนด้วยกัน ได้แก่

1. Id เป็นส่วนหนึ่งอยู่ในจิตไร้สำนึก เป็นแรงผลักดันดั้งเดิมของคนเรา แบ่งออกเป็นแรงผลักดันพื้นฐาน (Libidinal Drive) เช่น ความต้องการทางเพศ แรงผลักดันทางความก้าวร้าว (Aggressive Drive) การแสดงออกของ Id ไม่ต้องการเหตุผล เป็นไปตามสัญชาตญาณ
2. Ego เป็นส่วนที่ทำหน้าที่อยู่ทั้ง 3 ระดับของจิตใจ โดยจะควบคุมและบริหารจัดการ ต่อแรงผลักดันต่าง ๆ ที่มาปฏิสัมพันธ์กัน ทำหน้าที่ประนีประนอม ระหว่างแรงผลักดันจาก Id กับระเบียบหรือข้อจำกัดจากสภาพเป็นจริงภายนอก และแรงต่อต้านจาก Supper Ego โดยการทำหน้าที่เป็นไปตามเหตุผลเป็นหลัก
3. Super ego เป็นส่วนของจิตใจที่พัฒนาขึ้นมา แบ่งออกเป็น มโนธรรม (Conscience) ซึ่งมีหน้าที่คอยตัดสินความคิด การกระทำว่าถูกหรือผิดและอุดมคติ (Ego Ideal) ซึ่งเป็นส่วนที่บุคคล

อยากเป็นหรืออยากเอาแบบอย่าง

ศุภวัฒน์ บุติมนโต (สุขคำ) (2548, หน้า 3) ได้ศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ในทฤษฎีของพุทธปรัชญากับซิกมันด์ ฟรอยด์ พบว่า พฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออก ทั้งบวกและลบมีจิตเป็นผู้คอยกำกับ บุคคลที่มีพฤติกรรมดีงาม ถูกครรลองคลองธรรม ย่อมเอื้อต่อการพัฒนาสังคมของมนุษยชาติโดยรวมได้ง่ายขึ้น

ความสัมพันธ์ระหว่าง ระบบประสาทส่วนกลาง สมอง กับสิ่งที่เป็เงินามธรรม เช่น สติปัญญา ความฉลาดทางอารมณ์ เชาว์ปัญญา ยังมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างแยกแยะ ได้ยาก

เจษฎา บุญมาโฮม (2544, หน้า 20-21) เชื่อว่าระดับความฉลาดทางอารมณ์ที่ต่ำ มีผลมาจาก สมองซิกขาไม่ได้รับการกระตุ้นพัฒนามาตั้งแต่เด็กทำให้มีระดับไม่เหมาะสม และไม่สมดุลกับการทำงานของสมองซีกซ้าย

รัตนา ศิริพานิช และคณะ (2552, หน้า 284) ความหมายเชิงนามธรรม “เชาว์ปัญญา” คือ ความสามารถในการรู้ การเข้าใจทั่วไป การเรียนรู้ที่ซับซ้อนขึ้น การจดจำ การคิดริเริ่มขึ้นพื้นฐาน ตลอดจนการคิดได้อย่างมีคุณภาพ เป็นความสามารถของบุคคลในการทำงานทดสอบของเชาว์ปัญญา เพื่อวัดความเชื่อก็คือ เชาว์ปัญญานั้นออกมา เมื่อนำแบบทดสอบ ไปทดสอบกับคนจำนวนมาก ๆ การกระจายของคะแนนเชาว์ปัญญาที่ได้ จะอยู่ในรูปของ โด่งปกติ (Normal Curve) คือ คน ใ้มาก ๆ มีจำนวนน้อย คนเก่งมาก ๆ ก็มีจำนวนน้อย คนที่มีเชาว์ปัญญาปานกลางจะมีเป็นจำนวนมากที่สุด นักจิตวิทยายอมรับว่า ความแตกต่างของบุคคลส่วนใหญ่ จะมีผลมาจากพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งความแตกต่างด้านเชาว์ปัญญาก็เช่นกัน ส่วนความแตกต่างด้านเพศ อายุ ขนาดของครอบครัว วัฒนธรรม ย่อมมีผลต่อความแตกต่างเชาว์ปัญญาของบุคคลโดยทั่วไปอยู่บ้าง

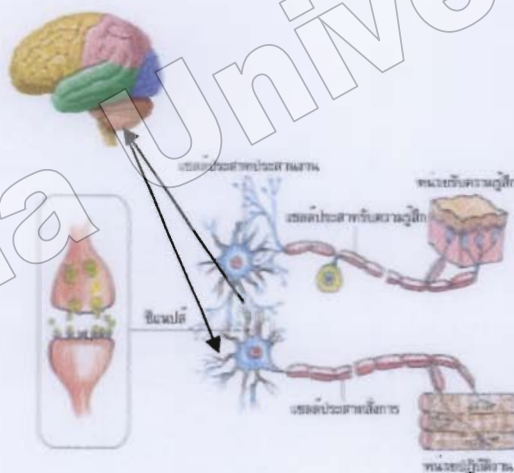
สรุป

ความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกาย วิทยาศาสตร์ยุคใหม่พยายามชี้ถึงส่วนที่เล็กที่สุด อย่าง อะตอม เพื่อเข้าใจลึกความเป็นจริงตามธรรมชาติ ที่เป็นส่วนประกอบของธาตุ จิตและกายเป็นธาตุที่มีคุณสมบัติเป็นสสารและพลังงาน เกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยปฏิริยานิวเคลียร์ฟิชั่น เปลี่ยนแปลงจากธาตุหนัก แดกตัวออกเป็นธาตุเบากว่าป็นปฏิริยาฟิวชั่นนี้ไปเรื่อย ๆ ไม่เพียงแต่ถาวร

ร่างกายมนุษย์ประกอบด้วย การรวมตัวกันของธาตุมาเป็นเซลล์ พัฒนาเป็นเนื้อเยื่อ อวัยวะ และระบบการทำงานในร่างกาย ประสานการรับรู้จากอวัยวะรับสัมผัสต่าง ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น ผิวหนัง และจิตใจ ทำหน้าที่รับรู้ารมณ์ ทั้งที่มาจากภายนอกและภายในร่างกาย เป็นการทำงานร่วมกันของจิต กับระบบประสาท ที่มีสมองเป็นศูนย์รวมการสั่งการ เชื่อมโยงผ่านไขสันหลัง ไปยังอวัยวะและกล้ามเนื้อ

ในแต่ละส่วน สมอมีส่วนสำคัญต่อการรับรู้อารมณ์ แปลการตอบสนองและประมวลผลความรู้สึกที่ได้รับออกมา ซึ่งสามารถทำงานร่วมกับระบบรับรู้ความรู้สึกทั้งในแบบทั่วไปเช่น ความเจ็บปวด การหายใจ การเต้นของหัวใจ และแบบพิเศษเช่น การมองเห็น การได้ยิน เป็นต้น สมอส่วนหน้าเป็นส่วนที่ใหญ่ที่สุดทำหน้าที่สำคัญ เช่น เกี่ยวกับพฤติกรรม การเรียนรู้ ประสานกับจิตใจ สติ ความฉลาด ความจำ ไหวพริบ รับความรู้สึก วิเคราะห์ ควบคุมเหตุการณ์ เป็นต้น สมอถ่ายทอดกระแสประสาทไปยังอวัยวะต่าง ๆ ซึ่งวิทยาศาสตร์และการแพทย์ ได้มีการพิสูจน์พบว่า คลื่นสมองแสดงให้เห็นความเป็นพลังงานของจิตและกาย ที่สามารถวัดได้ด้วยเครื่องมือวัด เช่น EEG เป็นต้น

ในขณะที่มนุษย์คิด วิดกกังวล หรืออยู่ในสภาวะผ่อนคลาย สามารถส่งผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลงของสัญญาณไฟฟ้า หรือคลื่นสมองที่เกิดขึ้น เป็นการทำงานร่วมกันของจิตกับระบบประสาทและกาย ที่เชื่อมโยงประสานกันตามธรรมชาติ นอกจากจะส่งผลกระทบต่อระบบฮอร์โมน สารเคมี และอุณหภูมิภายในร่างกายซึ่งมีผลต่อสุขภาพกายโดยตรงแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อจิตใจที่นำไปสู่ความคิด ทัศนคติ และพฤติกรรม อันเป็นต้นเหตุของปัญหามากมายที่เกิดขึ้น

ภาพที่ 2-20 ภาพตัดแปลงจากระบบประสาท

การทำงานที่ประสานกันระหว่าง หน่วยรับรู้ความรู้สึก ระบบประสาท หน่วยปฏิบัติงาน ไปสู่การตอบสนองต่อสิ่งเร้าของอวัยวะ และระบบการทำงานภายในร่างกาย เป็นความสัมพันธ์การทำงานระหว่างกายกับจิต ที่อาศัยสมองเป็นศูนย์แปลสัญญาณ

การพัฒนาความคิด ด้วยการปรับจิตและกายให้อยู่ในสภาวะผ่อนคลายอย่างถูกวิธี จึงกลายเป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับการกระตุ้นให้เกิดการปรับสมดุลของ บุคคล องค์การและสังคม โดยเริ่มต้นจากบุคคล ซึ่งถือเป็นสาเหตุหลัก เป็นเจ้าของความทุกข์และปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งหมด

ปัญญาตามหลักพุทธธรรม

พุทธธรรมมีเป้าหมายสูงสุดคือ การดับทุกข์ที่เกิดขึ้น โดยสิ้นเชิง หากยังมองไม่เห็นทุกข์ เท่ากับยังมองไม่เห็นปัญหาที่เผชิญอยู่ ก็ยากที่จะดับทุกข์ได้ ขั้นแรกคือ การสังเกตทุกข์ที่เกิดขึ้นภายในร่างกายตนเอง เพราะการแก้ปัญหาจากภายนอก เป็นการแก้ปัญหาในระดับต้นเกินไปไม่มีวันสิ้นสุด ต่อมาขั้นที่สองคือ สังเกตสาเหตุที่แท้จริงของทุกข์ ต้องเข้าใจถึงการอยู่เหนือความทุกข์แห่งรูปและนาม ขั้นที่สามคือ ทำให้ทุกข์ค่อย ๆ น้อยลง ขั้นที่สี่คือ เดินทางไปด้วยประสบการณ์ตนเอง สังเกตทุกข์และสาเหตุ แล้วปล่อยวางลง (โกเอ็นก้า, 2550, หน้า 102) หลักอริยสัจ 4 แบ่งออกเป็นสองฝ่ายคือ 1) ฝ่ายทุกข์ รู้ว่าอะไรเป็นทุกข์ และอะไรเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ 2) ฝ่ายดับทุกข์คือ ต้องปฏิบัติธรรมเท่านั้น จึงจะเข้าถึงได้ (พุทธทาสภิกขุ, 2552, หน้า 41)

ความเป็นสากลของธรรมหมายถึง การให้ผลอย่างเดียวกันแก่ผู้ปฏิบัติทุกคน โดยเสมอหน้า ไม่มีข้อยกเว้น กฎธรรมชาติมีอยู่ว่า เมื่อใดที่สร้างกิเลสขึ้นในจิตใจ เช่น ความโกรธ ความพยาบาท ความเกลียดชัง ความหลงใหล ความกลัว กิเลสเหล่านั้น ก็จะทำให้เป็นทุกข์อย่างแน่นอน เมื่อมีความทุกข์ ธรรมชาติก็แสดงการลงโทษในทันทีทันใด หรือเมื่อมีจิตเต็มเปี่ยมไปด้วยความรัก ความเมตตา ปรารถนาดี ก็ได้พบความรัก ความเมตตา ความปรารถนาดีเกิดขึ้นในจิตใจในทันทีเช่นกัน ธรรมชาติให้รางวัลคือ เกิดความรู้สึกอิ่มเย็น ความสงบสุข รู้สึกถึงความอ่อนโยนสอดคล้องกลมกลืนอยู่ภายในตัว ไม่ว่าจะเรียกตัวเองว่าชาวคริสต์ ชาวยิว ชาวจีน ชาวฮินดู ชาวมุสลิมหรือชาวพุทธ หรือจะเรียกว่าเป็นคนอินเดีย คนอเมริกัน คนพม่าหรือคนจีน ก็ไม่มีอะไรแตกต่าง ที่ธรรมเป็นสากล เพราะธรรมะที่แท้จริงเป็นธรรมะที่บริสุทธิ์ จะแยกออกเป็นกลุ่มเป็นนิกายหรือแขนงไม่ได้ ธรรมะเป็นกฎธรรมชาติ ย่อมเป็นสากลครอบคลุมจักรวาลทั้งหมด เป็นที่ยอมรับได้ของทุกคน (โกเอ็นก้า, 2550, หน้า 30)

การศึกษาเรียนรู้ธรรม เป็นเรื่องของวิทยาศาสตร์ทางจิต ทางนามธรรม เป็นการกระทำที่มีเหตุปัจจัย มีผลสืบเนื่องกันตามธรรมชาติที่มีอยู่จริง เพียงแต่อาจไม่คุ้นเคย เพราะวิทยาศาสตร์ที่คุ้นกันส่วนใหญ่ ก็เป็นเรื่องทางวัตถุ (พุทธทาสภิกขุ, 2515) คำว่าวิทยาศาสตร์ คือทำลงไปจริง ๆ ด้วยความรู้สึกละเอียดหนึบ เรียกว่า วิถีวิทยาศาสตร์ ไม่ใช่วิถีปรัชญา ไม่มีตัวตน สำคัญอยู่ที่ต้องเห็นชัดว่าคืออะไร เป็นอย่างไร ทำอย่างไร เช่น กิเลสที่เกิดอยู่เกิดอย่างไร ป้องกันได้อย่างไร ทำลายอย่างไร ต้องทำลง

ไปตรง ๆ ชัดแจ้ง หากจะใช้สำนวนพูดอย่างพุทธบริษัทก็คือ เป็นไปถูกต้องตาม กฎอภิปัจจตาของ
ธรรมชาติ เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน เกิดผลใดขึ้นก็เพราะเนื่องด้วยหลักการของตรรกวิทยา (Logic)
(พุทธทาสภิกขุ, 2550, หน้า 20)

ประเวศ วะสี (2553, หน้า 50) กฎอภิปัจจตา คือ หลักความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล
ความเป็นจริงของสรรพสิ่งตามธรรมชาติ มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง (Dynamic Inter
Connectedness) เชื่อมโยงอย่างเป็นพลวัตร เป็นปัจจัยต่อกันและกัน หรือเป็นกระแสของเหตุปัจจัย อัน
หนุนเนื่องกัน อธิบายได้ว่า “นี่” ปัจจยตา แปลว่า “ความเป็นปัจจัยให้เกิดหรือปัจจัยการ” เช่น นี่ทำให้
เกิดนี่.....ทำให้เกิดนี่.....ทำให้เกิดนี่ หรือเมื่อมีสิ่งนี้... สิ่งนี้จึงมี เป็นต้น สิ่งใดที่เกิดขึ้นหรือมีอยู่ ก็เพราะ
มีเหตุมีปัจจัยให้มันเกิดขึ้น อะไรที่ไม่มีก็เพราะไม่มีเหตุปัจจัยให้มันเกิด เมื่อใดความยึดมั่นของเราไป
ขัดแย้งกับเหตุปัจจัยทางธรรมชาติเข้า ก็จะทำให้เกิดเป็นความทุกข์ขึ้น

พุทธทาสภิกขุ (2549, หน้า 49) วงจรปฏิสมุปบาทเป็นหลักความสัมพันธ์ ภายในจิตมีวงจร
การเกิดดับ 11 ขั้นตอน คือ 1) ความไม่รู้หรืออวิชชาเป็นเหตุให้เกิดผล คือ 2) การปรุงแต่งหรือสังขาร
เป็นเหตุให้เกิดผล คือ 3) การรู้แจ้งในจิตหรือวิญญาณเป็นเหตุให้เกิดผล คือ 4) นามรูปเป็นเหตุให้เกิดผล
คือ 5) อวัยวะรับสัมผัสทั้งหกหรืออายตนะหกเป็นเหตุให้เกิดผล คือ 6) สัมผัสหรือผัสสะเป็นเหตุให้
เกิดผล คือ 7) ความรู้สึกหรือเวทนาเป็นเหตุให้เกิดผล คือ 8) ความต้องการหรือตัณหาเป็นเหตุให้เกิดผล
คือ 9) การยึดมั่นหรืออุปทานเป็นเหตุให้เกิดผล คือ 10) การเกาะเกี่ยวหรือภพเป็นเหตุให้เกิดผล คือ
11) การเกิดขึ้นหรือชาติ

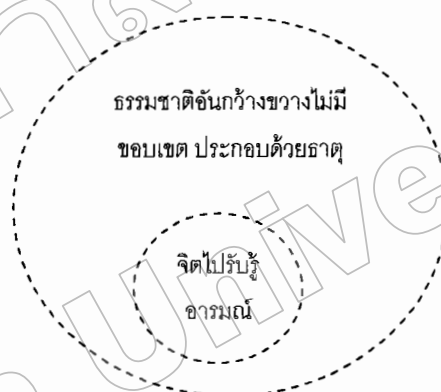
การศึกษาเรื่องปัญญาในทางพุทธธรรม ต้องศึกษาเกี่ยวกับจิตของมนุษย์ เป็นส่วนใหญ่ ซึ่ง
อาจมีผลต่อ เขาปัญญาในการรับรู้ความหมายของสิ่งสมมติ แต่คำว่า สติปัญญาในทางพุทธธรรม
เกี่ยวข้องกับจิตที่รับรู้ธรรมที่มากกระทบกับทวาร โดยแยกแยะการยึดมั่นออกได้อย่างชัดเจน

กัมมัททิก ชลวิสุทธิ (2546) ได้ศึกษาวิเคราะห์พระอภิธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่
นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน พบว่า สาเหตุแห่งปัญหาสังคม เป็นเหตุมาจากโมหะหรืออวิชชา เป็นพื้นฐาน
การเข้าถึงเหตุผลหลักสังขารเกี่ยวกับรูปและนามในพระอภิธรรมเพื่อนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน
สามารถแก้ปัญญการ โลก โกรธ หลง ของมนุษย์ได้

องค์ประกอบของจิตในทางพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงเจาะลึกความจริงอันเกี่ยวกับจิต มี
องค์ประกอบ ที่เรียกว่าเจตสิก จิตทั้งหมด 121 ชนิดและมีเจตสิก 52 ประเภท จิตชนิดหนึ่งจะคู่กับเจตสิก
ประเภทหนึ่ง ซึ่งองค์ประกอบของจิตมี 4 ส่วนคือ 1) ส่วนความรู้ต่อสิ่งที่มากกระทบเรียกว่า
“วิญญาณ” มีหน้าที่เพียงรับรู้สัมผัสทางทวารหรือช่องทางรับรู้ทั้งหลายเช่น ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

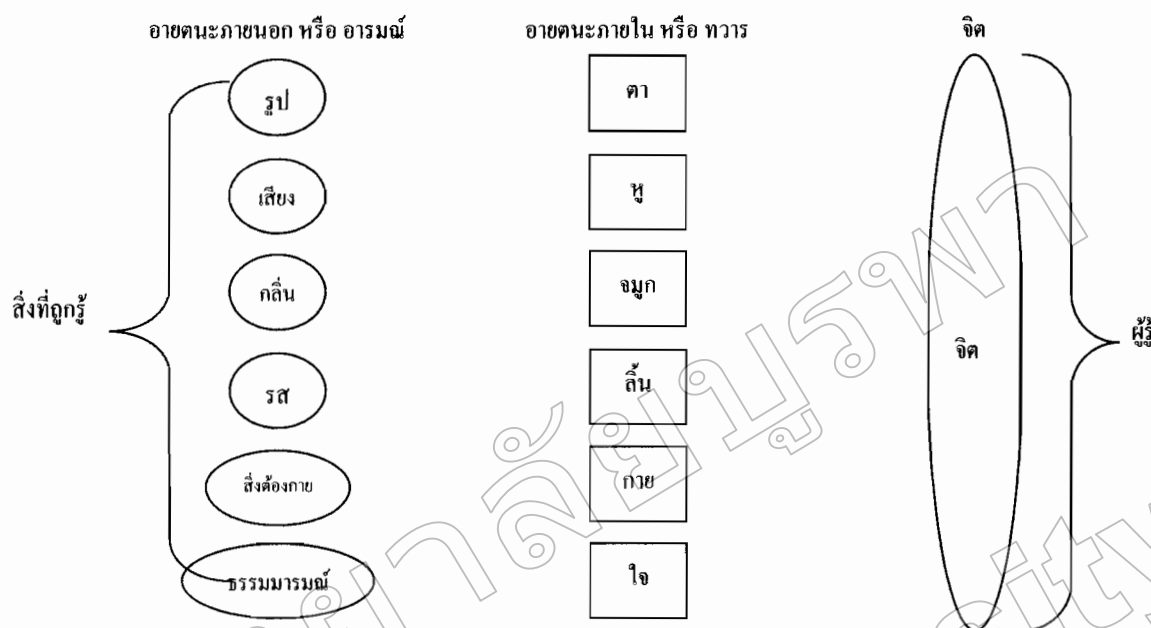
2) ส่วนการจำได้หมายรู้เรียกว่า “สัญญา” เป็นความจำในอดีตที่จิตเก็บไว้เป็นประสบการณ์
 3) ส่วนความรู้สึกเรียกว่า “เวทนา” ที่ปรากฏขึ้นทั้งทางกายและจิต ประเมินค่าออกมาเกิดเป็นความรู้สึก
 น่ายพอใจหรือไม่่ายพอใจ 4) ส่วนปรุงแต่งจิตให้ตอบโต้ เรียกว่า “สังขาร” ปฏิกริยาโต้ตอบที่มาจาก
 การไม่รู้ การปรุงแต่งนี้ จะกลายเป็นการยึดมั่นถือมั่นไปในที่สุด มีด้วยกันสามแบบคือ แบบลบลี้นได้
 ง่าย เปรียบดังขีดเส้นลงบนผิวน้ำ แบบลบลี้นยาก เปรียบดังขีดเส้นไปบนทราย และแบบลบลี้นยาก
 ที่สุด เปรียบเสมือนขีดเส้นไปบนหิน (โกเอ็นก้า, 2550, หน้า 98)

จิตประกอบด้วยธาตุ มีลักษณะเกิดดับมีอายุอยู่ชั่วขณะสั้น แต่ก็เกิดดับสืบเนื่องกันไปไม่หยุด
 ตามกฎเกณฑ์ที่เป็นเหตุผลในธรรมชาติ จึงทำให้อารมณ์ที่จิตไปรับรู้ ก็เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย
 (ระวี ภาวิไล, 2548, หน้า 9)

ภาพที่ 2-21 จิตของบุคคล เกิดรับรู้อารมณ์ (ระวี ภาวิไล, 2548)

ระวี ภาวิไล (2548, หน้า 11) เมื่อบุคคลไม่รู้ทัน ไม่เข้าใจโลกที่ใจปรุงแต่งขึ้น ก็ย่อมหลงโลก
 แล่นเข้าไขว่คว้า มุ่งกอดรัดมาหาภาพที่ปรารถนาหรือสะดึงกลัว หลีกหนี ทำลายสิ่งที่ชิงชัง พร้อมกันนั้น
 ความสุขและความทุกข์ก็บังเกิดขึ้นให้รับรู้ โดยเฉพาะทวารที่ 6 คือใจหรือจิตนั้น มีการรับรู้ได้
 หลากหลาย วิจิตรพิสดาร

ภาพที่ 2-22 ความสัมพันธ์ระหว่างอารมณ์กับจิต (ระวี ภาวิไล, 2548)

จิตรับรู้อารมณ์จากการกระทบหรือผัสสะทางทวารหรืออายตนะ มีความสัมพันธ์กันระหว่างอารมณ์หรือสิ่งที่ถูกรู้ กับจิตหรือสิ่งที่รู้ ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ผู้คนคุ้นเคยกับสิ่งที่ปรากฏให้รับรู้ทางทวาร 6 หรืออายตนะ 6 ประกอบด้วย ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อายตนะภายนอกเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าอารมณ์ อายตนะภายในเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทวาร และจิตเรียกว่า “ผู้รู้”

ในทางอภิธรรมได้จำแนกโลกและชีวิตออกเป็น จิตคือ ธรรมชาติฝ่ายรู้ และอารมณ์คือ ธรรมชาติฝ่ายถูกรู้ ขยายความว่า จิตมีลักษณะเกิดดับ รวดเร็ว และจิตที่ดับไปนั้น เป็นปัจจัยให้จิตใหม่เกิดดับสืบต่อกันไม่ขาดสาย ตามหลักแห่งความเป็นเหตุเป็นผลในธรรมชาติ ดังนั้น จิตในเชิงอภิธรรมจึงมีลักษณะแปรเปลี่ยนและไร้ความเป็นตัวตน จิตซึ่งเกิดขึ้น รู้อารมณ์แต่ละครั้งแล้วดับไป กำหนดเรียกเพื่อความสะดวกว่า “จิตดวงหนึ่ง” และจิตแต่ละดวงก็แตกต่างกันไปตามอารมณ์ ที่จิตไปรับรู้ และแตกต่างกันตามองค์ประกอบของจิต ที่มีชื่อบัญญัติเรียกว่า “เจตสิก”

การที่จิตเกิด ดับ และมีองค์ประกอบคือ เจตสิก 52 ชนิด จึงทำให้สามารถแยกจิตออกเป็นประเภทหรือชนิดได้คือ จิตดี จิตชั่ว หรือจิตที่เป็นกลาง ในการเกิดดับของจิตและเจตสิกในแต่ละดวงนั้น เรียกประกอบกับช่วงเวลาที่สั้นที่สุดคือ “ขณะจิต” แสดงถึงอายุของจิตดวงหนึ่ง ๆ ซึ่งทางอภิธรรมก็ถือว่าเท่ากับชีวิตของบุคคลใดบุคคลหนึ่งเช่นกัน หมายถึง ในแต่ละขณะจิตที่ดวงจิตเกิดดับนั้น ชีวิตก็

เกิดดับ สืบเนื่องกันไปไม่มีสิ้นสุด จนกว่าจะสิ้นชีวิตหรือเรียกว่า สิ้นภพ ดังที่พุทธองค์ทรงตรัสว่า
ช่วงเวลาเพียงแค่นี้มือหนเดียนั้น จิตเกิดดับไปแล้วนับแสนล้านดวง

การจำแนกจิตบุคคลทั่วไปเป็นประเภทใหญ่ 2 ประเภทคือ จิตดีงามหรือโสภณจิต และจิตไม่ดี
งาม หรืออโสภณจิต จิตที่เข้าไปรับอารมณ์ในขณะที่บุคคลนั้นกำลังทำดีเรียกว่า กุศลหรือกุศลจิต
สำหรับจิตของบุคคลที่เข้าไปรับอารมณ์ ในขณะที่กำลังทำไม่ดีเรียกว่า อกุศลหรืออกุศลจิต หากจำแนก
ตามเจตสิกหรือสิ่งที่มาประกอบในจิต ก็สามารถแยกออกเป็น 3 กลุ่ม ใน 52 ชนิด

ภาพที่ 2-23 แบบจำลองฝ่ายจิตเจตสิก (ระวี ภาวิไล, 2548)

เจตสิกฝ่ายกลางเรียกว่า “อัญญสมานเจตสิก 13” จำแนกเป็น 2 กลุ่มคือ

กลุ่มที่พร้อมมาปรากฏอยู่เสมอ 7 ชนิดเรียกว่า “สัพพจิตตสาธารณเจตสิก” เป็นธรรมชาติ
ประกอบจิต มีความสำคัญต่อการเกิดขึ้นของจิตอย่างที่จะขาดไม่ได้ เกิดขึ้นกับจิตทุกประเภท ได้แก่

1. กระทบอารมณ์ หรือ ผัสสะ
2. เสวยอารมณ์ หรือ เวทนา
3. จำอารมณ์ หรือ สัญญา
4. กระตุ้นชักชวนทำหน้าที่กับอารมณ์ หรือ เจตนา
5. เน้นแน่ในอารมณ์เดียว หรือ เอกัคคตา
6. รักษาธรรมชาติที่เกิดร่วม หรือ ชีวิตินทรีย์
7. มุ่งและนำธรรมชาติที่เกิดร่วมสู่อารมณ์ หรือ มนสิการ

กลุ่มเกิดประกอบกับจิตบางประเภทเรียกว่า ปกิณณกเจตสิก อีก 6 ดวง แต่ก็ยังสามารถ
ประกอบกับจิตทั่วไปได้ ทั้งที่เป็นกุศล อกุศล ได้แก่

1. นำธรรมชาติที่เกิดร่วม ขึ้นสู่อารมณ์ได้ คิด ตรึก หรือ วิตก

2. เคล้าคลึงอารมณ์ ตรองพิจารณา หรือ วิจารณ์
3. ตัดสิน ปักใจลงในอารมณ์ หรือ อธิโมกข์
4. ความเพียรพยายาม แรงใจ หรือ วิริยะ
5. ความชื่นชม อิ่มใจ หรือ ปิติ
6. พอใจ ปรารถนาอารมณ์ หรือ ฉันทะ

จึงกล่าวได้ว่าเจตสิกฝ่ายกลาง 7 ดวง เป็นกลุ่มที่เกิดร่วมกับจิตทุกดวง สำหรับอีก 6 ดวงก็อาจเกิดขึ้นในจิตเฉพาะบางดวง

เจตสิกฝ่ายดีหรือกุศลเจตสิก เรียกว่า “โสภณเจตสิก 25” จำแนกเป็น 4 กลุ่มทำให้จิตเป็นกุศลหรือกุศลจิต ได้แก่

กลุ่มที่ 1 คุณธรรมพื้นฐานทั่วไป 19 คือ

1. ความเชื่อ หรือ ศรัทธา
2. ความสำนึกพร้อมอยู่ หรือ สติ
3. ความละอายต่อบาป หรือ หิริ
4. ความสะดุ้งกลัวต่อบาป หรือ โอตตัปปะ
5. ความไม่ย่อภาค้อารมณ์ หรือ อโณกะ
6. ความไม่คิดประทุษร้าย หรือ อโทสะ
7. ความเที่ยงตรง หรือ คัตตรมัชฌัตตตา
8. ความสงบแห่งกองเจตสิก หรือ กายปัสสัทธิ
9. ความสงบแห่งจิต หรือ จิตตปัสสัทธิ
10. ความเบาแห่งกองเจตสิก หรือ กายลหุตา
11. ความเบาแห่งกองเจตสิก หรือ จิตตลหุตา
12. ความนุ่มนวลแห่งกองเจตสิก หรือ กายมูทุตา
13. ความนุ่มนวลแห่งจิต หรือ จิตตมูทุตา
14. ความควรแก่การงานแห่งกองเจตสิก หรือ กายกัมมัญญตา
15. ความควรแก่การงานแห่งจิต หรือ จิตตกัมมัญญตา
16. ความคล่องแคล่วแห่งกองเจตสิก หรือ กายปคุญญตา
17. ความคล่องแคล่วแห่งจิต หรือ จิตตปคุญญตา
18. ความซื่อตรงแห่งกองเจตสิก หรือ กายชุกตา

19. ความซื่อตรงแห่งจิต หรือ จิตตชุกตา

กลุ่มที่ 2 พื้นฐานปฏิบัติ 3 คือ

1. เจริญชอบ หรือ สัมมาวาจา
2. กระทำชอบ หรือ สัมมากัมมันตะ
3. เลี้ยงชีพชอบ หรือ สัมมาอาชีวะ

กลุ่มที่ 3 ความสัมพันธ์ดีงาม 2 คือ

1. ความสงสารสัตว์ผู้มิทุกข์ หรือ กรุณา
2. ความยินดีต่อสัตว์ผู้ได้สุข หรือ มุทิตา

กลุ่มที่ 4 ปัญญา 1 คือ ความรู้เข้าใจไม่หลง เป็นธรรมชาติตรงข้ามกับ โมหะ หรืออวิชชา หรือเรียกว่า “ปัญญินทรีย์ หรือ อโมหะ”

เจตสิกฝ่ายไม่ดี หรือ อกุศลเจตสิก เรียกว่า “อโสภณเจตสิก 14” จำแนกเป็น 5 กลุ่ม ทำให้จัดเป็นอกุศลหรืออกุศลจิต ได้แก่

กลุ่มที่ 1 กลุ่มหลงผิด 4 คือ

1. ความหลง หรือ โมหะ เป็นรากเหง้าของอกุศลทั้งปวงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าอวิชชา
2. ความไม่ละอายต่อบาป หรือ อหิริกะ
3. ความไม่สะดุ้งกลัวต่อบาป หรือ อโนตตปปะ
4. ความฟุ้งซ่าน หรือ อุทธัจจะ

กลุ่มที่ 2 กลุ่มโลภ 3 คือ

1. ความอยากได้อารมณ์ หรือ โลภะ
2. ความเห็นผิด หรือ ทิฎฐิ
3. ความถือตัว หรือ มานะ

กลุ่มที่ 3 กลุ่มโกรธ 4 คือ

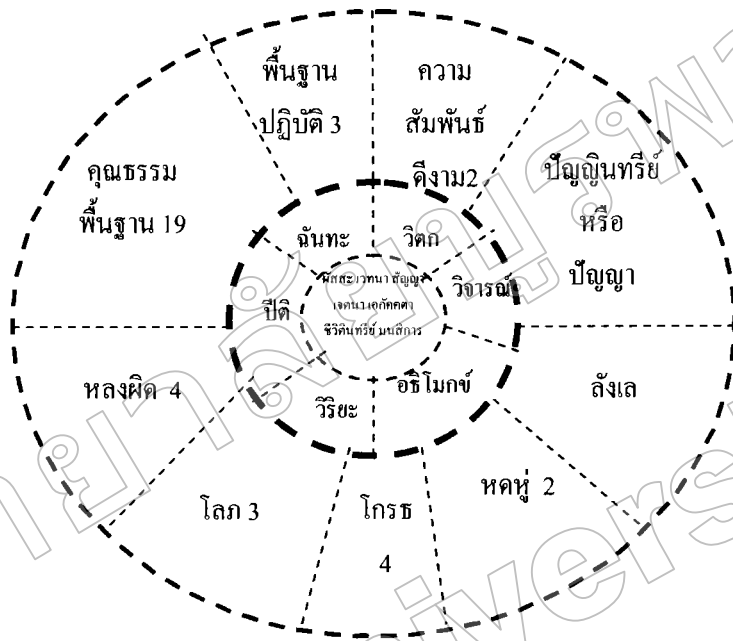
1. ความคิดประทุษร้าย หรือ โทสะ
2. ความริษยา หรือ อิสสา
3. ความตระหนี่ หรือ มัจฉริยะ
4. ความเคียดแค้นใจ หรือ กุกกุจจะ

กลุ่มที่ 4 กลุ่มหดหู่ 2 คือ

1. ความหดหู่ หรือ ถีนะ

2. ความง่วงเหงา ถดถอย หรือ มิทชะ

กลุ่มที่ 5 กลุ่มถึงเล 1 คือ ความกลางแคลงสงสัย หรือ วิจิกิจฉา

ภาพที่ 2-24 แบบจำลองจิตเจตสิก (ระวี ภาวิไล, 2548)

เจตสิก 52 ชนิด จะเกิดขึ้นในดวงจิต และทำให้ดวงจิตนั้นมีลักษณะ เป็นกุศลจิตหรืออกุศลจิต ซึ่งแบ่งเป็น เจตสิกฝ่ายดี 25 ดวง และเจตสิกฝ่ายไม่ดี 14 ดวง ที่เหลืออีก 13 ดวงแบ่งเป็นเจตสิกฝ่ายกลาง ที่เกิดขึ้นพร้อมกับการเกิดเจตสิกดวงอื่น ๆ ด้วย

ลักษณะของปัญญา เป็นความรู้แจ้ง การเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นอยู่ตามธรรมชาติ ที่แท้จริงของมัน ในสภาพลักษณะที่แท้จริง เนื่องจากในความคิดมีอวิชชาคือ ความหลงผิดครอบงำอยู่เมื่อสามารถจัดอวิชชาออกไปได้ จะได้เห็นเนื้อแท้ของปัญญา (โกเอ็นก้า, 2550, หน้า 47)

ปัญญาแปลว่า ความรู้ทั่วคือ รู้ถึงเหตุและผล รู้อย่างชัดเจน รู้เรื่องคุณโทษ รู้สิ่งที่ควรทำควรเว้น เป็นธรรมที่คอยกำกับศรัทธา เพื่อให้เชื่อไม่ให้หลงอย่างมงาย ปัญญานำสัตว์ผู้ต้องศึกษาจากชีวิตที่เสี่ยงภัย สู่อิสราภาพ เมื่อมนุษย์พบเจอสิ่งใด แต่ไม่รู้จะปฏิบัติต่อสิ่งนั้นอย่างไร จึงคิดขัดและขัดข้อง การแก้ปัญหาให้สำเร็จลุล่วงไปได้โดยไม่ติดขัดเรียกว่า หลุดพ้นเป็นอิสระนั่นคือ อิสราภาพ เมื่อแต่ละคนมีปัญญา ก็นำมาช่วยสร้างสรรค์สังคม ถ้าจะพัฒนาปัญญา จะต้องพัฒนาศีล สมาธิ ได้ด้วยเป็นระบบ เรียกว่า ไตรสิกขา ปัญญาจึงต้องประกอบด้วย 2 ขั้นคือ ปัญญาที่เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ และ

ปัญญาที่นำความเป็นจริงมาใช้ ในการสร้างสรรค์สังคม เมื่อเข้าถึงปัญญาทั้ง 2 ชั้นแล้ว จะอยู่อย่างรู้เท่าทัน (พระพรหมคุณาภรณ์, 2546, หน้า 18-28) ประเภทของปัญญา แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

สุดมยปัญญาหมายถึง ความรู้ที่ได้รับจากการฟังธรรมต่าง ๆ หรือจากการอ่านหนังสือ ซึ่งเป็นปัญญาของคนอื่น เมื่อยอมรับก็เกิดปัญญาขึ้นในระดับแรกนี้ได้ แต่ที่สำคัญมักเป็น ความเชื่อถือ สรทธา ในระดับมืดบอด ไม่ลืมหูลืมตาแม้เป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์ แต่จะทำให้เกิดแรงบันดาลใจ เพื่อให้ก้าวต่อไป

จินตามยปัญญาหมายถึง การใช้ความคิดพิจารณา ให้เกิดความเข้าใจในระดับเหตุผล หากคำอธิบายด้วยเหตุและผล ปฏิบัติได้หรือไม่ สมเหตุสมผลอย่างไร ปัญญาในขั้นนี้ คนโดยส่วนใหญ่ก็ไม่ค่อยได้ใช้ เพราะมักไปใช้ปัญญาระดับแรกกันเสียมากกว่า หากยอมรับเพราะความกลัว ความโลภ หรือความมกมาย ก็กลายเป็นความหลงผิด เป็นการผูกมัด ที่ไม่ใช่ปัญญาในขั้นนี้ และก็ไม่สามารถพัฒนาหรือก้าวต่อไปได้

ภาวนามยปัญญาหมายถึง ทำให้มีขึ้นเป็นขึ้น ที่เกิดจากประสบการณ์ด้วยตนเอง ไม่ใช่เป็นแค่ความรู้ เพราะส่วนใหญ่แล้วปัญญาในขั้นแรกและขั้นที่สอง เป็นเสมือนโซ่ตรวนที่จะพันนาการไว้กับตัวตนหรืออดีต ที่สร้างขึ้นมามีอย่างรุนแรง เข้าใจเอาเองยอมรับจากหลักเกณฑ์หรือความเชื่อ สำหรับภาวนามยปัญหานี้ ต้องเป็นประสบการณ์ที่พบเองทำให้หลุดพ้นจากปัญญาของคนอื่น ต้องมีประสบการณ์กับความจริงภายในตัวเอง การเข้าถึงระดับที่ลึกที่สุดของจิตที่เรียกว่า จิตไร้สำนึก เมื่อสามารถเข้าถึงสภาวะนั้นแล้วก็จะเข้าใจได้เอง (โกเอ็นก้า, 2550, หน้า 48-50)

สมักร บรูวาส (2552, หน้า 374) ปัญญาคือ ความรู้ที่จริง ย่อมต้องเป็นความรู้ในสิ่งที่มีอยู่จริง และต้องประจักษ์กับเรา ทางประสาทสัมผัสและผัสสะที่ถูกควบคุมดีจะไม่หลงเรา ประสาทสัมผัสทางหนึ่งอาจหลงเรา ซึ่งอาจต้องใช้ประสาทสัมผัสอีกทางหนึ่งแทน หากควบคุมประสาทสัมผัสได้ดีจะไม่ถูกหลง วิทยาศาสตร์ย่อมเริ่มต้นจากการสังเกตก่อนเสมอ จากความไม่รู้หรืออวิชชาไปสู่ความรู้คือปัญญา ต้องไม่ผ่านทางแห่งความเท็จ การสะสมปัญญาต้องผ่านการพิจารณา การเลิกล้มและถอนทำลายความเท็จ เป็นส่วนสำคัญในญาณวิทยา

เมื่อมีปัญญา รู้เท่าทันสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ก็หลุดจากความบีบคั้น เป็นอิสระ สงบ มีความสุข มีพลัง เป็นอันว่า ปัญญากับความเป็นอิสระ ความสงบ ความสุข ความมีพลัง เป็นเรื่องเดียวกัน (ประเวศ วะสี, 2553, หน้า 69)

ความคิด ที่ผลิตออกมาตอนจิตว่าง ไม่มีอคติ ไม่ลำเอียงเรียกว่า ปัญญา วิธีแก้ความคิด เจ โก คือ หยุดคิด กลับมาอยู่ที่ฐานกาย ผ่อนคลายจิตให้สงบ แล้วปัญญาจะมาเอง (วรภัทร ภู่เจริญ, 2553,

หน้า 27)

ประโยชน์ของปัญญาคือ เพื่อให้เกิดความระมัดระวังอยู่ 3 อย่าง ได้แก่ กายกรรม วาจากรรม และมโนกรรม แต่ละคนก็ต้องเฝ้าระวังการกระทำทางกาย วาจาและใจของตน ในชีวิตประจำวัน เรามักให้ความสำคัญกับกายกรรมมากที่สุดและวัฏจักรมรณะ โดยไม่สนใจจิตใจ การสร้างปัญญา ที่ได้จากการสำรวจความเป็นจริงในกายตามธรรมชาติ จะแสดงผลออกมาว่า มโนกรรมหรือจิตใจนั้น มีความสำคัญที่สุด ทุกอย่างเริ่มที่จิตใจก่อน แล้วจึงกลายมาเป็นวัฏจักรมรณะหรือกายกรรม (โกเอ็นก้า, 2550, หน้า 91)

การปฏิบัติเพื่อให้เกิดปัญญา หลักไตรสิกขา หมายถึง พระพุทธองค์ทรงสอนให้หลุดพ้นจากอำนาจทุกขันธ์ โดยใช้ ศีลหรือศีลสิกขา หมายถึง การประพฤติที่ดำรงตามระเบียบ วินัย ข้อบังคับ กฎ กติกาของสังคม ไม่ทำให้อื่นเดือดร้อน ไม่ทำให้อันตรายแก่ผู้อื่น ทั้งกายและใจเรียกว่า “ศีล” บุคคลผู้มีศีลเป็นเบื้องต้น ย่อมมีอาการเป็นปกติทางกาย พร้อมทั้งจะพัฒนาจิตไปสู่ขั้นต่อไป สมาธิหรือจิตสิกขา เป็นอาการขั้นต่อไป ของจิตที่ต่อเนื่องจากศีลสิกขา เพราะเมื่อกายอยู่ในอาการสงบ จิตก็สงบ พร้อมทั้งจะพิจารณาสืบค้นหาเหตุผล ของสรรพสิ่งว่า สิ่งที่กำลังอุบัติขึ้นเป็นเหตุให้เข้าไปยึดมั่นถือมั่น ให้เกิดทุกข์ ปัญญาหรือปัญญาสิกขา เป็นอาการที่ต่อเนื่องจาก ศีลสิกขาและจิตสิกขา โดยมีกายใจอยู่ในอาการสงบ ก็สามารถใช้อุปมาพิจารณาด้วยเหตุและผล เข้าใจสรรพสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงว่า (พุทธทาสภิกขุ, 2551, หน้า 70-93)

โกเอ็นก้า (2551, หน้า 11) ปัญญาที่แท้จริงคือ การเข้าใจสภาวะความเป็นจริงในทุก ๆ แง่มุม ขานาคี หมายถึง ความรู้ ความเข้าใจในแง่มุมต่าง ๆ กัน การเห็นสภาวะความเป็นจริง เพียงแง่มุมใดมุมหนึ่ง ย่อมทำให้เห็นความจริงเพียงส่วนเดียว และความจริงเพียงส่วนเดียวนั้น ย่อมเป็นความจริงที่ไม่สมบูรณ์ บิดเบือนอันจะชักนำให้เราผิดพลาดได้ ปกาเรนาคี คือ การสำรวจแยกแยะในแง่มุมต่าง ๆ ทำเช่นนี้ จึงจะเกิดปัญญา อาตานิ หมายถึง การบำเพ็ญเพียรอย่างแรงกล้า ด้วยสติ และจะสมบูรณ์ต้องมีปัญญาร่วมอยู่ด้วย สมุปชาโน หมายถึง ความรู้ชัดเข้าใจชัดในธรรมชาติ ที่ไม่เที่ยงแท้ เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่คงทนถาวร

พรทิพา กุญฺมพินานนํ (2551, หน้า 3) ได้ศึกษาพบว่า กระบวนการเรียนรู้หลักธรรมในพุทธศาสนา คือ การพัฒนาคนให้มีการศึกษา และหลักไตรสิกขา พัฒนาปัญญาได้ครบถ้วน ศีลสิกขา เป็นกระบวนการฝึกฝนความประพฤติให้ดำรงมีระเบียบวินัย จิตตสิกขาเป็นกระบวนการฝึกอบรมจิต ปลุกฝังศีลธรรมด้านจิตใจให้เป็นสมาธิ และปัญญาสิกขา เป็นการฝึกทักษะกระบวนการคิด ความรู้ ความเข้าใจ ตามเหตุปัจจัยในสรรพสิ่งทั้งปวง การเรียนรู้วิธีสัง ๔ คือ ทุกข์ความไม่สบายกายไม่สบาย

ใจ สมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์ นิโรธ การดับทุกข์ และมรรค ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ควรเรียนรู้ สติสัมปชัญญะช่วยอุดหนุนส่งเสริม และโยนิโสมนสิการคือ การเรียนรู้อย่างแยกคายตามความเป็นจริง ไม่อิงคณหานำไปสู่การแก้ปัญหาสังคมได้เป็นอย่างดี

การรักษาปัญญาให้คงอยู่ด้วย โพธิปักขิยธรรม โพธิ แปลว่า ความรู้ที่ถูกต้อง ตรงข้ามกับความไม่รู้คือ อวิชชา และความรู้นี้ จำเป็นกับคนทุกระดับ ต้องมีตามสัดส่วนที่เหมาะสม ต้องฝึกฝน เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาสำหรับทุกคน ปักขิย แปลว่าฝึกฝายหรือเป็นไปในฝาย บุคคลที่ต้องการรู้สิ่งใดก็ไปในฝายนั้น ธรรม แปลว่าหน้าที่ โพธิปักขิยธรรม จึงแปลว่า ความรู้ที่ถูกต้องสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ มีอยู่ 7หมวดคือ สติปัฏฐาน 4 สัมมปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 มรรคมองค์ 8 รวมเป็น 37 ธรรม ความรู้ที่ถูกต้องของระดับใด ก็แยกกันไปตามหน้าที่ คุณค่า สมประ โยชน์ หากผู้ที่มีความรู้ถูกต้อง เบิกบานเต็มที่ ก็ถึงขั้นตัดกิเลสได้ (พุทธทาสภิกขุ, 2550, หน้า 46)

สติปัฏฐาน 4 ปิฎฐานหมายความว่า ฐานที่ตั้งที่ถูกต้อง สติหมายถึง การระลึกได้ ที่ต้องใช้คำว่า“ได้” ก็เพราะคนทั่วไประลึกไม่ค่อยได้ และต้องทันเวลาด้วย สติปัฏฐานหมายถึง ฐานที่ตั้งของการระลึกได้อย่างถูกต้อง จิตนั้นเร็วมาก ถ้าผัดจังหวะก็ระลึกไม่ทัน ระลึกไม่ได้ เมื่อเราระลึกได้อยู่ตลอดเวลาที่จำเป็นจะต้องใช้เรียกว่า สัมปชัญญะ หรือรวมว่า “สติสัมปชัญญะ” คือ ระลึกได้ตลอดเวลาที่จำเป็น การนำสติไประลึกในที่ตั้งทั้ง 4 คือ 1) กายเรียกว่า กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน 2) ความรู้สึกหรือเวทนาเรียกว่า เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน 3) จิตเรียกว่า จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน 4) สภาวะธรรมหรือ ธรรมเรียกว่า ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ผู้ตามเห็นกายในกายอยู่เป็นประจำดี เป็นผู้ตามเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่เป็นประจำดี ผู้ตามเห็นจิตในจิต อยู่เป็นประจำดี ผู้ตามเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่เป็นประจำดี มีความเพียรเพิกกิเลส มีสัมปชัญญะ มีสติ นำอวิชชาและโหม่นสไนโลกออกเสียได้ (พุทธทาสภิกขุ, 2550, หน้า 66)

สุธรรมมา วรรณวิน (2550, หน้า 1-2) ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความฉลาดทางอารมณ์กับการปฏิบัติสมาธิพบว่า การพัฒนาสติอย่างต่อเนื่องบนฐานทั้ง 4 คือ กาย เวทนา จิต ธรรม ส่งผลให้มีการพัฒนากาย พัฒนาพฤติกรรม พัฒนาจิต และ พัฒนาปัญญา

อิสรณันต์ ฐิตบุญโญ (ไชยพร) (2550, บทคัดย่อ) ได้สรุปความหมายของสติปัฏฐาน คือ ธรรมที่เป็นอารมณ์ที่ตั้งแห่งสติ ความระลึกได้ ความสำคัญคือ กาย เวทนา จิต ธรรม สามารถกำจัดความเศร้า ควบคุมรักษาสภาพจิตให้อยู่ภาวะที่ต้องการได้

สัมปธาน 4 ความเพียรพยายามคือ 1) สังวรปธานคือ เพียรระงับยังบาปอกุศลธรรม ที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น 2) ปธานปธานคือ เพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว 3) ภาวนาปธานคือ เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น 4) อนุรักษนาปธานคือ เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่น

อิทธิบาท 4 คือ ทางแห่งความสำเร็จในกิจอันเป็นกุศลได้แก่ 1) ฉันทะคือ ความพอใจและเต็มใจ 2) วิริยะคือ ความเพียรพยายาม 3) จิตตะคือ ความเอาใจจดจ่อไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่าน 4) วิมังสาคือ ปัญญาที่พิจารณาใคร่ครวญ เพื่อแก้ปัญหา หรือพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

อินทรีย์ 5 คือ ธรรมที่ทำหน้าที่เป็นใหญ่ในอารมณ์คือ 1) สันธิอินทรีย์คือ ความศรัทธาเป็นใหญ่ 2) วิริยอินทรีย์คือ ความเพียรเป็นใหญ่ 3) สติอินทรีย์คือ สติที่ระลึกรู้ในอารมณ์ปัจจุบันเป็นใหญ่ 4) สมาธิอินทรีย์คือ การทำจิตให้เป็นสมาธิตั้งมั่นจดจ่ออยู่ในอารมณ์กรรมฐาน 5) ปัญญาอินทรีย์คือ ปัญญาทำหน้าที่เป็นใหญ่ด้วยการรู้แจ้ง

พละ 5 คือ ธรรมอันเป็นกำลังที่เกื้อหนุนแก่จริยมรรคคือ 1) สัทธาพละคือ ความเชื่อ เลื่อมใสศรัทธาที่เป็นกำลังให้อุดหนุน และเอาชนะธรรมอันเป็นข้าศึก 2) วิริยะพละคือ ความเพียรพยายามเป็นกำลังให้ต่อสู้กับความขี้เกียจ 3) สติพละคือ ความตั้งมั่นจดจ่ออยู่ในอารมณ์กรรมฐาน 4) สมาธิพละคือ ความตั้งมั่นจดจ่ออยู่ในอารมณ์กรรมฐาน ทำให้เกิดกำลังต่อสู้เอาชนะความฟุ้งซ่าน

โพชฌงค์ 7 คือ ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือ 1) สติสัมโพชฌงค์คือ ความระลึกได้ 2) ขัมมวิจยสัมโพชฌงค์คือ ความสอดส่องสืบค้นธรรม 3) วิริยสัมโพชฌงค์คือ ความเพียร 4) ปีติสัมโพชฌงค์คือ ความอิ่มใจ 5) ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์คือ ความสงบกายใจ 6) สมาธิสัมโพชฌงค์คือ ความมีใจตั้งมั่นในอารมณ์กรรมฐาน 7) อุเบกขาสัมโพชฌงค์คือ ความมีใจเป็นกลางเพราะเห็นตามจริง

ศรีสด แสงสว่าง (2552) ศึกษาโพชฌงค์ ในการปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 พบว่ามีปรากฏอยู่ในหมวดขัมมานุปัสสนา ซึ่งเป็นธรรมฝ่ายดีที่เกิดขึ้นพร้อมกับจิตที่ติงามผ่านการฝึกอบรมด้วยศีลสมาธิและปัญญาจนรู้แจ้งนำไปสู่ความพ้นทุกข์ เพราะโพชฌงค์เป็นธรรมหมวดหนึ่งในโพธิปักขิยธรรม การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาคือ การปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน 4

โกเอ็นก้า (2550, หน้า 44-47) มรรคมองค์ 8 คือ ไตรสิกขา ประกอบด้วยสามหมวดได้แก่ หมวดศีลหมายถึง การมีชีวิตอยู่ในศีลธรรม หมวดสมาธิหมายถึง การทำความดีสามารถควบคุมจิตใจของตนเองได้ และหมวดปัญญาหมายถึง มีความรู้แจ้งช่วยในการขจัดกิเลสที่ทับถมกันอยู่ภายใน ให้หลุดลอกออกไป หนทางแห่งการปฏิบัติธรรมมีชื่อเรียกว่า อริยอัฏฐังคิกมรรค แปลว่าทาง มืองค์แปดประการอันประเสริฐ ผู้ที่เดินทางไปบนหนทางสามารถเป็นอริยบุคคลคือ ผู้ประเสริฐได้ สามารถแบ่งตามหมวดของไตรสิกขาทั้งสามหมวดได้แก่

หมวดปัญญา ประกอบด้วยมรรค 2 ข้อ คือ

1. คำริชอบหรือสัมมาสังกัปปะ เป็นการคิดชอบ ความนึกคิดยังคงมีอยู่ ไม่ใช่จะต้องขจัดความคิดให้หมดไปจึงจะเกิดปัญญา แต่รูปของความคิดนั้น จะต้องเปลี่ยนไป พระพุทธองค์ทรงใช้คำพูดอยู่สองคำ ซึ่งสำคัญมากคือ โยนิโสมนสิการหมายถึง ความคิดซึ่งเป็นพิษเป็นภัย กับ โยนิโสมนสิการหมายถึง ความคิดถูกต้องในระดับเชาวน์ปัญญาหรือในระดับความเข้าใจตามเหตุผล ตรงตามความเป็นจริง

2. ความเห็นชอบหรือสัมมาทิฏฐิ เป็นการคิดอยู่ในทิศทางที่ชอบและถูกต้อง โดยไม่ครอบงำกิเลสทั้งหลายคือ มีความเข้าใจความจริงอย่างถึมั่นเป็นอยู่ อย่างน้อยที่สุดในระดับพื้นผิวดิจด ต้องอยู่ในระดับความเข้าใจด้วยเหตุผล ก็จะเริ่มคิดในทางที่ถูกต้อง

หมวดศีล ประกอบด้วยมรรค 3 ข้อ คือ

1. เจริญชอบหรือสัมมาวาจา เป็นการพูดแต่สิ่งทีถูกต้อง และบริสุทธิ์เพราะหนทางสายนี้ เป็นหนทางของความบริสุทธิ์ ถ้าเราเข้าใจและละเว้นคำพูดที่ไม่บริสุทธิ์คือ พูดปด พูดรุนแรง พูดนิทา พูดไร้สาระ คำพูดที่เหลือก็คือ คำพูดที่บริสุทธิ์

2. ทำการชอบหรือสัมมากัมมัตะ เป็นความบริสุทธิ์ทางกขกรรมหรือการกระทำทั้งหมด หากการกระทำใด ที่เป็นการรบกวนความสงบสุข เป็นภัยเดือดร้อนความสมัครสมานสามัคคี การกระทำนั้น ไม่บริสุทธิ์

3. เลี้ยงชีวิตชอบหรือสัมมาอาชีวะ เป็นความบริสุทธิ์ในการประกอบอาชีพ ตามปกติบุคคลต้องเลี้ยงชีวิตด้วยการประกอบอาชีพใดอาชีพหนึ่ง อาชีพนั้นต้องไม่เป็นภัย ไม่ทำให้อื่นเจ็บปวด หรือส่งเสริมให้อื่นประพฤติดิศีลธรรม

หมวดสมาธิ ประกอบด้วยมรรค 3 ข้อ คือ

1. ความเพียรชอบหรือสัมมาวายามะ เป็นการหมั่นฝึกรอบรมหัดจิตให้เข้มแข็งมี 4 แบบคือ
1) ให้ท่านตรวจสอบความบริสุทธิ์ในจิตไม่ให้มีคุณภาพเลวเหลืออยู่ 2) สร้างความภูมิใจ 3) ทำความดีให้เป็นการยอมรับและรักษาไว้ 4) พัฒนาจิตที่ดีนั้นให้พอกพูน

2. ความระลึกชอบหรือสัมมาสติ เป็นการระลึกอยู่กับปัจจุบัน อดีตเป็นความทรงจำอนาคตเป็นความปรารถนา สติคือ การระลึกอยู่กับปัจจุบันที่ปรากฏอยู่ ไม่ว่าความจริงที่ปรากฏนั้น จะเป็นเช่นไร ฝ้าสังเกตความจริงที่ปรากฏขึ้นด้วยใจที่เป็นกลาง

2. สมาธิชอบหรือสัมมาสมาธิ เป็นความตั้งมั่นของจิตหรือจิตที่ตั้งมั่น ในทางที่ถูกต้อง กับ

ความจริงที่กำลังประสบอยู่ โดยไม่มีความชอบหรือชัง เมื่อความตั้งมั่นนั้นอยู่ต่อเนื่องและยาวนาน ก็คือ มีสมาธิ

กรรมฐาน หรือกัมมัฏฐาน 40 หมายถึง สิ่งที่ยึดใช้เป็นอารมณ์ ในการเจริญสมณะภาวนา ซึ่งเลือกใช้ให้เหมาะกับตนหรือตรงกับจริตได้แก่ กสิณ 10 อสุภะ 10 อนุสติ 10 พรหมวิหาร 4 อาหาระ ปฏิกุศลสัญญา 1 จตุราตฺตวตฺตนา 1 รูป 4 (พระพรหมคุณาภรณ์, 2551, หน้า 14)

อานาปานสติอยู่ในกลุ่ม อนุสติ 10 (พระพรหมคุณาภรณ์, 2551, หน้า 495) เป็นกรรมฐาน หรือฐานที่ตั้งแห่งการกระทำ สำหรับสติ เพื่อกำหนดลมหายใจเข้าออก (พระพรหมคุณาภรณ์, 2551, หน้า 542) สิ่งที่ใช้ในการฝึกอานาปานสติมี 4 หมวด คือ 1) ลมหายใจ 2) เวทนาหรือความรู้สึก 3) จิต และ 4) ธรรมหรือสภาวะที่เกิดขึ้น แบ่งเป็นหมวดละ 4 ขึ้นรวมเป็น 16 ขึ้น สัจธรรมของสิ่งทั้งปวง

ภาษาบาลีเรียกลมหายใจว่า “กาย” แล้วให้ผลไปเกิดขึ้นคือ มีสติเกิดขึ้นที่สีล สมาธิ ปัญญา ฝึกการอยู่กับทุกลมหายใจอย่างถูกต้อง และตลอดเวลา จะอยู่ด้วยความรู้สึกที่ว่า ไม่มีอะไรควรยึดมั่นถือมั่น เป็นตัวกู ของกู (Egoism) ชีวิตอยู่ด้วยการไม่พึ่งกิเลสตัณหา (พุทธทาสภิกขุ, 2547, หน้า 425) ธรรมอันเอกนั้นมิอยู่ ซึ่งเมื่อบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมทำธรรมทั้งสี่ให้บริบูรณ์ ครั้นธรรมทั้งสี่นั้น อันบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมทำธรรมทั้งเจ็ด ให้บริบูรณ์ ครั้นธรรมทั้งเจ็ดนั้นอันบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมทำธรรมทั้งสองให้บริบูรณ์ได้ อานาปานสติสมาธินี้แล เป็นธรรมอันเอก ซึ่งเมื่อบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมทำ สติปัฏฐานทั้งสี่ ให้บริบูรณ์ สติปัฏฐานสี่ อันบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมทำ โพชฌงค์ทั้งเจ็ดให้บริบูรณ์ โพชฌงค์ทั้งเจ็ดอันบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมทำวิชชาและวิมุตติให้บริบูรณ์ได้ อานาปานสติสมาธิ อันบุคคล เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นของรำลึก เป็นของประณีต เป็นของเย็น เป็นสุขวิหาร และย่อมยังกุศลธรรมอันเป็นบาป อันเกิดขึ้นแล้วและยังไมเกิดขึ้นให้อันตรธานไป ให้รำลึกไปโดยควรแก่ฐานะ (คิกฤทธิ โสตุถิโธ, 2552, หน้า 11)

สร้อยสุดา อัมมอรุณรักษ์ (2543) ภายหลังการเข้าอบรมอานาปานสติภาวนา สุขภาพจิตของผู้เข้าอบรม มีแนวโน้มว่าดีขึ้นกว่าก่อนเข้าอบรม มีความเข้าใจธรรมของพุทธศาสนามากขึ้น เห็นว่าการแสดงออกทางสังคมดีขึ้น รู้จักคุณค่าของการมีชีวิต อยู่เพื่อทำประโยชน์ต่อสังคม

โดยธรรมชาติของจิต ต้องอาศัยฐานอันเป็นที่ตั้งหรือกรรมฐาน ต่อจากนั้นก็สร้างความเจริญงอกงามให้เกิดขึ้น ด้วยการภาวนา

พระพรหมคุณาภรณ์ (2551, หน้า 287, 373) จิตตะคือ การเอาใจฝึกฝึสิ่งนั้นไม่วางธุระ ความคิดฝึกฝึไม่ปล่อยใจฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ความมีจิตจดจ่ออุทิศตัว อุทิศใจต่อสิ่งนั้น ภาวนาคือ การทำให้มีขึ้นเป็นขึ้น เกิดขึ้นเจริญขึ้น การพัฒนาฝึกจิตให้อยู่กับความดีงาม จิตตภาวนาคือ การฝึกอบรมจิตใจ

ให้เจริญงอกงามด้วยคุณธรรม มีความเข้มแข็งมั่นคง เบิกบาน สงบสุขผ่องใส พร้อมด้วยความเพียร สติ และสมาธิ

เมื่อจิตมีฐานที่ตั้งที่ถูกต้อง มีการเจริญภาวนาที่ถูกต้อง ก็ให้เจริญปัญญาต่อไป ได้แก่

วิปัสสนาภาวนา หมายถึง การสัมผัสความรู้สึก เพื่อสำรวจความจริงทั้งหมดของนามและรูป ต้องอาศัยการฝึกให้เกิดขึ้นในทุกส่วนของร่างกาย โดยไม่ปล่อยให้เหลือส่วนใดและพัฒนาความสามารถ ในการสังเกตความรู้สึกทุกรูปแบบที่เกิดขึ้น เลิกสงสัยกับสิ่งที่เกิดขึ้นบนรูปและนาม ฝึกยอมรับในความรู้สึกที่เกิดขึ้นนั้น ความรู้สึกที่เกิดขึ้น เราไม่สามารถควบคุมได้ กระบวนการที่จิตไร้สำนึกทำงาน สร้างปฏิกิริยาได้ตอบกับความรู้สึกอยู่ทุกขณะ จะถูกแก้ไขให้ดีขึ้น กำแพงที่กั้นอยู่ระหว่างจิตสำนึกกับจิตไร้สำนึก จะถูกทำลายลงด้วยการวิปัสสนาภาวนา เราจะนำสติมารับรู้ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นภายในขอบเขต ของนามรูป รับรู้ทุกสิ่งที่ได้ประสบ (โกเอ็นก้า, 2553, หน้า 75)

พระพรหมคุณาภรณ์ (2551, หน้า 233,287) วิปัสสนาภาวนา คือ การฝึกอบรมเจริญปัญญา ให้เกิดความรู้แจ้งชัดตามเป็นจริง วิปัสสนาคือ การเห็นชัดเจนหรือ การเห็นจริง เป็นการคิดอย่างชาญฉลาดและมีปัญญา เกี่ยวกับการเข้าใจเรื่องขั้นๆ ว่าเป็นสิ่งไม่เที่ยง ต้องสิ้นไปหมดไป เป็นการใช้สัมผัสใน

การพิจารณารูปและนาม มีการปฏิบัติโดยการหมั่นเฝ้าดูกับชีวิตประจำวัน เพื่อการระงับกิเลสให้ถึงระดับที่ต้องการ ปัญญาภาวนาคือ การฝึกอบรมเจริญปัญญา ให้รู้เท่าทันเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จนมีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลสและความทุกข์

นิพนธ์ ฐิตวีรคุณ (สุขอ้วน) (2548, บทคัดย่อ) สมาธิตามหลักพุทธศาสนา มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติภาวนา เพื่อการพัฒนากาย พละกรรม จิต และปัญญาแต่ต้องอาศัยความร่วมมือกันของทุกฝ่าย เริ่มจากตนเองก่อน แล้วแนะนำผู้อื่นทำเป็นนโยบายสังคมต่อไป

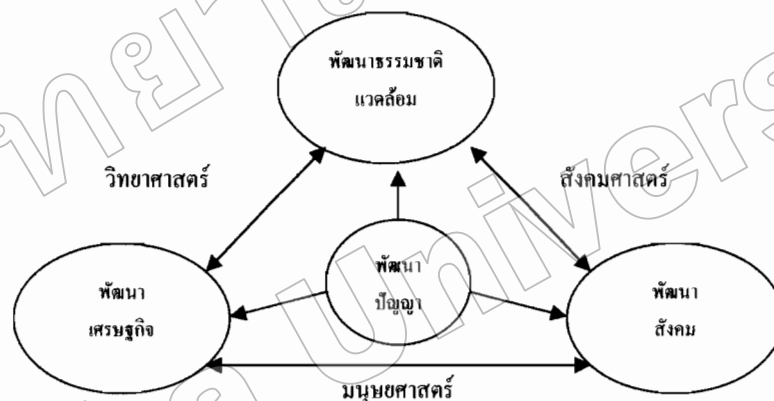
โกเอ็นก้า (2553, หน้า 152) การพัฒนาปัญญาคือ การทำจิตให้อยู่กับอุเบกขาหรือความเป็นกลาง ระหว่างความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบที่เกิดขึ้นภายในจิตนั้นหรือเรียกว่า “จิตสมมูล” การจะขจัดรากเหง้าของความไม่บริสุทธิ์ทั้งหลาย ต้องใช้วิธีที่สามารถเจาะลึกลงไปยังส่วนลึกของจิต เพื่อขจัดต้นตอของกิเลส เป็นการพัฒนาปัญญา ซึ่งพระพุทธองค์เรียกวิธีนี้ว่า วิปัสสนาภาวนา หมายถึง การพัฒนาปัญญาหยั่งรู้ ในธรรมชาติของตนเอง ปัญญาที่จะเล็งเห็นและช่วยขจัดรากเหง้าของความทุกข์ การรักษาศีล ช่วยให้เราได้งดเว้นจากการกระทำทั้งหลาย ที่พาให้จิตเกิดความเร่าร้อน การบำเพ็ญสมาธิ ช่วยทำให้จิตสงบยิ่งขึ้น พร้อมทั้งจะใช้เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ ในการสำรวจตนเอง แต่การพัฒนาปัญญา

เท่านั้น ที่ทำให้เราสามารถเจาะลงไป ถึงส่วนที่ลึกที่สุดของจิตเพื่อค้นหาความจริงภายในตนเองและ ปลดปล่อยตนเองให้เป็นอิสระ จากวิชาหรือความไม่รู้จริง และจากอุปาทานหรือความยึดมั่นถือมั่น

เดือน คำดี (2545, หน้า 241) การพัฒนาปัญญามนุษย์ให้มีความรู้ที่เท่ากันแบบองค์รวม (Holistic Approach) ด้วยวิธีบูรณาการ (Integration) คือ

1. พัฒนาร่างกาย เน้นความสัมพันธ์มนุษย์กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมทางกายภาพทั้งหมด
2. พัฒนาสังคมการอยู่ร่วมกันด้วยดีพฤติกรรมทางสังคมด้วยศีล
3. พัฒนาอารมณ์และจิตให้มีความแจ่มใสด้วยสมาธิ
4. พัฒนาปัญญา ให้เท่าทันความเป็นจริงด้วยการภาวนา

เป็นการอาศัยเกื้อกูลกัน 3 องค์ประกอบคือ มนุษย์ สังคม และธรรมชาติอย่างสมดุล

ภาพที่ 2-25 การพัฒนาปัญญาแบบองค์รวม (เดือน คำดี, 2545)

สุธรรมมา วรรณวิน (2550, หน้า 5) การพัฒนาปัญญา ก่อให้เกิดความฉลาดทางอารมณ์ด้าน เก่ง การพัฒนาจิตเป็นการพัฒนาการทางอารมณ์ ก่อให้เกิดความฉลาดทางอารมณ์ด้านสุข

มัชฌิมาแปลว่า ท่ามกลาง ปฏิภาณแปลว่า ทางแห่งการปฏิบัติ ซึ่งมัชฌิมาปฏิภาณหมายถึง ทางสายกลาง ข้อปฏิบัติเป็นกลาง ๆ ไม่หย่อนจนเกินไปและไม่ตึงจนเกินไป เป็นทางแห่งปัญญา เริ่ม ด้วยปัญญา ดำเนินด้วยปัญญา นำไปสู่ปัญญา เป็นทางอันพอดี ที่จะให้ถึงจุดหมายคือ ดับกิเลสและความทุกข์ หรือหลุดพ้นเป็นอิสระสิ้นเชิงได้แก่ มรรคแปด อันเริ่มด้วยคำริชชอบ จนถึงการจัดจิตชอบเป็น สมาธิ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2551, หน้า 311)

ประเวศ วสี (2553, หน้า 37) ถ้าเรามีปัญญารู้เห็นธรรมชาติตามความเป็นจริง เราจะมี

ความเป็นอิสระ มีมิตรภาพต่อสรรพสิ่ง ประสพกับความงามและความสุขอันล้นเหลือ หากเราสามารถเชื่อมโยงความรู้โดยการคิดอย่างเป็นกลาง เปรียบประจุนิเวตรอนที่มีความเป็นกลาง ไม่มีประจวบวาทหรือลบ มีการแหงทะลุทางปัญญาให้เข้าถึง สภาพความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ต้องรู้อย่างเชื่อมโยงไม่ติดขัด

โกเอ็นก้า (2553, หน้า 61,127) “ผู้รู้ไตรลักษณ์ในรูปและนาม” มาจากการเฝ้าดู รับรู้ความรู้สึกหรือเวทนาที่เกิดขึ้น เมื่อมีสัมผัสหรือผัสสะที่ทวารใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้วเราก็สังเกต เพื่อรู้ปฏิกิริยาโต้ตอบ แล้วการรับรู้ที่ไวขึ้น มากขึ้น กับการกระทบกันของรูปและนาม อยู่ตลอดเวลาภายในตัวเอง จะส่งผลให้เกิดความรู้สึกต่อเนื่อง การพัฒนาผู้รู้คือ การรู้ความรู้สึกทั้งชอบและไม่ชอบที่เกิดขึ้น และรักษาความเป็นกลางให้เกิดขึ้นในความรู้สึกได้เรียกว่า อุเบกขาเพราะความรู้สึกนั้นพิสูจน์ว่ากำลังทำลายนิสัยดั้งเดิมของจิต ที่คอยเฝ้าปรุงแต่งตอบโต้ในความรู้สึกต่าง ๆ ที่ผ่านมา ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนมีการเปลี่ยนแปลงเรียกว่า ความไม่เที่ยงคือ อนิจจัง แต่ต้องประจักษ์ด้วยตนเองถึงสิ่งที่เปลี่ยนแปลง จึงจะเข้าถึงปัญญาในตนเอง มิใช่ฟังหรือจินตนาการไป ในสมมติสัจจะหรือสิ่งที่เสมือนว่าเป็นตัวตนของฉัน แต่ในความเป็นจริงคือ ปรมาตมสัจจะ ไม่มีตัวตนเพราะร่างกายได้เปลี่ยนแปลงหลอมละลายลง ไม่มีความเป็นกลุ่มก้อนแข็งตาย เป็นเพียงกลุ่มก้อนของกลาปะที่เกิดขึ้นดับไป เช่นฟองอากาศเล็ก ๆ เป็นกลุ่มคลื่นเล็ก ๆ ที่เกิดขึ้นดับไป ความจริงจะปรากฏอย่างแจ่มชัดว่าตัวฉันไม่มี ความทุกข์หรือทุกข์ หวบทุคคได้มีประสบการณ์กับความรู้สึกหรือเวทนาที่เกิดขึ้น ที่ร่างกายทั้งในระดับหยาบคือ เน้นทึบ เป็นกลุ่มก้อน แข็งตึง ไม่สุขสบาย ความปวดอันเป็นกฎจากธรรมชาติหรือความรู้สึกปีติยินดี ที่เรียกว่า รู้สึกสบายแต่ก็ไม่มีสิ่งใดอยู่คงทนตลอดไป ความรู้สึกสบายก็ยังแผ่ด้วยความทุกข์ เมื่อขาดมันจะเป็นทุกข์ขึ้นมา ความทุกข์นั้นจึงมิได้อยู่แต่ในความไม่สบายเท่านั้น แม้ในความรู้สึก คิดว่าสบายก็แผ่ไ้ด้วยความทุกข์ที่เกิด จากการยึดมั่นถือมั่นที่ไม่อยากเสียความรู้สึกนั้นไป หรือไม่อยากทนกับความทุกข์นั้น

ความไม่รู้ทุกข์ เป็นต้นตอของปัญหา ทำให้เกิดอวิชชาคือ ไม่รู้ริยสัจ เพราะไม่รู้ทุกข์ จึงเกิดสมุทัยหรือเหตุแห่งทุกข์ เพราะฉะนั้น ถ้ารู้ทุกข์ ก็ไม่มีสมุทัย เริ่มจากรู้ทุกข์ก่อน ทุกข์ก็คือกายกับใจนั่นเอง เพราะฉะนั้น ให้เรารู้ทุกข์ คือ รู้กายใจตนเอง พอเข้าใจความเป็นจริงของกายใจสมุทัยจะดับทันที เมื่อสมุทัยดับ นิโรธจะแจ้งขึ้นมา ผู้เข้าใจทุกข์โดยทั้งหมดจนถึงสาเหตุแห่งการเกิดทุกข์นั้น ย่อมเป็นผู้รู้ความจริงที่ซ่อนอยู่ หากเรายอมเปิดรับความเป็นจริง จากสิ่งสมมติที่ปิดบังความคิดและสติปัญญาออกเรียกว่า “ผู้รู้” (หลวงปู่ดูลย์, 2550)

พุทธทาสภิกขุ (2551, หน้า 30) “ผู้ตื่นจากความไม่ยึดมั่นถือมั่น” ความไม่ยึดมั่นถือมั่น เป็นตัวการปฏิบัติ ที่เป็นหัวใจของหลักพุทธธรรม ฉะนั้น การปฏิบัติทั้งหมด จะมีวิธีก็ตาม ก็เพื่อนำไปสู่การไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด ๆ การไม่รู้สัจจะธรรม เหมือนคนที่หลับใหล และผู้รู้สัจจะธรรมเหมือนผู้ที่ตื่นขึ้นจากความหลับใหล

ตัณหา เป็นความทะยานอยาก ความร่ำรอนความปรารถนา ความอยากเสพ อยากได้ อยากเอา เพื่อตัว (พระพรหมคุณาภรณ์, 2551, หน้า 101) นำไปสู่ความยึดมั่นถือมั่น หรืออุปาทาน ผู้ตื่นจากการยึดมั่นถือมั่น จึงเป็นผู้ตื่นจากทุกข์ที่เผชิญอยู่ สาเหตุของการเกิดทุกข์ คือ

พุทธทาสภิกขุ (2549, หน้า 75-136) อุปาทาน พระพุทธเจ้าทรงค้นลึกลงไป ทำไมคนเราจึงยึดมั่นถือมั่น ทุกสิ่งล้วนมีเหตุปัจจัยทั้งสิ้น รากแห่งสาเหตุทำให้เกิดทุกข์ ทรงสังเกตจากรูปและนาม เมื่อสัมผัสกับความรู้สึกที่กระทบ การไม่รู้ความจริง ทำให้เกิดการปรุงแต่งเพิ่มเติมทุกข์ ความไม่รู้นี้พุทธองค์เรียกว่าอวิชชาคือ ความหลงผิดไม่รู้ความจริงแท้แห่งธรรมชาติ ความไม่รู้เป็นเหตุให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นห่วงโซ่สัมพันธ์ อุปาทานเป็นเครื่องยึดถือนี้ สามารถจำแนกได้เป็น 4 ประการ คือ

ประการแรกคือ การยึดถือในของรักของใคร่ทั่วไป มีความคิดใจในสิ่งที่เป็นที่รัก ที่พอใจ ทั้งรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสทางกาย ธรรมารมณ์คือ สิ่งที่เกิดขึ้นในความรู้สึก ในใจเรื่องอดีต ปัจจุบันหรืออนาคตก็ได้เรียกว่า กามอุปาทาน

ประการที่สองคือ การยึดถือความคิดเห็น ตามที่ตนมีอยู่หรือทิฐิ ที่มีไว้สำหรับการถือมั่น ยึดมั่น ไม่ค่อยยอมใครง่าย ๆ นี้เรียกว่าทิฐิ ความเห็นชนิดนี้ คนทุกคนจะต้องยึดมั่นด้วยกันทั้งนั้น จัดเป็นสัญญาติญาณ แต่ถ้ามองให้ดีจะเห็นโทษ เป็นภัยที่ร้ายกาจเรียกว่า ทิฏฐุปาทาน

ประการที่สามคือ การยึดถือในศีลและวัตรปฏิบัติ ที่ตนเคยทำจนมกมายไร้เหตุผล ถือว่าเป็นสิ่งที่นิยมน เปลี่ยนแปลงไม่ได้ ไม่ยอมสละคืน ไม่ทราบความมุ่งหมาย ไม่เข้าถึงเหตุผลของสิ่งนั้นเรียกว่า สीलัพพอุปาทาน

ประการที่สี่คือ การยึดมั่นด้วย ตัวตนที่เป็นสัญญาติญาณ ที่เป็นมูลฐานรู้สึกยึดถือว่า ตัวเรา ต้องมีกิน มีความเจริญ ต่อสู้ หลบหนีอันตราย สืบพันธุ์ ไม่ต้องการสาบสูญเรียกว่า อัตตวาทุปาทาน

โลกถูกจำแนกออกเป็น ๒ ฝ่ายคือ ฝ่ายวัตถุเรียกว่า รูปธรรม อย่างหนึ่ง กับฝ่ายที่เป็นจิตใจเรียกว่า นามธรรม อีกอย่างหนึ่ง ในส่วนนี้ยังสามารถแบ่งออกไปได้อีก 4 ส่วนเรียกว่า เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เมื่อนำรูปธรรมกับนามธรรมมารวมกัน จึงมี 5 ส่วนเรียกว่าเบญจขันธ์หรือขันธ์ห้า

มนุษย์ยึดมั่นอยู่กับโลกธรรมตามธรรมชาติที่มีประจำโลก ธรรมชาติที่ครอบงำสัตว์โลกและสัตว์โลกก็เป็นไปตามมันมีแปดอย่างคือ มีลาภ ไม่มีลาภ มียศ ไม่มียศ นิมนทา สรรเสริญ สุข ทุกข์

(พระพรหมคุณาภรณ์, 2551, หน้า 352)

กิเลส เป็นเหตุให้เผลอสติ ทำให้ใจให้เศร้าหมอง ความชั่วที่แฝงอยู่ในความนึกคิด ทำให้จิตใจ ชุ่นมัวไม่บริสุทธิ์ เป็นเครื่องปรุงแต่งความคิดให้กระทำนำไปสู่ปัญหาความยุ่งยากเดือดร้อนและความ ทุกข์ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2551, หน้า 22)

นิรวัน เป็นเครื่องกางกั้น ๕ อย่าง ท่วมทับจิตแล้วทำปัญญาให้ถอยถ่วง คือ 1) ความติดใจใน รสสัมผัส คือกามฉันทะ 2) ความพยาบาท 3) ความว่องเหวี่ยงซึมเซา คือ ถีนมิทธะ 4) ความฟุ้งซ่านและ รำคาญ คือ อุทธัจจกุกกุจจะ 5) ความลึกลับ สงสัย คือ วิจิจฉา (คึกฤทธิ์ โสตถิผโล, 2552, หน้า 130)

อนุสัยคือ กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน เหมือนตะกอนนอนอยู่ก้นภาชนะ หากถูกกวนก็จะ ฟุ้งขึ้นมาทำให้จิตชุ่นมัว มีเจตชนิด หรืออาจเรียกว่าสังโยชน์เจ็ดก็ได้ คือ ติดใจในกามหรือการระคะ หงุดหงิดหรือปฏิฆะ ความเห็นผิดหรือทิฐิ ลังเลในกุศลหรือวิจิจฉา ถือตัวหรือมานะ กำหนดในภพ หรือภวระคะ ความไม่รู้จริงหรืออวิชา (พุทธทาสภิกขุ, 2522)

อาสวะคือ สภาวะอันหมักคองสันดาน สิ่งที่มีอมพินิจ กิเลสที่ไหลซึมซาบ ไปย้อมใจเมื่อ ประสบอารมณ์ต่าง ๆ คือ กาม ภพ ทิฐิ อวิชา (พระพรหมคุณาภรณ์, 2551, หน้า 551)

“ผู้เบิกบานด้วยจิตประภัสสร” เป็นจิตที่มีความบริสุทธิ์สดใส สว่างอยู่ลึกสุด เป็นจิตที่ไม่มี กิเลส คั่นหาเจอปน มีรัศมี มีพลังส่องไส เรื่องแสง เป็นพลังแห่งปัญญา (พุทธทาสภิกขุ, 2515) จิตที่มีความ เป็นประภัสสร จึงเปิดทางให้จิตเกิดกุศลได้มากขึ้นตามลำดับ จิตที่จำเป็นต่อสังคมโลกได้แก่

จิตมีจริยธรรม จริยธรรม (Ethics) มาจากภาษากรีกว่า Peri Ehikes จาการากศัพท์คือ Ethos แปลว่าขนบธรรมเนียม ในภาษาละตินเรียกว่า Ethica นอกจากนั้น Ethics ยังแปลว่า จริยศาสตร์ อันถือเป็นสาขาหนึ่งในปรัชญา ที่ว่าด้วยการแสวงหาความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์ แสวงหาเกณฑ์ในการ ตัดสินความประพฤติของมนุษย์ว่าอย่างไรถูกหรือไม่ถูก ดีไม่ดี ควรไม่ควร และพิจารณาปัญหาเรื่อง สถานภาพของค่าทางศีลธรรม (พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2548 หน้า 34) จริยาหรือ จริยะ เป็นภาษาบาลี เป็นคำสมาส หมายถึง ความประพฤติ การปฏิบัติ การกระทำ การเคลื่อนไหวสิ่งอันประพฤติ ธรรม แปลว่า ความถูกต้อง สิ่งที่มีเหตุมีผล ธรรมชาติ ธรรมดา สิ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติ คำสอนที่ถูกต้อง หลักเกณฑ์ ในสันสกฤตแปลว่า หน้าที่ของคนในฐานะต่าง ๆ ที่ ต้องปฏิบัติ จริยธรรมจึงมาคำว่า จริยา รวมกับคำว่า ธรรม เป็นจริยธรรม ที่หมายถึง หลักเกณฑ์ที่ควบคุม พฤติกรรมของคน ให้เป็นไปตามธรรมชาติ และอยู่บนพื้นฐานหน้าที่ของคนในฐานะต่าง ๆ จริยธรรม เป็นธรรมแห่งความประพฤติ หลักการดำเนินชีวิต ข้อปฏิบัติอันประเสริฐ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2551, หน้า 57)

จิตมีคุณธรรม หมายถึง คุณงามความดีที่เป็นธรรมชาติ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม สภาพคุณงามความดีทางความประพฤติและจิตใจ คุณธรรมจึงหมายถึงจริยธรรมที่แยกเป็นรายละเอียดแต่ละประเภทไปด้วย คุณธรรมที่กระทรวงศึกษาธิการประกาศเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษา สำนึกในคุณค่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ มีวินัย สุภาพ สะอาดปราศจากมัวหมอง สามัคคี มีน้ำใจ (จรรยาพร ธรณินทร์, 2554)

จิตมีพรหมวิหาร 4 ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ ดำเนินชีวิตโดยชอบ 4 ประการคือ 1) เมตตา คือ มีความรักที่ปรารถนาดีมีจิตแผ่ไมตรี และคิดทำประโยชน์โดยไม่หวังผลตอบแทน มีความรู้สึกรักคนและสัตว์เสมอด้วยรักตนเอง 2) กรุณา คือ ความสงสาร มุ่งหน้าสงเคราะห์คนและสัตว์ที่มีความทุกข์ แบ่งปันด้วยวัตถุหรือสงเคราะห์โดยธรรม ซึ่งบอกทางให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการดำเนินชีวิต 3) มุทิตา คือ ยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง ประกอบด้วยอาการชื่นบานอยู่เสมอ เป็นผู้ยินดีเมื่อเขาได้ดี 4) อุเบกขา คือ วางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรม ตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นผลดีผลชั่ว (สุพล เครื่องะโนรมย์, 2543, หน้า 12)

จิตอาสา หมายถึง จิตที่พร้อมจะสละเวลา แรงกายและสติปัญญา เพื่อสาธารณประโยชน์ เป็นจิตที่ไม่นิ่งดูเฉยเมื่อพบเห็นปัญหา หรือความทุกข์ยากที่เกิดขึ้นกับผู้คน เป็นจิตที่มีความสุขเมื่อได้ทำความดี เป็นจิตที่เปี่ยมด้วยบุญ คือ ความสงบเย็นและพลังแห่งความดี (ไพศาล วิสาโล, 2553)

จิตสาธารณะ (Public Mind) หมายถึง จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เพราะคำว่าสาธารณะมิได้เป็นของผู้ใด เป็นจิตที่เกิดความรู้สึกในสิทธิและหน้าที่ที่ต้องทำร่วมกัน เป็นการกระทำด้วยตนเอง และมีบทบาทในการรักษาประโยชน์ของส่วนรวม เป็นความรับผิดชอบที่เกิดภายในจิต สร้างจากการมีวินัยในตนเอง ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม ตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสังคม ใช้หลักธรรมในการดำเนินการ เป้าหมายสูงสุดใช้หลักทางพุทธศาสนา คือ พึงพาดตนเองได้ในที่สุด (มณีรัตน์ ปิ่นวิเศษ, 2550)

จิตมีสุนทรียภาพแห่งธรรมคือ การบรรลุความงาม ธรรมชาติทุกสรรพสิ่งมีความงาม ทิพย์สัมผัสที่ผ่อนคลาย สบายใจ เพราะจิตหลุดจากความอึดอัดคับแคบ ไปเชื่อมโยงกับความใหญ่ของธรรมชาติ มนุษย์จึงชอบธรรมชาติเพราะมีความงามที่ลึกลับ แต่ต้องขึ้นอยู่กับความรู้และสภาพจิต ถ้ารู้แบบแยกย่อย จะไม่เห็นความงาม ถ้าเราเห็นความเชื่อมโยงเราจะเห็นความงาม จิตที่ปกติมีสติมีความสงบ สามารถรับรู้ธรรมชาติตามที่เป็นจริง จะเห็นความงดงามทุกหนทุกแห่ง เป็นกำไรชีวิตควรฝึกให้สัมผัสกับความงามในธรรมชาติของสรรพสิ่งตลอดเวลา สภาวะจิตที่มีจิตวิญญาณสูง ร่างกายจะหลั่ง

สารเอ็นโดฟินส์ (Endorphin) ออกมาทำให้เกิดความสุขทั้งเนื้อทั้งตัว ทำให้สุขภาพดี ธรรมชาติจะเอาไปใส่ไว้ใน DNA (ประเวศ วสี, 2553, หน้า 102)

จิตเป็นกัลยาณมิตร หรืออาจเรียกว่า กัลยาณมิตรตา คือ ผู้แนะนำ สั่งสอน ที่ปรึกษา เพื่อนที่คบหาและบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี สนับสนุน ชักจูง ชี้ช่องทางเป็นแบบอย่าง ตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กัน สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี ให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดี ในการศึกษาอบรม การครองชีวิต การประกอบกิจการ และธรรมปฏิบัติ ความเป็นกัลยาณมิตรย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่ เพื่อความดำรงมั่น (พระพรหมคุณาภรณ์, 2551, หน้า 15)

สรุป

โกเอ็นก้า (2553, หน้า 28) แก่นแห่งธรรมพุทธธรรมทั้งหมด ได้แก่ 1) การไม่ทำบาปทั้งปวง 2) การทำกุศลให้ถึงพร้อมและ 3) การชำระจิตให้บริสุทธิ์ คือ หัวใจของธรรม “เกาะตะปริงปณัง” เป็นธรรมที่รวบยอด ไม่ต้องเติมอะไรอีก สมบูรณ์ที่สุดแล้ว ไม่ว่าจะอยู่ในสังคมไหน มีประเพณีเช่นไร ก็ไม่อาจขัดแย้งกับคำสอน “ที่ให้มนุษย์ไม่ทำบาปทั้งปวง ทำแต่ความดี และชำระจิตให้บริสุทธิ์ได้”

อริยมรรคหรือที่สุดแห่งหนทางธรรม คือ

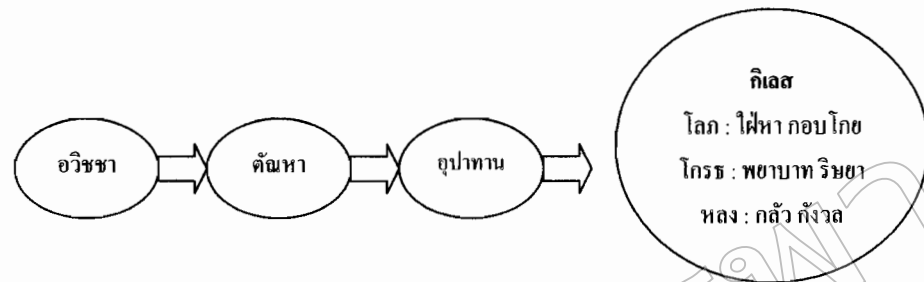
ขั้นที่หนึ่ง การได้รู้จักวิธีปฏิบัติ เพื่อรู้ว่าปฏิบัติไปทำไม

ขั้นที่สอง การฝึกปฏิบัติ

ขั้นที่สาม การสำรวจลึกลงไป เพื่อประจักษ์กับความจริงภายในตนเอง

พระพุทธองค์ทรงยอมรับว่า สิ่งที่ปรากฏอยู่บนโลกแห่งรูปทรง ได้แก่ รส กลิ่น เสียง สี ความเจ็บปวด ความพึงใจ ความคิดและอารมณ์ ของสรรพสัตว์ทั้งของตนเองและผู้อื่น เป็นสิ่งที่มีใช้ความจริงสูงสุด เนื่องจากในยามปกติ เมื่อมองดูสิ่งใด ๆ เราจะมองเห็นเป็นภาพรวมขนาดใหญ่ ที่ประกอบขึ้นจากปรากฏการณ์เล็ก ๆ อันหลากหลาย เพราะเห็นเพียงเค้าโครงรวม ๆ โดยไม่เห็นลงไปถึงส่วนประกอบเล็ก ๆ ที่แฝงเร้นอยู่ เราจึงเห็นเพียงความแตกต่างในชั้นต้น แล้วนำมาแยกแยะปรุงแต่งทำให้เกิดอคติตัดสินว่าชอบหรือไม่ชอบได้ง่าย พัฒนากลายมาเป็นกิเลส ตัณหาและปฏิฆะ

ความคิดของมนุษย์เกิดขึ้นจาก วงจรปฏิจสนูปบาท หมายถึง บังคับต่อเนื่องตามธรรมชาติของกฎอฏฐิปัจจตา ที่เริ่มต้นจากความไม่รู้หรืออวิชชา ที่ทำให้เกิดความอยากหรือตัณหา และความยึดมั่นหรืออุปาทาน เกิดสิ่งเกาะเกี่ยวขึ้นภายในจิตคือ กิเลส หมายถึง สิ่งที่ปรุงแต่งจิตหรือความนึกคิดให้เศร้าหมอง ทำให้เกิดทุกข์ในที่สุด

ภาพที่ 2-26 วิเคราะห์ความเชื่อมโยงเหตุและผลของกิเลสตามวงจรปฏิจสมุปบาท

ในความคิด ที่ก่อตัวจากอวิชา มาสู่ความต้องการ หากเลยมาถึงการยึดมั่น จิตก็จะเกิดเป็น ความโลภ โกรธ หลงที่เรียกว่า กิเลส หมายถึง สิ่งที่ปรุงแต่งจิตหรือความนึกคิด ให้เศร้าหมอง รวมถึง ความถือตัว ความยึดถือ ลังเลสงสัย ท้อแท้ พุ้งซ่าน ความไม่ละอายต่อความชั่ว ความไม่สะดุ้งกลัวต่อการประพฤติกู้ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2551, หน้า 22) การสะสมจิตสังขาร มีด้วยกันสามระดับคือ ระดับลบลี้นได้ง่ายเปรียบดังขีดเส้นลงบนผืนน้ำ ระดับลบลี้นยาก เปรียบดังขีดเส้นไปบนทราย และ ระดับลบลี้นได้ยากมากเปรียบเสมือนขีดเส้นไปบนหิน (โกเอ็นก้า, 2550 หน้า 98) การฝังในจิตสังขาร อาจเรียกว่า เป็นมโนกรรมหมายถึงรู้สึกได้ภายในจิตนั้น ซึ่งก็จะกลายมาเป็นพฤติกรรมคือ วจีกรรมหรือ วาจาคำพูด และกายกรรมหรือการกระทำต่อไป

ภาพที่ 2-27 กระบวนการเกิดความคิดและเจตสิกภายในจิต

จึงเห็นได้ว่า ความคิดโดยทั่วไป มักเป็นที่สะสมของกิเลส เพื่อจะตัดรากแห่งวงจรกิเลส มนุษย์จำเป็นต้องพัฒนาสติขึ้น ให้ถึงระดับของการป้องกันกิเลส ที่จะก่อตัวภายในจิต คือให้สามารถ ระลึกรู้ตัวได้ เป็น “ผู้รู้” เพื่อตัดวงจรปฏิจสมุปบาทหรือกระบวนการแห่งการยึดมั่นกิเลสนำไปสู่ ความคิด

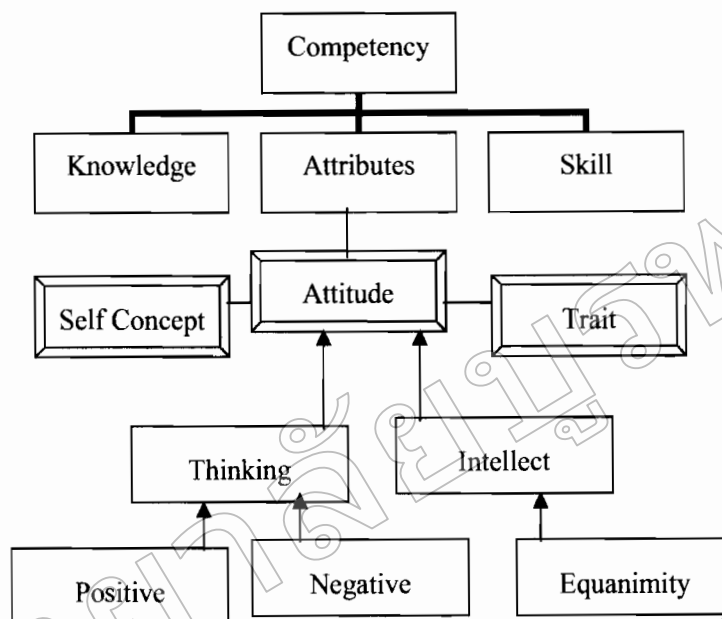
เนื่องจากมนุษย์ปรารถนาความสุข หากมองข้ามความเข้าใจเรื่องทุกข์ ย่อมก่อให้เกิดปัญหา มากมาย กรรมฐานหรือฐานที่ตั้งแห่งจิตที่ถูกต้อง ทำให้เกิดสติและสมาธิ เพื่อป้องกันการเกิดกิเลสขึ้น จิตที่เป็นกลาง (Equanimity Mind) สามารถสร้างปัญญาให้เกิดขึ้นในจิตได้ หรือ อาจกล่าวได้ว่าปัญญา สามารถสร้างจิตที่เป็นกลางได้เช่นกัน

การหมั่นเจริญวิปัสสนากวณาคือ การทำให้จิตเจริญขึ้น เข้าใจความเป็นจริงของธรรมชาติ และทุกข์ ไม่ปล่อยยึดมั่นอยู่กับกิเลส จมอยู่กับปัญหา นำสติสัมปชัญญะมาใช้ประโยชน์ เพื่อแก้ไขปัญห ที่เกิดขึ้นด้วยปัญญา

บุญจิตร กนตสีโล (2550, หน้า 5) ศึกษาวิธีการแก้ปัญหาศีลธรรมของเยาวชนตามทัศนะของ พุทธทาสภิกขุ พบว่า การแก้ปัญหาศีลธรรมคือ พัฒนาสติปัญญาเพื่อปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้อง

เมื่อมนุษย์ฝึกฝนในการสร้างปัญญา ความคิดจะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น สติและสมาธิ จะเจริญขึ้นภายในจิตด้วยการพัฒนาปัญญา สัมพันธ์กับการพัฒนาทัศนคติ ส่งผลสัมพันธ์เชื่อมโยงถึง พฤติกรรมในลักษณะไม่เบียดเบียนตนเองหรือผู้อื่น เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม

โดยทั่วไปทัศนคติมาจากความคิดปรุงแต่งตามการยึดมั่นดำเนินการภายใต้สติพื้นฐาน เมื่อ บุคคลสามารถฝึกฝนสติสัมปชัญญะและสมาธิให้มากขึ้นความเข้าใจจากประสบการณ์ที่ได้สัมผัสตาม ความเป็นจริงจะสามารถหาระดับของจิตที่เป็นกลาง (Equanimity Mind) ได้เป็นการสร้างปัญญาให้ เกิดขึ้นในจิต ย่อมมีผลต่อทัศนคติและคุณลักษณะ (Attribute) ในสมรรถนะของบุคคล พฤติกรรมที่ มา จากทัศนคติของบุคคลจึงสามารถสร้างมาจากความคิดหรือปัญญาก็ได้ ซึ่งหากมีความยึดมั่นทั้งฝ่ายบวก หรือฝ่ายลบก็หมายถึงการสร้างทัศนคติมาจากความคิด หากพฤติกรรมนั้นปราศจากการยึดมั่นทัศนคติ นั้นก็ถูกสร้างมาจากจิตที่ว่างจากกิเลสมีความเป็นกลางเหมาะต่อการเกิดปัญญาและนำปัญญามาใช้ ประโยชน์ต่อไป

ภาพที่ 2-28 วิเคราะห์ความเชื่อมโยงของทัศนคติและปัญญากับสมรรถนะ

ทัศนคติการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์สู่สังคมโลก

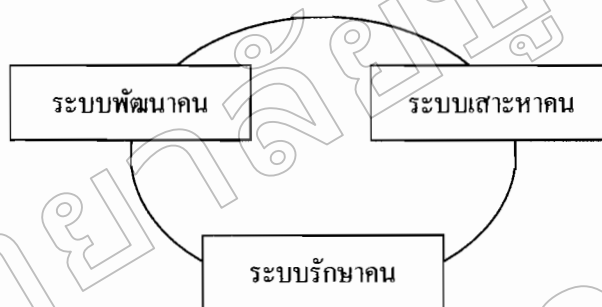
การจัดการงานบุคคลแห่งประเทศไทย (2552) จุดประสงค์หลักของการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ คือ การพยายามพัฒนาทัศนคติ เพื่อดึงสมรรถนะที่อยู่ในแต่ละบุคคลออกมาใช้ประโยชน์อย่างถูกต้องให้ได้มากที่สุด เพื่อสนับสนุนให้องค์การมีการทำงานที่มีผลิตภาพ (Productive) ส่งผลต่อผลการประกอบการได้อย่างเต็มที่ ขณะเดียวกันก็ให้องค์การมีความยืดหยุ่นสามารถเตรียมพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงได้ (Adaptive) เป็นสถานที่ทำงานที่มีคุณภาพ เป็นที่ยอมรับ เชื่อถือ และมีภาพพจน์ที่ดี มีความชอบธรรม (Legitimacy) จากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

เป้าประสงค์ของการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ มี สามส่วน คือ

1. ผลิตภาพแรงงาน (Labor Productivity) ใช้ระบบ การบริหารจัดการบุคคล (Human Resource Management: HRM)
2. การปรับสภาพองค์กร (Organizational Adaptability) ใช้ระบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development: HRD)
3. การใช้สิทธิตามกฎหมายสังคม (Social Legitimacy) รักษาสิ่งแวดล้อม (Human Resource Environment: HRE)

ทัศนคติการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ HRM

สมบัติ กุสุมาวดี (2552, หน้า 109) มุมมองเชิงปฏิบัติ ในการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ นั้นแบ่งออกเป็น 3 ระบบคือ 1) ระบบเสาะหาคน หมายถึง ความเหมาะสมในการวางแผนสรรหาและ คัดเลือกบุคลากรให้สอดคล้องกับ ค่านิยมและวัฒนธรรมองค์การ 2) ระบบรักษาคคน หมายถึง การให้ ความสำคัญอย่างต่อเนื่องกับคนดีและคนเก่ง ด้วยการจัดค่าตอบแทนที่เป็นธรรม การสร้าง สภาพแวดล้อมที่ดี สร้างคุณภาพชีวิต 3) ระบบพัฒนาคน หมายถึง การให้มีความรู้ พัฒนาความสามารถ ฝึกให้มีคุณธรรม จริยธรรมอย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 2-29 ระบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์ (สมบัติ กุสุมาวดี, 2552)

ทัศนคติที่จำเป็นต่อการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์คือ เสาะหา รักษา และพัฒนา คนดี และเก่ง

จำเนียร จวงตระกูล (2552, หน้า 28) เมื่อนำคนเข้าสู่องค์การ การรักษาคคนดีมีฝีมือให้อยู่ ทำงานกับองค์การ และการกระตุ้นจูงใจเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ปัจจัยด้านค่าตอบแทน มีบทบาทและอิทธิพล สูงมาก เพราะการที่ผู้ปฏิบัติงานจะตัดสินใจทำงาน ต้องคำนึงถึงปัจจัยค่าตอบแทนเป็นเรื่องธรรมดา ต้องสร้างความรู้สึกลงความเสมอภาคให้เกิดขึ้น

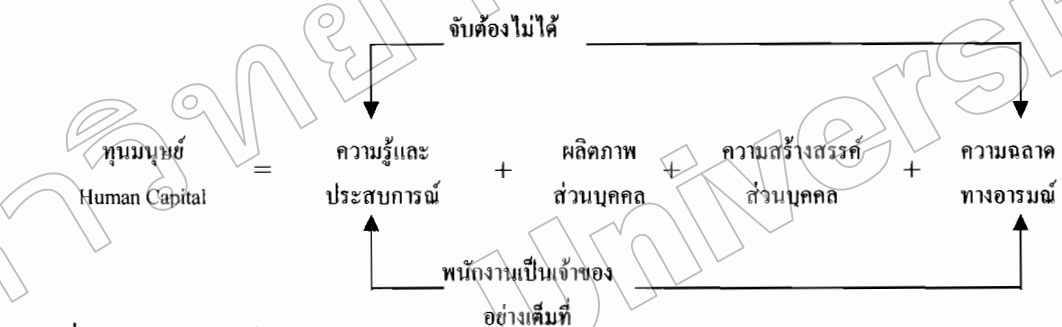
ค่าตอบแทน (Compensation) ค่าตอบแทน หมายถึง เงิน และรางวัลทุกรูปแบบที่ถูกจ้างได้รับ อันเป็นผลตอบแทนจากการทำงานตามหน้าที่ ในรูปตัวเงิน (Cash) ค่าตอบแทนที่ไม่เป็นตัวเงิน (Non Cash) (Bohlander & Snell, 2004, p 386)

เชพพาร์ด ลิวิสกีและมินตัน (Sheppaerd, Lewicki, & Minton, 1992, p. 12) กล่าวว่า ความ ยุติธรรมด้านผลตอบแทน หมายถึง การรับรู้ของพนักงานว่าผลตอบแทนที่ตนได้รับมีความเสมอภาค และถูกต้อง

โฟลเกอร์และครอปาซาโน (Folger & Cropanzano, 1998, p. 21) กล่าวว่า ความยุติธรรมด้านผลตอบแทน หมายถึง การที่บุคคลรับรู้ว่าผลตอบแทนหรือการจัดสรรผลตอบแทนที่แต่ละบุคคลได้รับมีความยุติธรรม

ทัศนคติการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์เกี่ยวกับค่าตอบแทนคือ การมอบสิ่งตอบแทนอย่างเหมาะสม สร้างความรู้สึกแห่งความเสมอภาคให้เกิดขึ้น

ชาญชัย อาจินสมาจาร (2549, หน้า 10-18) ความสำเร็จขององค์กร ต่อไปจึงไม่ได้วัดกันที่คุณภาพของผลิตภัณฑ์หรือการออกแบบ แต่ขยายผลมาวัดที่ความสามารถและการตอบสนอง ในการบริการของบุคลากร การให้ความรู้ เพื่อสร้างความคิดเป็นทุน (Human Capital) ในฐานะปัจจัยการผลิตที่ขาดแคลนและเป็นกุญแจสำคัญสู่ความสำเร็จขององค์กร

ภาพที่ 2-30 ทุนมนุษย์ (ชาญชัย อาจินสมาจาร, 2549)

ทุนทางปัญญาประกอบด้วย ทุนมนุษย์ (Human Capital) และ ทุนเชิงโครงสร้าง (Human Structure) เป็นหน้าที่ของสมรรถนะ (Competency) ความว่องไวทางปัญญา เจตคติหรือทัศนคติของพนักงาน หมายถึง การเรียนรู้และความรู้ที่ใช้เป็นทุนกระบวนการ (Process Capital) ความรู้ที่จัดไว้เป็นเอกสาร (Procedure) วัตถุ ทรัพย์สินทางปัญญา ชื่อเสียง ทุนความสัมพันธ์ (Relation Capital) เป็นทุนทรัพย์สินที่จับต้องไม่ได้ ไม่ได้แสดงในงบการเงิน องค์กรต้องเผชิญกับความท้าทายในเรื่องทุนปัญญา สร้างความรู้ที่ถูกต้องนำไปสู่นวัตกรรม (Innovation)

ทัศนคติการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์แบบประ โยชน์ร่วมคือ ผลักดันให้มีการสร้างทุนทางปัญญาให้เกิดขึ้นในระดับปัจเจกบุคคลอย่างเป็นระบบ เพื่อต่อการสร้างประโยชน์ให้กับบุคคล องค์กรและสังคมในระยะยาว

ทัศนคติการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ HRD

จำเนียร จวงตระกูล (2552, หน้า 111) องค์กรส่วนใหญ่ ได้ถือเอางานด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มาเป็นส่วนหนึ่งของงานด้านบุคคลหรือด้านทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งแบ่งเป็น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การบูรณาการบทบาท

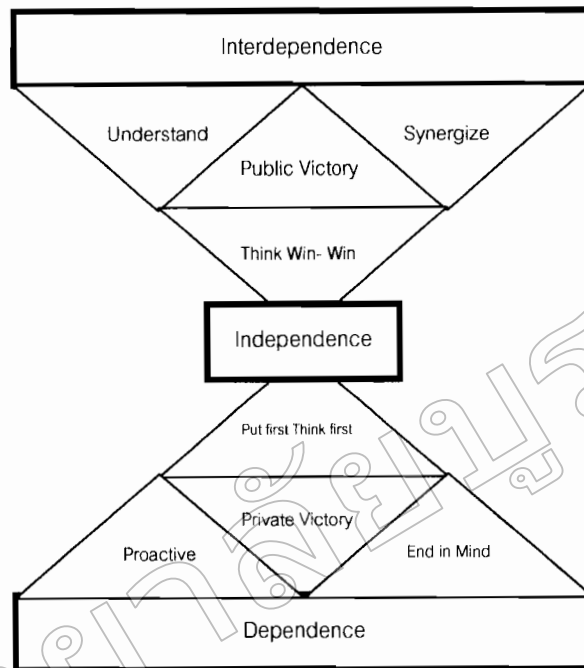
การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ แบ่งออกเป็นสามระดับคือ 1) ระดับมหภาคหรือระดับชาติคือ การพัฒนาความรู้ ทักษะ และความสามารถโดยรวมของประชาชนในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมของประเทศ 2) ระดับองค์กร หมายถึง การฝึกอบรม การพัฒนาบุคคล และการพัฒนาองค์กร 3) ระดับบุคคล หมายถึง การจัดอาชีพ และการพัฒนาอาชีพ เช่น การศึกษา การฝึกอบรม หมุนเวียนงาน ระบบพี่เลี้ยง โค้ช เป็นต้น

ทัศนคติการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อสายอาชีพคือ ผลักดันให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาความสามารถและบทบาทของบุคคลอย่างเป็นระบบ เสมือนการเปิดโอกาสให้กับบุคคล องค์กรและสังคมได้รับประโยชน์จากการจัดอาชีพนั่น

กลุ่มพัฒนาระบบบริหาร (2552) สตีเฟน (Stephen) ได้นำเสนอแนวคิด บ่มเพาะอุปนิสัย ประกอบด้วยพื้นฐาน 4 ประการ คือ 1) ร่างกาย (Body) คือ การดำรงชีวิตให้อยู่รอด (To Live) 2) จิตใจ (Heart) คือ แบ่งปันเอื้ออาทรต่อสังคม (To Love) 3) สติปัญญา (Mind) คือ อารมณ์และการพัฒนาการเรียนรู้ (To Learn) 4) จิตวิญญาณ (Spirit) คือ เห็นความสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคม พร้อมกับฝึกฝนตนเองอยู่เสมอ

ต้นเหตุแห่งอารมณ์และความเชื่อ (Dependence) เมื่อฝึกแก้ไข จะได้ชัยชนะส่วนบุคคล (Private Victory) กลายเป็นบุคคลที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ (Independence) เมื่อพร้อมที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น ก็จะเกิดความรู้สึกเพื่อสาธารณะ (Public Victory) นำมาซึ่งการพึ่งพาอาศัยกันในสังคม (Interdependence)

เทอดทูน ไทศรีวิชัย (2552) Win-Win เป็นเสมือนตัวเชื่อมการเจรจาให้ได้ประโยชน์สูงสุด (Aggressive Negotiation) เป็นทางสายกลาง ไม่ก้าวร้าว ไม่ใช่เพื่อชนะฝ่ายตรงข้าม เป็นการสร้างความรู้สึกเห็นด้วย มีส่วนร่วม รู้สึกว่าการเจรจามีความสำเร็จร่วมกัน ต้องเริ่มจากการฟัง ศึกษา วิเคราะห์ความต้องการที่แท้จริง รู้เขารู้เรา ต้องรู้จักคำว่าให้ รู้ผลของการปฏิเสธ ต้องได้เนื้อหาสาระ HR ต้องเห็นคุณค่าของ Win-Win โดยมาจากการเห็นคุณค่าในตนและในผู้อื่น คิดสร้างสรรค์ คิดวิเคราะห์ ใ้บทบาทของตัวกลางระหว่างบริษัทและพนักงาน ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย

ภาพที่ 2-31 7 Sharpen the Saw

ทัศนคติการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อสาธารณะคือ การสร้างความรู้สึภายในตนเอง ให้เกิดความเสมอภาคอย่างเที่ยงธรรมและเป็นกลาง ด้วยการเปิดรับความเป็นจริง ยอมรับในความแตกต่างตามธรรมชาติ รู้จักให้อีกาสทั้งตนเองและผู้อื่น ประณามการพึ่งพาตนเองอย่างไม่เบียดเบียน เพื่อนำไปสู่การแบ่งปันพึ่งพาอาศัยกันในสังคมในที่สุด

พุทธชัย ที่ปวโส (พุทธบัณฑิต) (2552, หน้า 4) แนวคิดความเสมอภาคในพุทธปรัชญาเถรวาท เกิดขึ้นจากการต้องการแก้ปัญหาของชีวิต และมนุษย์ชาติในสังคมให้เกิดความยุติธรรม และเข้าถึงวิมุตติสุขคือ เป้าหมายหลักพุทธปรัชญา ถ้าวัดดูและจิตใจเป็นสิ่งสัมพันธ์กัน ตัดจากกันไม่ได้

ความเสมอภาค เป็นวิธีการมุ่งหวังอบรมให้จิตบริสุทธิ์หลุดพ้นจากสิ่งพัวพันการทัศนคติการจัดการทรัพยากรมนุษย์และสิ่งแวดล้อม HRE

สร สุนทรายุทธ (2553, หน้า 74-111) ในการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ มีวัตถุประสงค์ให้เกิดความรับผิดชอบ เพื่อดึงคุณค่าของมนุษย์ออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมโลก เพื่อส่งผลในลักษณะความสัมพันธ์โยงใยประโยชน์ เป็นการบริหารแบบเชิงรุก เพื่การดำรงรักษาระดับแห่งความรับผิดชอบ จึงต้องเหมาะสมกับเป้าหมายที่จะก้าวไป แบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ 1) ระดับเศรษฐกิจ มีการสร้างผลประโยชน์ตอบแทนแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะ ตามความเหมาะสมและเป็นธรรม ในขณะเดียวกัน ก็ควรคำนึงถึงผู้บริโภคหรือลูกค้าที่ควรได้รับสินค้าและบริการที่เหมาะสมด้วย

2) ระดับกฎหมาย เป็นหน้าที่ของประชาชนต่อรัฐหรือต่อประเทศชาติ โดยแสดงความเคารพกฎหมาย ปฏิบัติตามกฎหมาย ไม่หลีกเลียงหรือฝ่าฝืน ไม่หาประโยชน์โดยมิชอบ มิให้คำกำไรเกินงาม 3) ระดับ จิงจริยธรรม เป็นการปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม เหมาะสมถูกต้องตามคุณธรรมและศีลธรรม มิได้มุ่งเงินทอง เป็นหลักสำคัญ แต่มุ่งเน้นการปฏิบัติในด้านคุณค่า มีความละเอียดเมื่อละเมิดหรือถูกประณาม โดยสังคม 4) ระดับตามความสมัครใจ มีความละเอียดลึกซึ้ง และมีความเป็นอุดมคติสูงส่ง กว่าความรับผิดชอบใด ๆ โดยผู้ปฏิบัติสมัครใจโดยปราศจากการบังคับ ใช้วิจารณ์ตนเองอย่างรอบคอบ อาสาต่อ สาธารณะ หวังให้สังคมดีขึ้น

ภาพที่ 2-32

ความรับผิดชอบต่อสังคม

ความรับผิดชอบต่อกฎหมาย

ความรับผิดชอบต่อเศรษฐกิจ

ภาพที่ 2-32 ระดับความรับผิดชอบต่อสังคมโลก (ดร. สุนทรายุทธ, 2553)

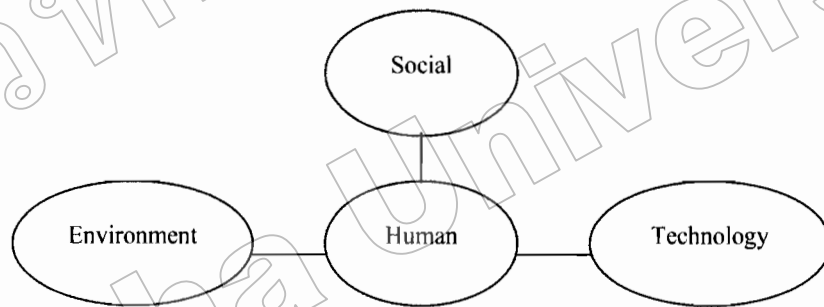
ทัศนคติการจัดการทรัพยากรมนุษย์และสิ่งแวดล้อมด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม คือ การสร้าง จิตสำนึกในหน้าที่อย่างสมบูรณ์ เชื่อมโยงประโยชน์ทั้งบุคคล องค์กรและสังคม ละอาย ละอายลึกซึ้ง ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างสมัครใจ

นพมาศ อึ้งพระ (ธีรเวคิน) (2552, หน้า 349) สังคมซึ่งมีสมาชิกช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้ ชีวิตน่าอยู่ สิ่งที่น่าสนใจคือ ในขณะที่มนุษย์มีความเห็นแก่ตัว แต่ก็ยังมีมนุษย์อีกพวกหนึ่งมีความเสียสละ ให้กับสังคม (Altruistic) บุคคลที่ชอบช่วยเหลือผู้อื่นจะมีความเข้าใจและเห็นใจผู้อื่น (Empathy) โดย ปกติผู้คนมีแนวโน้มที่จะช่วยเหลือคนเผ่าพันธุ์เดียวกันหรือบุคคลที่มีความคล้ายตัวเอง สังคมก็มี ปทัสถานของการช่วยเหลือเช่นกัน คือ มีปทัสถานของความรับผิดชอบต่อสังคม (Norm of Responsibility) กล่าวคือ บุคคลที่เหนือกว่า มีความรับผิดชอบต่อสังคมที่จะต้องช่วยคนที่ด้อยกว่า สังคมยังมีปทัสถานของ การเสนอสนอง (Norm of Reciprocity) ซึ่งหมายความว่า จะต้องมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

การบริหารให้เกิดความสัมพันธ์และมิตรไมตรี การช่วยเหลือ ถือเป็นผลจากสัมพันธ์และมิตรไมตรี ในทางกลับกัน ความสัมพันธ์และมิตรไมตรีก็จะนำมาซึ่งการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นักวิจัยยังพบว่า คนอารมณ์ดีช่วยเหลือคนมากกว่า แต่บางทีคนอารมณ์ไม่ดีก็ช่วยเพราะทำให้รู้สึกดีขึ้น

ทัศนคติการจัดการทรัพยากรมนุษย์และสิ่งแวดล้อมด้วยปทัสถานคือ การจัดความเห็นแก่ตัว สร้างความปรารถนาช่วยเหลือผู้ด้อยกว่าแบบเสียสละอย่างมีเหตุผล สร้างกลยุธมิตรให้เกิดขึ้นในระดับบุคคล องค์กรและสังคม

เจริญเกียรติ ธนสุขถาวร (2551) องค์กรสหประชาชาติ ได้บัญญัติศัพท์ การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ในปี ค.ศ. 1987 โดยอธิบายว่า การพัฒนาแบบยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน ส่วนอนาคต การพัฒนาที่ยั่งยืนมีองค์ประกอบ 4 ส่วนคือ มนุษย์ สังคม ธรรมชาติ และ เทคโนโลยี มนุษย์ไม่ควรแยกตัวเองออกจากธรรมชาติ ควรเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ สอดคล้องกับธรรมชาติ นำเทคโนโลยีมาใช้ในการแก้ไขปัญหา

ภาพที่ 2-33 การพัฒนาที่ยั่งยืน (เจริญเกียรติ ธนสุขถาวร, 2551)

การพัฒนาในศตวรรษที่ 21 สู่ความยั่งยืน ต้องครอบคลุมการพัฒนาทั้ง 3 ด้าน คือ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เรียกว่า ไตรค่าไร หรือ Triple Bottom Line เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่ไปกับสังคม ทำให้เกิดความเท่าเทียมกันในการแบ่งสรรทรัพยากร ระหว่างสมาชิกในสังคม การพัฒนาสังคมคู่ไปกับสิ่งแวดล้อมจะก่อให้เกิดการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ผู้คนปกป้องรักษาสิ่งแวดล้อมให้ดี ก็จะสามารถหาประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมได้นาน

ทัศนคติการจัดการทรัพยากรมนุษย์และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนคือ การสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นกับบุคคล สังคม และสิ่งแวดล้อม อย่างพึ่งพาอาศัยประโยชน์ร่วมกันในรุ่นปัจจุบัน ส่วนอนาคต

สรุป

ทัศนคติการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์สู่สังคมโลกมีความจำเป็นที่ต้องเชื่อมโยงความสัมพันธ์ ระหว่าง บุคคล (Individual) องค์กร (Corporate) และส่วนรวม (Collective) เพื่อความผาสุกร่วมกันในระยะยาว ด้วยการรักษาสกุลตามกฎธรรมชาติ มนุษย์ ไม่ควรแยกตัวเองออกจากธรรมชาติ

ทัศนคติการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ HRM คือ เสาะหา รักษา และพัฒนา คนดีและเก่ง การมอบสิ่งตอบแทนอย่างเหมาะสม สร้างความรู้สึกแห่งความเสมอภาคให้เกิดขึ้น ผลักดันให้มีการสร้างทุนทางปัญญาให้เกิดขึ้นในระดับปัจเจกบุคคลอย่างเป็นระบบ เชื้อต่อการสร้างประโยชน์ให้กับบุคคล องค์กรและสังคมในระยะยาว

ทัศนคติการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ HRD คือ ผลักดันให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาความสามารถและบทบาทของบุคคลอย่างเป็นระบบ เสมือนการเปิดโอกาสให้กับบุคคล องค์กร และสังคมได้รับประโยชน์จากการจัดอาชีพนั่น การสร้างความรู้สึกลึกภายในตนเอง ให้เกิดความเสมอภาคอย่างเที่ยงธรรมและเป็นกลาง ด้วยการเปิดรับความเป็นจริง ยอมรับในความแตกต่างตามธรรมชาติ รู้จักให้โอกาสทั้งตนเองและผู้อื่น ประณามการพึ่งพาตนเองอย่างไม่เบียดเบียน เพื่อนำไปสู่การแบ่งปันพึ่งพาอาศัยกันในสังคมในที่สุด

ทัศนคติการจัดการทรัพยากรมนุษย์และสิ่งแวดล้อม HRE คือ การสร้างจิตสำนึกในหน้าที่อย่างสมบูรณ์ เชื่อมโยงประโยชน์ทั้งบุคคล องค์กรและสังคม ละอาย ละอายคลั่งซึ่งในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างสมัครใจ การขจัดความเหินแกลตัว สร้างความปรารถนาช่วยเหลือผู้ด้อยกว่าแบบเสียสละอย่างมีเหตุมีผล สร้างกัลยาณมิตรให้เกิดขึ้นในระดับบุคคล องค์กรและสังคม การสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นกับบุคคล สังคม และสิ่งแวดล้อม อย่างพึ่งพาอาศัยประโยชน์ร่วมกันในรุ่นปัจจุบัน สู่รุ่นอนาคต

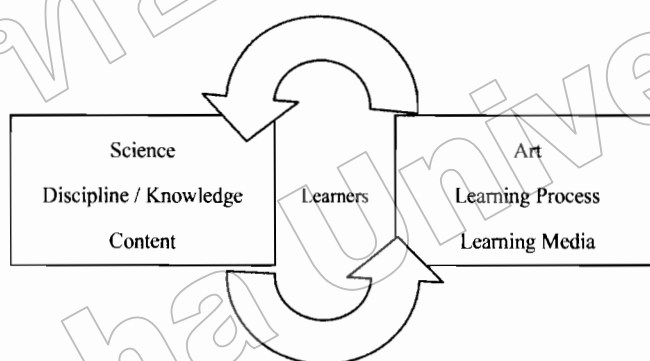
ศิลปะการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ประโยชน์กับ บุคคล องค์กร และสังคมโลก

ศิลปะการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ประโยชน์กับบุคคล

พุทธทาสภิกขุ (2550, หน้า 13) ธรรมประยุกต์ คำว่าประยุกต์ (Application) ตามภาษาบาลี แปลว่า ถูกประกอบพร้อมแล้ว เพื่อนำมาใช้ให้สำเร็จประโยชน์ในทางปฏิบัติ (Practice) ในพุทธบริษัท หากประยุกต์ธรรมะไม่เป็น ก็เหมือนใช้ประโยชน์ไม่ได้ การประยุกต์มีสองระดับ คือประยุกต์ระดับพระธรรมในพระศาสนา และประยุกต์ในการทำมาหากิน แต่การประยุกต์เพื่อนำใช้ประโยชน์ก็ยังมิใช่น้อยมาก การประยุกต์ยังสามารถแยกได้เป็น 2 อย่างคือ

1. ประยุกต์โดยตรง คือ กล่าวธรรมข้อไหนไว้เพื่อประโยชน์อะไร ปฏิบัติลงไปโดยตรง
2. ประยุกต์โดยอ้อม คือ ธรรมบัญญัติไว้เพื่ออะไร ขอยืมไปเป็นหลักปฏิบัติเพื่อประโยชน์อย่างอื่น เช่น ประยุกต์ใช้ธรรมกับกิจการทั้งหลาย หน้าที่ที่ยาก ๆ หรือหลักธรรมนั้นมีไว้สำหรับภิกษุสามเณร บรรพชิต แต่เราเอาไปประยุกต์ใช้กับฆราวาสหรือบุคคลที่มีใช้นักบวชก็ได้เช่นกัน

วิรุณ ตั้งเจริญ (2550, หน้า 223) ชีวิตคือ ศาสตร์และศิลป์ การศึกษาคือ ศาสตร์และศิลป์ (Science and Art) คือ ศักยภาพของสมองซีกซ้ายและขวา รวมทั้งการเรียนการสอน ศาสตร์หมายถึง เหตุผล ตรรกะ องค์ความรู้ ตัวความรู้ในแต่ละศาสตร์ในแต่ละ Discipline ศิลป์ ย่อมหมายถึง กระบวนการวิธีการ กลยุทธ์ที่เก่งกาจ นุ่มนวล เน้นยวณฉลาดความเป็นมืออาชีพ ในการทำให้ชีวิตการศึกษาศาสตร์ต่าง ๆ และการเรียนการสอน บรรลุเป้าหมายอย่างดียิ่ง ศิลปะ จึงอยู่ในการดำรงชีวิต อาชีพ มนุษย์สัมพันธ์ การปรุงอาหาร การพูด ฯลฯ เรามักจะกล่าวว่า ศิลปะในการดำรงชีวิต ศิลปะในการพูด ศิลปะในการสอน ศาสตร์และศิลป์ จึงมีน้ำหนักพอ ๆ กันในชีวิต

ภาพที่ 2-34 ศาสตร์และศิลป์ (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2550)

ศิลปะจึงเป็นวิธีการ เฉพาะตัวบุคคล เป็นเอกภาพ มีอิสระเฉพาะตนอย่างยิ่ง ไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน อาศัยหลักการที่ถูกต้องแน่นอน พัฒนาไปกับระดับความเพียร ที่อยู่บนความศรัทธาเฉพาะตน เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนความเข้าใจสภาวะธรรม เพื่อแก้ไขแรงด้านที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ อันเป็นต้นเหตุแห่งความคิดและการกระทำในเวลาต่อมา การดำรงชีวิตอย่างมีความสุข การใช้ชีวิตอย่างมีความรู้ ความเข้าใจ รู้เท่าทันโดยองค์รวมมีความหมาย 4 ด้านคือ ด้านคิดเป็นทำเป็น ด้านแก้ปัญหาเป็น ด้านรับรู้ประสบการณ์เป็น ทำเป็น ฟังเป็น ใช้ตา หู จมูก ลิ้น กายเป็น และด้านกินใช้ บริโภค เสพ คบหาเป็น

สาโรช บัวศรี (2550, หน้า 224) การนำวัฒนธรรมและพุทธธรรม หรือปรัชญาตามแนวพุทธธรรม เน้นกระบวนการจัดประสบการณ์ เพื่อผู้ศึกษาเจริญงอกงาม การมองเป้าหมายในเชิงบูรณาการ

(Integration) ปฏิสัมพันธ์ อันตรกิริยา (Interaction) ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและกระบวนการแก้ปัญหา (Problem Solving) ตามอริยสัจ 4 แห่งพุทธธรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (2541) โยนิโสมนสิการ แปลว่า การคิด คำนึง พิจารณา พินิจพิเคราะห์ หรือการทำในใจโดยแยกกาย ซึ่งประกอบด้วย

1. คิดอย่างถูกวิธี พิจารณาโดยอุบาย หรืออุบายมนสิการ
2. คิดอย่างมีแนวทาง ถูกทาง หรือปถมนสิการ
3. คิดอย่างมีเหตุผล คิดตามเหตุ หรือการณมนสิการ
4. คิดให้เกิดผล มีเป้าหมาย หรืออุปปาทกมนสิการ

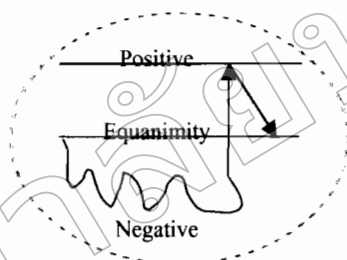
วรัทท์ ภูเจริญ (2553, หน้า 22) การคิดขณะจิตว่าง “หยุดคิดก็จะรู้” หมายถึง ให้เอาสติมาอยู่ที่กายไม่ต้องคิดอะไร สังเกตความเปลี่ยนแปลงของกาย เมื่อเราเกิดอารมณ์ต่าง ๆ “รู้” ก็คือ มีสติ หมายถึง รู้แบบไม่คิดเอง ไม่ต่อเติม ไม่ปรุงแต่ง รู้เฉย ๆ แบบจริง ๆ รู้สึกจริง ๆ “ผู้รู้ไม่คิด ผู้คิดไม่รู้” หมายถึง คนที่มีสติ รู้แบบไม่คิดมาก ไม่คิดก็ไม่รู้ หมายถึง ให้จิตตอนที่รู้คือ จิตไม่วางอย่าเพิ่งไปคิด จิตสงบแล้วค่อยคิด อย่าด่วนคิดตอนจิตไม่ปกติ อย่าด่วนคิดต่อจิตไม่วาง ให้คิดอย่างมีสติ พุทธแปลว่าผู้รู้ คำว่า รู้ ในที่นี้ มีความหมายถึง การรู้ผ่านปัญญาทั้งสาม คือ

1. ปัญญากาย (Sensing) เป็นการ รู้ ที่ร่างกายของเรา ความรู้สึกต่าง ๆ ที่กายรับรู้ ไม่ใช่คิดเอง เออเอง เป็นการรับรู้ทางกายโดยแท้จริง รับรู้เวทนา หวานร้อน เย็น สบายตัว เจ็บ ปวด กายเป็นวิหารธรรมเป็นที่อยู่ของจิต สร้างสติไว้ที่ฐานกาย เมื่อจิตวอกแวกก็รู้ทันที ลมหายใจจะฟุ้ง ความผิดปกติหรือปกติของจิตได้
2. ปัญญาใจ (Feeling) เป็นการ รู้ ทางอารมณ์ ความรู้สึก ให้รับรู้ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ ผีกลสติ ถ้าอยากให้อจิตสงบให้ดับความคิด
3. ปัญญาจิต (Thinking) เป็นการ ใช้สมองคิด วิเคราะห์ ใคร่ครวญ จำได้ ปรุงแต่ง ฟุ้งซ่าน ความคิดมี 2 แบบ คือ 1) ความคิดที่ผลิตออกมาตอนจิตว่าง ไม่มีอคติ ไม่ลำเอียง เรียกว่า ปัญญา 2) ความคิดที่เจืออึดตา เป็นความคิดที่ผลิตออกมาตอนจิตไม่วาง “จิตเจืออคติ ลำเอียง เรียกว่า เกล โก” เป็นความคิดที่ยังไม่สุดสิ้น ยังสังเกตไม่ครบไม่รอบคอบ

ระบบการศึกษา และสังคมยุคเร่งรีบและตติยในวัตถุให้ใช้แต่ความคิด โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ว่าเป็นความคิดที่เกิดจากจิตปกติหรือไม่ปกติ เป็นความคิดที่ปรุงแต่งหรือเห็นตามความเป็นจริง เป้าหมายหลักคือ การหาตัวผู้รู้ที่อยู่ภายในใจของเราให้เจอ เรายังแบ่งลักษณะความคิดออกเป็น

2 ลักษณะคือ 1) ความคิดที่ตั้งใจคิด 2) ความคิดที่จรมหาหรือไม่ตั้งใจคิด ทำให้เกิดอารมณ์ โลก โกรธ หลงออกมาจาก เสียงภายใน (Inner Voice)

วรภัทร์ ภูเจริญ (2553) พุทธไม่ได้สอนไม่ให้คิด แต่ “ไม่คิดไม่รู้” เมื่อเราตัดคำว่าไม่ออก จะเหลือ คำว่า “คิดรู้” หมายถึง การคิดเมื่อจิตว่างนั่นเอง แก่จิตของคนที่ดี หรือติดลบอยู่ในอวิชชา นั้น วิธีที่ง่ายเป็นที่นิยมก็คือ ฝึกดึงจิตจากลบให้มาบวกก่อน สายที่ขึงตึง แล้วผ่อนลงมาอยู่ที่พอดีจะง่ายกว่า แก่ที่หย่อนมาหาพอดี ยากเพราะไม่รู้ว่าจะวางความรู้สึกไว้ตรงไหน

ภาพที่ 2-35 เทคนิคการผ่อนความคิด จิต ทัศนคติ ของมนุษย์ (วรภัทร์ ภูเจริญ, 2553)

คิดเมื่อจิตว่าง คือ เป็นการคิดอย่างมีสติ ไม่เอนเอียง หมายถึงใช้สติสัมปชัญญะไม่เจืออึดตา ผลิตความคิดออกมาในขณะที่ปราศจากความ โลก โกรธ หลง ให้ได้มากที่สุด ปกติมนุษย์มีกระบวนการในการทำงานหรือปฏิสัมพันธ์กับสังคมอยู่ 4 ขั้นตอน คือ

1. ฟัง หรือ การรับสื่อเรียนรู้เข้ามาสู่ตัว
2. คิด หรือ คิดในขณะจิตว่าง
3. คลึก หรือ ปัญญาที่เกิดขึ้นในขณะจิตว่างมาจากการสะสมตกผลึก
4. กล่าว หรือ ร้องทำดู

เราต้องฝึกสร้างพื้นที่ว่างให้เกิดขึ้นภายในกระบวนการทั้ง 4 หมายถึง ความเป็นกลาง อย่าแขวนคำพิพากษาคัดสินใด ๆ ลงในขั้นตอนการ ฟัง คิด คลึก กล่าว เพราะจะทำให้เกิดปัญญาแบบเงโก

การฟังคือ การเปิดใจยอมรับความรู้สึกของบุคคล

คิดคือ การพิจารณาเหตุผลในขณะจิตว่างจากกิเลส

คลึกคือ จิตเกิดคิดได้อันเป็นผลมาจากการตกผลึกทางปัญญา

กล่าวคือ การลงมือปฏิบัติด้วยตนเองอย่างตั้งใจสัมผัสให้ได้กับประสบการณ์จริงที่เกิดขึ้น

ในขณะที่มนุษย์ ฟัง คิด คลิก คล่านั้น จะต้องนำคลิกและคำมาสร้างพื้นที่ว่างให้เกิดขึ้น ในจิตเสมอ คือ ต้องใช้สติสัมปชัญญะและสมาธิกับทุกขั้นตอน จึงเห็นได้ว่าหากมนุษย์พยายามทำจิตให้ว่างจากกิเลส การฟัง จะทำให้เกิดความคิดที่ดี ๆ และการปฏิบัติก็จะปลอดจากกิเลสได้

การใช้หลักธรรมในการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ มนุษย์ต้องฝึกจิตให้มีสติอยู่กับฐานกาย ฐานคิดและฐานใจ ตามสติปัฏฐาน 4 เพื่อรับการดำเนินชีวิตประจำวัน แบบ ไม่ยึดติด มีศรัทธากับความคิดภายในตน ไม่บังคับความคิดให้กับใคร ฝึก ให้อภัยคนให้เป็น ฝึกมีสติ และให้อภัย ไม่ยึดกับกิเลสความต้องการที่เกิดขึ้นจากภายในตน เมื่อคนดี องค์การที่ดี สังคมที่ดีตาม โลกนี้ก็มีสันติสุข

เมื่อมนุษย์มีสติ ก็จะอยู่กับปัจจุบันขณะในฐานกาย ฐานคิด ฐานใจ ของตน กิเลสก็ไม่มารบกวนความคิดเรียกว่า “จิตว่าง” การทำงานก็จะดี ส่งผลไปสู่สังคมได้เอง การฟังด้วยสติ การคิดด้วยสติ การคลิกด้วยสติ และการคลำด้วยสติ จะทำให้การปฏิบัติออกมาดี สบายใจ ต้องรู้สภาวะธรรมอย่างมีสติตลอดเวลา ดูกิเลสให้เห็น จึงเรียกว่า ได้รับผลจากการปฏิบัติธรรมนั้นอย่างแท้จริง

โกเอ็นก้า (2550) วิธีการปฏิบัติอานาปานสติ เป็นวิธีการเรียนรู้ศิลปะของการดำเนินชีวิต เพื่อเราจะได้มีชีวิตที่สอดคล้องกลมกลืน เต็มไปด้วยความสุขสงบอยู่ภายใน และสามารถสร้างสันติสุขและความสอดคล้องกลมกลืนให้กับผู้อื่นด้วยเป็นวิถีทางดีงามในการดำเนินชีวิตและเป็นหลักเกณฑ์ของความประพฤติที่ควรปฏิบัติที่จะทำให้เกิดความสุขสมบูรณ์แก่ตัวเราเอง เราจะได้เรียนรู้วิธีที่จะไม่สร้างกิเลสใหม่ ๆ และวิธีการที่จะขจัดกิเลสเก่า ๆ ที่สะสมไว้ในอดีตให้หมดไป โดยไม่ผูกเจือปนใหม่ แต่จะคลายเจือปนเก่า ๆ ที่ได้สะสมไว้ในส่วนลึกที่สุดของจิตใจ

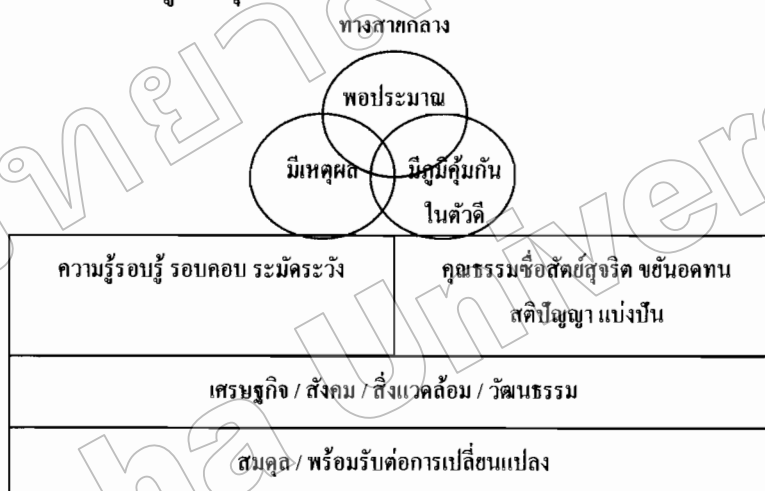
ศิลปะการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ประโยชน์กับบุคคล คือ การปฏิบัติตามหลักอริยสัจ 4 เพื่อให้เกิดปัญญาทดแทนอวิชชาหรือความไม่รู้ โดยฝึกทำจิตให้ว่างจากกิเลส สร้างสติสัมปชัญญะให้เกิดขึ้นเพื่อพิจารณา กาย เวทนา จิต และสภาวะธรรมอย่างมีสมาธิให้มากที่สุด เป็นการฝึกให้กายและจิตทำงานประสานกันอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งหากจำเป็นต้องคิด ให้คิดในขณะที่จิตว่าง ไม่เอนเอียงปราศจากความยึดมั่นทั้งฝ่ายบวกและลบ

ศิลปะการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ประโยชน์กับองค์การ

เทอดทูน ไทศรีชัย (2552, หน้า 2-6) โลกที่นับวันจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วอย่างกว้างขวางทั้งทางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ได้ทรงพระราชทานทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาให้คนไทยมานานกว่า 30 ปี ชี้แนะแนวทางพื้นฐานการดำรงชีวิต บนทางสายกลางและความไม่ประมาทแก่พสกนิกรชาวไทย

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับภาคการเงิน ชีวิตอย่างสมดุลและมีสติ เน้นให้ผู้ผลิตและผู้บริโภคอยู่ภายใต้ขอบเขตข้อจำกัดของรายได้หรือทรัพยากร ไปก่อนตามศักยภาพ เมื่อเข้มแข็งแล้วจึงขยายอย่างมีขั้นตอนและรอบคอบ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจได้

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547) 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ความคิดรวบยอด เศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางที่พร้อมประยุกต์ใช้ในทุกระดับของเศรษฐกิจ มีการวางกรอบความคิดบนทางสายกลาง ประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อมกันจะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งมิได้ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และต้องมีภูมิคุ้มกันให้ตัวเองและสังคมพอสมควร และต้องตั้งอยู่บน 2 เงื่อนไข คือ ความรู้และคุณธรรม

ภาพที่ 2-36 องค์ประกอบของทฤษฎีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (เทอดทูน ไทศรีชัย, 2552)

ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ที่ไม่น้อยเกินไป ไม่มากเกินไป เช่น การผลิต การบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ รู้ว่าสิ่งใดควรจ่าย ควรรักษา จำเป็น โดยประเมินสถานการณ์รอบตัว เป็นวิธีการเพิ่มรายได้ที่ถาวร และลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เพื่อสร้างตนเองให้เข้มแข็งและลดการพึ่งพาผู้อื่น

มิตร วชิรปญโญ (วันขาว) (2547) ความรู้จักพอประมาณ เป็นหลักดำเนินชีวิตให้เกิดความพอเพียง อยู่บนพื้นฐานของศีลธรรม อันเป็นหลักจริยธรรมที่สั่งามที่ปรากฏในคัมภีร์ อันจะนำไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์ที่เป็นระดับโลกียะ แะเป็นหลักนำไปสู่ความพ้นทุกข์ที่สูงสุดอันเป็นโลกุตระ ประจักษ์เศรษฐกิจพอเพียง เน้นระบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ที่สอดคล้องกันระหว่างการผลิตกับการ

บริโภค บนพื้นฐานของการพึ่งตนเองระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม ให้นุชนมีชีวิตอยู่ในโลกอย่างสงบสุขไม่เดือดร้อน ในภาพรวมเป็นการสร้างจิตวิญญาณ โดยความยั่งยืนอันเป็นแก่นแท้ของความสมดุลของชีวิต

ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียง จะต้องพิจารณาเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง คำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นอย่างรอบด้าน อย่างเที่ยงตรง ปราศจากอคติ

การมีภูมิคุ้มกันตัวเอง หมายถึง การเตรียมตัวในทุกด้าน ให้พร้อมรับผลกระทบการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้หรือไกล ตั้งอยู่บนความไม่ประมาท

ความรู้ หมายถึง ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน รอบคอบที่จะนำมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

คุณธรรม หมายถึง เสริมสร้าง ตระหนัก ในความซื่อสัตย์สุจริต ขยัน อดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต เพื่อเพื่อแผ่และสามัคคี

โคฟี อานัน (2546) จากวิกฤตทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในโลกมาแล้วซ้ำอีก เนื่องด้วยการบริโภคเกินจำเป็นและการจัดสรรอย่างไม่เหมาะสม เศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นทางออกใหม่ที่ทั่วโลกกำลังให้ความสนใจ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่มีประโยชน์ต่อประเทศไทยและนานาประเทศ เป็นปรัชญาที่เน้นความสมดุล ความพอประมาณ ความมีเหตุผล สำนึกในคุณธรรม มีภูมิคุ้มกันในการต้านทานกระแสการเปลี่ยนแปลงจากโลกาภิวัตน์

ปีเตอร์ วอร์ อาจารย์เศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแห่งชาติออสเตรเลีย กล่าวว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเชื่อว่าการใช้ทรัพยากรแบบไม่เบียดเบียน และการมีชีวิตอยู่อย่างพอเพียง จะเป็นหนทางสู่ความสุขแท้จริง เพราะโลกไม่สามารถตอบสนองต่อการใช้ทรัพยากรอย่างไม่มีขีดจำกัดได้

สุเมธ ตันติเวชกุล (2552, หน้า 17) ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นธรรมะ เป็นจิตวิญญาณ เป็นแนวทางพยายามเอาชนะกิเลสเช่น พระพุทธเจ้าชี้แนวทางชะลอโลกนี้ให้มีความยั่งยืนขึ้น แต่คนมักไม่เอามาปฏิบัติเพราะกิเลสชนะยาก มีจิตสำนึก มีศรัทธา เข้าใจ สามสิ่งนี้ต้องอาศัยสติ เพราะเมื่อมีสติแล้วกิเลสก็จะหายไปถูกควบคุมให้มีความพอดี การจะให้มนุษย์ทุกคนมีธรรมะละกิเลสนั้นเป็นไปได้ยาก สิ่งที่ต้องทำคือเริ่มจากผู้นำก่อน หัวหน้า ผู้ปกครองคนอื่น ต้องเป็นต้นแบบทุกอย่าง เสียสละ ไม่คิดจะเอา ทศนคติที่ดี สติปัญญานำทางชีวิตได้ รู้ตัวตนคือ คนฉลาด

สุเมธ ตันติเวชกุล (2544, อ้างถึงใน บุญจง ขาวสิทธิวงษ์, 2550, หน้า 35) แนวปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง มีดังนี้

1. ความประหยัด คือ คัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดละความฟุ่มเฟือย ในการดำรงชีวิต

อย่างจริงจัง

2. การประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง สุจริต แม้จะตกอยู่ในภาวะขาดแคลน ในการดำรงชีพก็ตาม

3. ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์ และแข่งขันในทางการค้าขาย

4. ไม่หยุดนิ่ง หาทางใช้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก โดยต้องขวนขวายใฝ่หาความรู้ ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูน จนถึงขั้นพอเพียง เป็นเป้าหมายสำคัญ

5. ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลด ละ สิ่งชั่วให้หมดสิ้นไป สังคมประสบปัญหา เพราะยังมีบุคคลจำนวนไม่น้อยที่ดำเนินการ โดยปราศจากความละอาย

จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา (2552, หน้า 32) การบริหารบุคคลมีส่วนสำคัญในการพัฒนาคน โดยตรง คือ ต้องการคนเก่งและคนดี ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกล่าวไว้ใน 3 ห่วง 2 เงื่อนไข และ ทดลองให้เหมาะกับสังคมวัฒนธรรม ความคิดเป็นเรื่องใหญ่ เศรษฐกิจพอเพียงบอกว่าต้องไม่เบียดเบียนตัวเองและคนอื่น เพราะเมื่อเป็นคนดีแล้วก็จะส่งผลดีทางด้านพฤติกรรมและการตัดสินใจที่ดี เราต้องสร้างหัวใจแบ่งปัน เสียสละ ให้อภัยให้เกิดขึ้นในคน จึงจะเป็นการสร้างคน สร้างคุณภาพจากในสู่นอก พัฒนาจิตใจ สติปัญญา ความรู้ ความคิด ทักษะในการทำงาน การอยู่ร่วมกับผู้อื่น

ปริญญช พินุลศรวุฑ (2552, หน้า 41) หลักปฏิบัติในทางพุทธศาสนา เป็นหลักในการพัฒนาคนอย่างเป็นองค์รวม โดยต้องอาศัยสมองและจิตใจ การสร้างคนจากข้างใน (Inside Out) พระเจ้าอยู่หัว ทรงใช้คำว่า “ระเบิดจากข้างใน” และสร้างจากข้างนอก (Outside In)

ไชยพัฒน์ กลั่นสุภา (2551, หน้า 57) ได้ศึกษาลักษณะทางบุคลิกภาพและความสามารถทางสติปัญญา ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ภายในองค์การของพนักงาน พบว่า ลักษณะมิติของบุคลิกภาพด้านสติสัมปชัญญะที่เด่นจะเป็นคนถี่ถ้วน รอบคอบ รู้จักคิดและวางแผน ซึ่งทำให้มีความหลักแหลมในการคิดและตัดสินใจ ส่งผลต่อพฤติกรรมตามแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง ภายในองค์การได้ดี

เทิดทูน ไทศรีวิชัย (2551, บทคัดย่อ) แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่มีต่อภาวะจิตลักษณะของบุคลากรในองค์การที่บริหารจัดการ โดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า บุคลากรในองค์การที่บริหารจัดการโดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มีภาวะจิตลักษณะด้านการมุ่งอนาคตต่ำกว่าบุคลากรในองค์การที่บริหารจัดการโดยใช้แนวคิดอื่น มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพอเพียงในระดับบุคคล มีความเชื่อมั่นในอำนาจแห่งตนทางบวกกับทุกปัจจัย

นิรวิทย์ เพียรราษฎร์ (2553) ได้ศึกษาปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและความสุขในการทำงาน พบว่า เพศ อายุ รายได้ วุฒิการศึกษา มีผลต่อทัศนคติในทางบวกไม่แตกต่างกัน มีนัยสำคัญกับความสุขในการทำงาน

สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์ (2533, อ้างถึงใน จิตรานนท์ นนทเบญจธรรม, 2551, หน้า 10) การต่อสู้เพื่อให้ชีวิตรอด ต้องอยู่กับธรรมชาติ และพึ่งพาธรรมชาติ จึงเกิดการจัดระบบความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ประกอบกับความต้องการคำอธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติรอบตัวความเป็นมา เป็นไปของจักรวาล โลกและชีวิต พัฒนาขึ้นเป็นวัฒนธรรมทางความเชื่อ เกิดระบบคุณค่า เกิดการรับศาสนาเข้ามาในชุมชน พร้อมกับพิธีกรรมต่าง ๆ โครงสร้างทางวัฒนธรรมของชุมชน ประกอบด้วย ระบบการผลิต ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน และระบบความเชื่อ

ศิลปการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ประโยชน์กับองค์การ คือ การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในองค์การตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เน้นให้คนเข้าใจลักษณะพื้นฐานทางสังคมว่า ความเปลี่ยนแปลงคือ ความจริงแท้ทาง สังคมตามแนวคิด ไตรลักษณ์ในทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะอนิจจังคือ ความเปลี่ยนแปลงเป็นลักษณะของสังคม และมองการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบคือปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงเกิดจากเหตุและปัจจัยที่เกี่ยวข้องมากมายเป็นพลวัต แต่อยู่ภายใต้ตรรกะที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกัน เน้นการสร้างความพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลง ทบทวนตนเองจะเตรียมพร้อมและปรับปรุงตนเอง ครอบครัวยุคนั้น องค์การและประเทศชาติให้พร้อมรับกับแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง

ชนันท์ภรณ์ สุทธิเกษมสุข (2550, หน้า 95) เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญา ซึ่งถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง พอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึง ความจำเป็นที่ต้องมีระดับภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน อาศัยความรู้ ความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน ขณะเดียวกันต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจ ให้มีจิตสำนึกในด้านคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ความรอบรู้ที่เหมาะสม อดทน ความเพียร มีสติปัญญา ให้สมดุลพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

มิตร ฐิตบุญโญ (วันยาว) (2547) ได้ศึกษา ความรู้จักพอประมาณ เป็นหลักดำเนินชีวิตให้เกิดความพอเพียง อยู่บนพื้นฐานของศีลธรรม อันเป็นหลักจริยธรรมที่ค้ำจุนที่ปรากฏในตัวมนุษย์ อันจะ

นำไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเน้นระบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ที่สอดคล้องกันระหว่างการผลิตกับการบริโภค บนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้ปฏิเสธกระแสโลกาภิวัตน์ แต่เป็นประเด็นให้ปรับตัวให้เท่าทัน เน้นการสร้างสมดุล มั่นคง ความยั่งยืนระยะยาว หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไม่มองการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เน้นการมองการไกลไม่เอารัดเอาเปรียบหรือสร้างความเสียหายให้ผู้อื่นโดยการเอาตัวรอด เน้นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง การมีชีวิตที่ดีร่วมกันของคน องค์การ ชุมชน สังคมในระยะยาว หลีกเลี่ยงการกระทำที่สุดโင့်ในทางบวกและลบ เน้นการมีความรอบรู้และธรรมะอยู่ในจิตใจ ใช้สติปัญญา หมั่นเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มากกว่าการใช้แต่อารมณ์ ความรู้สึกและอคติเดิม ๆ หลีกเลี่ยงการตัดสินใจอย่างเลื่อนลอยไร้หลักการ มีความพากเพียร อุตสาหะ ซื่อสัตย์สุจริต มีสัมมาอาชีพะสามัคคีและปล่อยวางคือ จิตมีอิสระไม่ติดยึด เน้นการพึ่งตนเองคือ การสร้างสัมพันธ์ ร่วมมือ ช่วยเหลือ แบ่งปัน ถ้อยทีถ้อยอาศัยกับผู้อื่นที่เกี่ยวข้อง ไม่เห็นแก่ตัว สร้างวิสัยทัศน์และค่านิยมเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม เพื่อสร้างความสงบ สันติ และความผาสุกของทุกคนในสังคมระยะยาว

ศิลปะการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ประโยชน์กับสังคมโลก

พิพัฒน์ นนทนาธรณ์ (2553, หน้า 4) การจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์การ

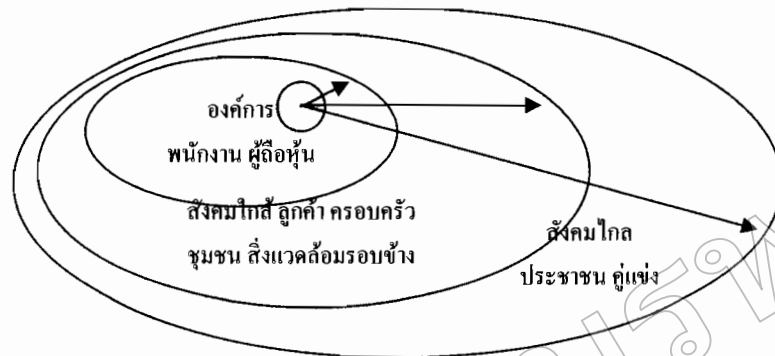
(Corporate Social Responsibility Management: CSR) ถ้าเราจำเป็นแต่ไม่สำคัญที่สุด บริษัทที่มีวิสัยทัศน์ (Vision) ไม่ได้เน้นกำไรเป็นที่สุด แต่ได้ทำธุรกิจอย่างมีการเติบโตแบบยั่งยืน บางบริษัทมีผลกำไรดีเลิศ แต่พอเจอวิกฤติกลับล้มละลายไปเพียงชั่วข้ามคืน ความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและความรับผิดชอบต่อสังคม กลับเป็นประเด็นข้อเรียกร้องของผู้บริโภคมากขึ้น การดำเนินธุรกิจที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น ก็จะมีโอกาสที่จะอยู่รอดและเติบโตอย่างยั่งยืนได้ เหตุผลหลักที่ต้องทำ CSR มี 4 ประการคือ

1) พันธะทางด้านศีลธรรม (Moral Obligation) 2) ความยั่งยืน (Sustainability) 3) ใบอนุญาตให้ดำเนินการ (License to Operate) 4) ชื่อเสียง (Reputation)

Corporate หมายถึง กิจกรรมที่ดำเนินไปเพื่อแสวงหากำไร

Social หมายถึง กลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กันหรือวิถีร่วมกัน ทั้งโดยธรรมชาติหรือโดยเจตนา รวมถึงสิ่งมีชีวิตอื่นและสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบรอบ สังคมแบ่งออกเป็น 2 ระดับสังคมใกล้ สังคมไกล

Responsibility หมายถึงการยอมรับทั้งผลที่ไม่ดีและดี ในกิจการที่ได้ทำลงไปหรืออยู่ในความดูแลของกิจการนั้น ตลอดจนการรับภาระหรือเป็นธุระดำเนินการป้องกัน และปรับปรุงแก้ไขผลที่ไม่ดี รวมถึงการสร้างสรรค์และบำรุงรักษาผลที่ดี ซึ่งส่งผลกระทบต่อไปยังผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มต่าง ๆ

ภาพที่ 2-37 ลำดับชั้นของผู้มีส่วนได้เสียกับ CSR
(สถาบันไทยพัฒน์, 2552, อ้างถึงใน พิพัฒน์ นนทนาธรณ์, 2553, หน้า 9)

วิภาดา วีระสัมฤทธิ์ (2553, หน้า 17) กล่าวถึงแนวคิดของความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร (CSR) สภาธุรกิจโลก เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (World Business Council for Sustainable Development, 1999) คือ ความมุ่งมั่นหรือพันธะสัญญาที่ธุรกิจมีอยู่อย่างต่อเนื่อง ในการที่จะประพฤติอย่างมีจริยธรรม และมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจ ด้วยการปรับปรุงคุณภาพชีวิต ของผู้ใช้แรงงาน ตลอดจนครอบครัว มีส่วนร่วมพัฒนาเศรษฐกิจ พัฒนาชุมชนท้องถิ่น และสังคมในวงกว้าง

การทำงานเพื่อสังคม สำคัญอย่างยิ่ง คือ ความรับผิดชอบต่อ พินดา ธนวัฒนากุล (2547, อ้างถึงใน จีรพัฒน์ ศิริรักษ์, 2552) เจตคติหรือทัศนคติ ที่ดีต่อการทำงาน การรับรู้ ความสามารถของตน เหตุผลเชิงจริยธรรม แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ การควบคุมตน และลักษณะมุ่งอนาคต มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการทำงานบริการ อย่างมีความรับผิดชอบต่อพนักงาน บริษัทจึงควรส่งเสริม พัฒนาจิตลักษณะ ความรับผิดชอบต่อพนักงาน

สายทิพย์ ไสรัตน์ (2551) ได้ศึกษาหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกประเด็นทางสังคม เพื่อการดำเนินกิจกรรมด้านความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจ พบว่า ประเด็นสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อทั้งทางตรงและทางอ้อม ต่อผู้มีส่วนได้เสียและสิ่งแวดล้อม มากที่สุดคือ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจขององค์กร ซึ่งทำให้มีผลต่อการดำเนินการด้านความรับผิดชอบต่อสังคม

มินทร์ฐิตา จิราธรรมวัฒน์ (2553, หน้า 213) ความสัมพันธ์ระหว่างระดับการรับรู้ กับทัศนคติที่ประชาชนมี ต่อการดำเนินการด้านความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างชัดเจน เพื่อตอบสนองความหวังของ ผู้มีส่วนได้เสียทุกกลุ่ม มี 3 ประการคือ องค์กรแห่งความเป็นเลิศ ความรับผิดชอบต่อสังคม และการกำกับดูแลกิจการที่ดี

คอตเลอร์ และแนนซี ลี (Kotler & Nancy Lee, 2005 อ้างถึงใน วิชาดา วีระสัมฤทธิ์, 2553, หน้า 21) ได้จำแนกความรับผิดชอบ ต่อสังคมขององค์กร (CSR) เป็น 6 ชนิดกิจกรรม ได้แก่

1. ส่งเสริมการรับรู้ประเด็นปัญหาสังคม (Cause Promotion)
2. การตลาดเพื่อมุ่งแก้ไขปัญหาสังคม (Corporate Social Marketing)
3. การบริจาคเพื่อการกุศล (Corporate Philanthropy)
4. การตลาดเกี่ยวโยงกับประเด็นทางสังคม (Cause Related Marketing)
5. การอาสาช่วยเหลือชุมชน (Community Volunteering)
6. การประกอบธุรกิจอย่างรับผิดชอบ (Socially Responsible Business Practices)

ศิลปะการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ประโยชน์กับสังคมโลกคือ การมอบการแบ่งปันด้วยสำนึก รับผิดชอบต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และพร้อมจะขยายความเชื่อมโยงไปสู่ในระดับ บุคคล องค์กร และ สังคมโลก การให้อย่างกัลยาณมิตรด้วยจิตอาสา

ศิลปะการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ประโยชน์กับการพัฒนาทัศนคติ เพื่อสนับสนุนการบริหาร จัดการทรัพยากรมนุษย์ บริษัทพรีเมียร์โปรดักส์ (ประเทศไทย) จำกัด

ตารางที่ 2-1 สรุปการสัมภาษณ์ นายพรสันต์ ชูเทพ ผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคล บริษัทพรีเมียร์โปรดักส์ (ประเทศไทย) จำกัด ในหัวข้อการใช้หลักพุทธธรรมพัฒนาทัศนคติในการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์สู่สังคมโลก

ทัศนคติความสมดุล	การใช้หลักพุทธธรรมกับHRM	การไม่เบียดเบียนสังคมโลก
การสร้างกัลยาณมิตรในการทำงาน	ความมีเมตตา รู้จักให้ทำเพื่อคนอื่น	การฝึกจิตให้มีสติ
สร้างความสมดุลอย่างเป็นระบบเพื่อให้เป็นวัฒนธรรมองค์กร	การมองคนให้เป็นคน	สัมผัสได้รับสภาวะธรรมตามความเป็นจริง
สร้างพนักงานจิตอาสา	เศรษฐกิจพอเพียง และ CSR	ใช้การเจรจาแบบ win-win
Happy work place	Compensation ที่ยุติธรรม จะช่วยสร้างความยั่งยืน	ทำให้จิตปราศจากกิเลส ลดความต้องการที่เกินจำเป็น
สร้างสมดุลให้กับ บุคคล องค์กร และสังคม	ทำ KM ต้องหางานยากมาวิเคราะห์และสร้างการเรียนรู้จากงานยากนั้น	เข้าใจธรรมชาติตามความเป็นจริง มองเห็นสุขในทุกข์

ตารางที่ 2-2 สรุปการสัมภาษณ์พนักงานบริษัทพรีเมียร์โปรดักส์ (ประเทศไทย) จำกัด เรื่องการนำหลัก
พุทธธรรมมาใช้ในการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์สู่สังคมโลก

ประโยชน์ที่ได้จาก หลักพุทธธรรม	ด้านบุคคล	ด้านองค์กร	ด้านสังคม
ปัญญา	มีสติในการมองเห็นกิเลสของ ตนเองมีทัศนคติที่ดีขึ้นมี สมาธิในการทำงาน	เข้าใจเพื่อนร่วมงานมาก ขึ้น รู้จักให้อภัยในความ แตกต่าง	รักษาศีลได้มากขึ้น ลด การเบียดเบียนสังคมลง
เศรษฐกิจพอเพียง	ทำให้รู้จักความพอประมาณ มีเหตุผล	เกิดความระมัดระวังไม่ ใช้วัตถุดิบสิ้นเปลือง	นำวิธีการไปใช้ให้เกิด ประโยชน์กับครอบครัว และหมู่บ้าน
รับผิดชอบต่อสังคม	รู้จักการแบ่งปันสู่ผู้อื่น	นำศักยภาพที่มีไปช่วย ผู้อื่นให้ได้รับประโยชน์ ร่วม	เป็นมิตรกับชุมชน พัฒนาชุมชนให้มั่นคงขึ้น

จากตารางที่ 2-1 และ 2-2 พบว่า การรักษาสกุลของบุคคล องค์กร และสังคม ของบริษัท
พรีเมียร์โปรดักส์ (ประเทศไทย) จำกัด ด้วยเชื่อว่า การสร้างระบบที่มีมาตรฐานให้เป็นวัฒนธรรม
องค์กร ด้วยจิตเมตตา และการให้คือ ปฏิบัติ เพื่อผู้อื่นให้มากขึ้น การสร้างสติด้วย การปลุกต้นให้มี
การฝึกวิปัสสนากรรมฐาน ทำให้เข้าใจธรรมชาติมากขึ้น เป็นเหตุให้ความต้องการที่เกินจำเป็นลดลง มี
ผลต่อการลดการเบียดเบียนในสังคมได้

บริษัทพรีเมียร์โปรดักส์ (ประเทศไทย) จำกัด ได้ดำเนินการใช้ศิลปะในระดับบุคคลคือ
การสร้างปัญญา ในระดับองค์กรคือ การใช้ทฤษฎีพระราชทานเศรษฐกิจพอเพียง และในระดับสังคม
คือ ความรับผิดชอบต่อองค์กรมีต่อสังคม CSR

สรุป

ศิลปะการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ประโยชน์กับ บุคคล องค์กร และสังคมโลกคือ การใช้
ปัญญาช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลผู้อยู่ร่วมกันในสังคม เพื่อดับทุกข์และแก้ปัญหาความสมดุ
ให้กับสังคม องค์กรและสิ่งแวดล้อม

การปฏิบัติตามหลักอริยสัจ4 เพื่อให้เกิดปัญญาแทนอวิชชาหรือความไม่รู้ โดยฝึกทำจิตให้ว่างจากกิเลส สร้างสติสัมปชัญญะให้เกิดขึ้นเพื่อพิจารณา กาย เวทนา จิต และสภาวะธรรมอย่างมีสมาธิให้มากที่สุด เป็นการฝึกให้กายและจิตทำงานประสานกันอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งหากจำเป็นต้องคิด ให้คิดในขณะที่จิตว่าง ไม่เอนเอียง ปราศจากความยึดมั่นทั้งฝ่ายบวกและลบ

การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในองค์การตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เน้นให้คนเข้าใจลักษณะพื้นฐานทางสังคมตามแนวคิดไตรลักษณ์ในทางพุทธศาสนา เกิดจากเหตุและปัจจัยที่เกี่ยวข้องมากมายเป็นพลวัต แต่อยู่ภายใต้ตรรกะที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ไม่ได้ปฏิเสธกระแสโลกาภิวัตน์ แต่เป็นประเด็นให้ปรับตัวให้เท่าทัน เน้นการสร้างความสมดุล มั่นคง ความยั่งยืนระยะยาว หลีกเลี่ยงการตัดสินใจอย่างเลื่อนลอยไร้หลักการ มีสัมมาอาชีวะ เน้นการพึ่งตนเอง ไม่เห็นแก่ตัว เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

การมอบการแบ่งปันด้วยสำนึกรับผิดชอบต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และพร้อมจะขยายความเชื่อมโยงไปสู่ในระดับ บุคคล องค์กร และสังคมโลก การให้อย่างกัลยาณมิตรด้วยจิตอาสา

ทั้งหมดเป็นการ “บูรณาการ” (Integration) เป็นความสัมพันธ์องค์อาศัยซึ่งกันและกัน เข้ามาร่วมทำหน้าที่ประสานเป็นองค์รวมหนึ่งเดียว ที่มีความครบถ้วนสมบูรณ์ในตัว จากส่วนที่เล็กที่สุดเชื่อมโยง เพื่อสร้างประโยชน์ให้ถึงส่วนรวม นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนที่สุด

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้มอบหลักพุทธธรรมคือ การสร้างปัญญาดบนทางสายกลาง เพื่อการพ้นทุกข์

กฎอทิปปัจจตา คือ หลักความเชื่อมโยงอย่างมีเหตุผลของสรรพสิ่ง ภาวะที่มีอันนี้ ๆ เป็นปัจจัย ความเป็นไปตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย กระบวนการแห่งเหตุปัจจัยเมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น (ปอ.ปยุตโต, 2551) และกฎแห่งไตรลักษณ์ คือ ลักษณะสาม อาการที่เป็นเครื่องกำหนดให้รู้ถึงความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลาย ความเป็นของไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์คงอยู่ไม่ได้ ความเป็นของมิใช่ตัวตน อาจเรียกว่าสามัญญลักษณะ (ปอ.ประยุตโต, 2551, หน้า 120)

หลักวงจรปฏิจสมุปบาท เริ่มจากอวิชชาปรุงแต่งทำให้เกิดทุกข์ (พุทธทาสภิกขุ, 2549, หน้า 49-50)

หลักอริยสัจ4 ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรคมีองค์ 8 ที่ประกอบด้วยไตรสิกขา คือ สมาธิ ปัญญา (พุทธทาสภิกขุ, 2552, หน้า 41)

หลักสมรรถนะด้านทัศนคติของมนุษย์ (สถาบันด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, 2551)

หลักความเสมอภาค (Win-Win) จากอุปนิสัย 7 ประการของผู้ที่มีประสิทธิภาพสูง (The Seven Habits of Highly Effective People)

หลักการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ แบบการใช้ผลิตภาพแรงงาน HRM การปรับสภาพองค์กร HRD และการใช้สิทธิตามกฎหมายสังคม HRE (การจัดการงานบุคคลแห่งประเทศไทย, 2552)

หลักทฤษฎีพระราชทานเศรษฐกิจพอเพียง (เทิดทูน ไทศรีวิชัย, 2551)

หลักความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility: CSR) (ISO 26000: Guidance on Social Responsibility, 2008)

แนวคิด 3 สมดุล Triple Bottom Line คือ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ร่วมกับแนวคิดการตลาด 3.0 (Kotler, 2010) และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ 3.0P ที่ประกอบด้วย People Profit Planet (วรภัทร์ ภู่เจริญ, 2553)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

1. งานวิจัยเกี่ยวกับพุทธธรรมและทัศนคติ

กัณฑ์ทิพย์ ชลวิสุทธิ (2546, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิเคราะห์พระอภิธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน พบว่า สาเหตุแห่งปัญหาสังคม เป็นเหตุมาจากโมหะหรืออวิชชา เป็นพื้นฐานการเข้าถึงเหตุผลหลักสังขธรรมเกี่ยวกับรูปและนามในพระอภิธรรมเพื่อนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันสามารถแก้ปัญหาการโลก โกรธ หลง ของมนุษย์ได้

เจษฎา บุญมาโฮม (2544, บทคัดย่อ) พบว่าการทำงานของสมอง เป็นสาเหตุของการมีระดับสติปัญญา และความฉลาดทางอารมณ์ เนื่องจากสติปัญญาและความฉลาดทางอารมณ์มีความสัมพันธ์กัน การมีระดับความฉลาดทางอารมณ์สูงหรือดี จะมีระดับสติปัญญาไม่ต่ำจนเกินไป เชื่อว่าระดับความฉลาดทางอารมณ์ที่ต่ำ มีผลมาจากสมองซีกขวาไม่ได้รับการกระตุ้นพัฒนามาตั้งแต่เด็กทำให้มีระดับไม่เหมาะสม และไม่สมดุลกับการทำงานของสมองซีกซ้าย

เด่น ทัพชัย (2551, หน้า 3) พบว่า มนุษย์มีความเห็นแก่ตัวมาแต่เกิดตามธรรมชาติเพื่อความอยู่รอดเรียกว่ายีนที่เห็นแก่ตัว (Selfish Gene) เพื่อป้องกันรักษาตนเอง ยีนนี้บทบาทสำคัญมาก เพราะเป็นตัวกระตุ้นเตือนให้ขยันขันแข็ง แต่ในทางพุทธศาสนาอธิบายว่า ชีวิตเป็นกระแสไหลเวียนต่อเนื่องของขันธ์ทั้งห้ามีความสำคัญในความเป็นตัวตนจึงเกิดการเห็นแก่ตัวขึ้นมา การยึดถือว่าเป็นตัว

เราของเรา หรือตัวกูของกูเป็นความรู้สึกที่ฝังแน่นในจิตมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตสัมพันธ์กับบุคคลและต่อการเกิดปัญหาแทบทุกอย่างทางสังคม พุทธศาสนามีแนวคิดว่าคุณคนไม่เพียงยังประโยชน์ของตนให้เสื่อมเพราะประโยชน์ของผู้อื่นแม้มาก บุคคลรู้จักประโยชน์ของตนแล้วชวนช่วยในประโยชน์ตน หมายถึงเป็นการปฏิบัติตนเพื่อความสุขในชีวิตและสอนให้ละความเห็นแก่ตัวเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์และอุทิศตนเพื่อความผาสุกของประชาชนและสังคม การขจัดความเห็นแก่ตัวคือการกำจัดกิเลสที่อยู่ภายในจิตใจของตนให้หมดไป ความเห็นแก่ตัวได้แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมมากมายทั้งทางความคิดคำพูดและการกระทำ เพราะหลงผิดว่าเป็นตัวตนคือมีวิชา เชื่อว่าตนเป็นศูนย์กลางทำให้เกิดความอยากที่จะหาวัตถุมาบำเรอตนด้วยตัณหา มองไม่เห็นไตรลักษณ์ ตามแนวปฏิสนธิรูปบาท เคยชินต่อความโน้มเอียงทางทัศนคติ ความรู้ความเข้าใจความเชื่อความเห็นความรู้สึก

นิพนธ์ จิตวิรุโณ (สุขอ้วน) (2548, บทคัดย่อ) ได้ศึกษา สมมติตามหลักพุทธศาสนากับความฉลาดทางอารมณ์ของเยาวชน มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติภาวนา เพื่อการพัฒนาภายใน พฤติกรรมจิต และปัญญาแต่ต้องอาศัยความร่วมมือกันของทุกฝ่าย เริ่มจากตนเองก่อนแล้วแนะนำผู้อื่นทำเป็นนโยบายสังคมต่อไป

บุญจิตร กนตสีโล (2550, หน้า 5) ศึกษาวิธีการแก้ปัญหาศีลธรรมของเยาวชนตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ พบว่า การแก้ปัญหาศีลธรรมของเยาวชน คือ พัฒนาสติปัญญาเพื่อการปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้อง ศีลเป็นหลักประพจน์ทางกาย วาจา และการเลี้ยงชีพให้สุจริต โดยมีเจตนาเป็นเครื่องประพจน์งดเว้นจากทุจริต เพื่ออบรมจิตใจให้ตั้งอยู่ในกุศลธรรมทั้งหลาย สภาพจิตใจจะเป็นอิสระจากตัณหา หรือมีคุณธรรม มีฐานมาจากศีล ประโยชน์จากศีลคือ ควบคุมความประพฤติ ป้องกันไม่ให้ตกไปสู่ความชั่ว เกื้อกูลต่อการกำจัดอวิชชา

พุทธรัชย์ ทิพย์โส (พุทธบัณฑิต) (2552, บทคัดย่อ) ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องความเสมอภาคในพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดของคาร์ล มาร์กซ์ พบว่า แนวคิดความเสมอภาคในพุทธปรัชญาเถรวาท เกิดขึ้นจากการต้องการแก้ปัญหาของชีวิต และมนุษย์ชาติในสังคมให้เกิดความยุติธรรมและเข้าถึงวิมุตติสุขคือ เป้าหมายหลัก พุทธปรัชญาถือว่าวัตถุและจิตใจเป็นสิ่งสัมพันธ์กัน ตัดจากกันไม่ได้ ความเสมอภาคเป็นเพียงเป้าหมายรอง เป็นวิธีการมุ่งหวังอบรมให้จิตบริสุทธิ์หลุดพ้นจากสิ่งพัวพันนาการ

พรทิพา กุญชรพินานนท์ (2551, หน้า 3) ได้ศึกษาพบว่า กระบวนการเรียนรู้หลักธรรมในพุทธศาสนาคือ การพัฒนาคนให้มีการศึกษา และหลักไตรสิกขา พัฒนาปัญญาได้ครบถ้วน ศีลสิกขา เป็นกระบวนการฝึกฝนความประพฤติให้ตั้งงามมีระเบียบวินัย จิตตสิกขาเป็นกระบวนการฝึกอบรมจิตปลูกฝังศีลธรรมด้านจิตใจให้เป็นสมาธิ และปัญญาสิกขา เป็นการฝึกทักษะกระบวนการคิด ความรู้

ความเข้าใจ ตามเหตุปัจจัยในสรรพสิ่งทั้งปวง การเรียนรู้วิธีสังข คือ ทุกข์ความไม่สบายกายไม่สบายใจ สมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์ นิโรธ การดับทุกข์ และมรรคข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ควรเรียนรู้ สติสัมปชัญญะช่วยอุดหนุนส่งเสริม และโยนิโสมนสิการคือการเรียนรู้อย่างแยกคายตามความเป็นจริง ไม่อิงคณหานำไปสู่การแก้ปัญหาสังคมได้เป็นอย่างดี

ศรีสด แสงสว่าง (2552) ศึกษาโพชฌงค์ ในการปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 พบว่ามีปรากฏอยู่ในหมวดธรรมานุปัสสนา ซึ่งเป็นธรรมฝ่ายดีที่เกิดขึ้นพร้อมกับจิตที่ตั้งมั่นผ่านการฝึกอบรมอย่างดีแล้ว ด้วยศีลสมาธิและปัญญาจนรู้แจ้งนำไปสู่ความพ้นทุกข์เพราะ โพชฌงค์เป็นธรรมหมวดหนึ่งในโพธิปักขิยธรรม การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาคือการปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน 4

ศุภวัฒน์ บุคิมินโต (สุขคำ) (2548) ได้ศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ในทรรสนะของพุทธปรัชญากับ จิกมันด์ ฟรอยด์ พบว่า พฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออก ทั้งบวกและลบมีจิตเป็นผู้คอยกำกับ บุคคลที่มีพฤติกรรมดีงามถูกรรลองคลองธรรมย่อมเอื้อต่อการพัฒนาสังคมของมนุษยชาติโดยรวมได้ง่ายขึ้น

สุธรรมมา วรนาวัน (2550, หน้า 5) ได้ศึกษาผลของการปฏิบัติสมาธิที่มีต่อความฉลาดทางอารมณ์ กรณีศึกษาผู้ปฏิบัติธรรมโครงการเฉลิมพระเกียรติตามรอยเบื้องพระยุคลบาท พบว่าผู้มีความฉลาดทางอารมณ์ที่ดีจะมีลักษณะเป็นผู้ที่มีความสุข และ ประสบผลสำเร็จในชีวิตส่วนความฉลาดทางอารมณ์ในทัศนะของพุทธศาสนานั้นกล่าวถึงลักษณะของบุคคลที่ใกล้เคียงกับความฉลาดทางอารมณ์เป็นผู้มีจิตที่ได้รับการพัฒนาแล้วที่เรียกว่า ภาวนิจิต หรือพัฒนาจิต และเป็นผู้มีจิตอันเป็นกุศล หรือกุศลจิต หมายถึง การมีคุณภาพจิตสมรรถภาพจิตและสุขภาพจิตที่ดี ผลการศึกษาพบว่า การปฏิบัติสมาธิตามหลักพุทธศาสนาด้วยการพัฒนาสติอย่างต่อเนื่องบนฐานทั้ง 4 คือ กาย เวทนา จิต ธรรมนั้น ส่งผลให้เกิดคุณลักษณะ 4 ประการ คือ พัฒนากาย พัฒนาพฤติกรรม พัฒนาจิตและ พัฒนาปัญญา ซึ่งเป็นการพัฒนาทั้งความฉลาดทางอารมณ์ และพัฒนาความฉลาดทางปัญญาไปพร้อมกัน แต่พุทธศาสนานับการพัฒนาจิตเป็นอันดับต้น

สุนันท์ เพ็ชรพิรุณ (2547, หน้า 2-4) ได้ศึกษา พบว่า ปัญญา หมายถึงความรู้แจ้ง ความรู้ชัด ความเข้าใจ ความรู้เท่าทันสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง ปัญญาเป็นคำกลาง ๆ มีหลายขั้นหลายระดับ หลายประเภท แบ่งเป็น โลภียปัญญา ปัญญาในขั้นเบื้องต้น ความฉลาดรอบรู้ในเรื่องการยังชีพในเรื่องทั่ว ๆ ไป ที่ยังเกี่ยวข้องกับเรื่องชาวโลก โลกุตตรปัญญา ปัญญาขั้นสูง ขึ้นเหนือโลก มีความฉลาดรอบรู้ในเรื่องการปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ได้ ปัญญาในทางพุทธศาสนามีเป้าหมายอยู่ที่การทำลายดับ อวิชชา และกิเลสอาสวะทั้งปวงที่เป็นต้นเหตุแห่งความทุกข์ทั้งส่วนบุคคลและชาวโลก ทางพุทธศาสนาเรียกผู้มีปัญญาว่า ผู้รู้ รู้ความจริงอันประเสริฐ อะไรเป็นทุกข์ สาเหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และมรรค

หรือวิธีดับทุกข์ กระบวนการพัฒนาปัญญา ตามธรรมชาติของท่านพุทธทาสภิกขุ คือ การเข้าถึงจุดหมายสูงสุดคือการหลุดพ้น ต้องอาศัย การวิปัสสนาปัญญา ธรรมเป็นเครื่องช่วยโลกใช้ได้แก่ทุกคน ศีลธรรม จริยธรรม กฎหมาย การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจสังคม การศึกษา ประเพณีวัฒนธรรม การอนุรักษ์ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม จิตวิทยา ปรัชญา เป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อความสุขทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

สุนันทา เรียงแหลม (2550) ได้ศึกษา การแก้ปัญหาเรื่องความโลภในสังคมพบว่า ความโลภ คือความอยากได้ มีมาก ความต้องการ หรือสภาวะที่ทำให้จิตใจละโมภอยากได้ มีลักษณะโน้มเข้าไปทางวัตถุสิ่งของของผู้อื่นเข้ามาหาตน เป็นเหตุหลักที่ทำให้บุคคลประพฤติดีศีลธรรม ความโลภหรือเรียกว่าความโกรธหลง ทำจิตใจให้เศร้าหมอง เป็นรากเหง้าของอกุศล ทั้งอย่างละเอียด อย่างกลางและอย่างหยาบ สาเหตุของความโลภมาจากอวิชชา คือความไม่รู้และโมหะความหลง และมีสาเหตุภายนอก คือสิ่งที่ดึงดูดจิตใจที่มากกระทบ ปัญหาสังคมเกิดจากความโลภของคนในที่มีพฤติกรรมเหมือนกันคือ ละเมิดศีล ส่งผลกระทบให้บุคคลกระทำให้สังคมเดือดร้อน องค์กรที่สามารถนำมาประยุกต์แก้ปัญหา ความโลภคือ ทาน การให้วัตถุสิ่งของต่าง ๆ แก่ผู้อื่นเพื่อตัดความโลภความตระหนี่ออกจากใจ ศีลเป็น ข้อห้ามทางกายวาจาเพื่อการไม่ละเมิดในทรัพย์สินและบุคคล ฝึกให้ยินดีพอใจในสิ่งที่ตนมี การบรรเทา ความโลภและส่งเสริมการลดละความโลภเพื่อสันติสุขแก่สังคม

สร้อยสุดา อิ่มอรุณรักษ์ (2543, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การฝึกอานาปานสติภาวนาที่มีผลต่อภาวะสุขภาพจิตของบุคคล วิธีการศึกษากลุ่มตัวอย่างผู้เข้าอบรมอานาปานสติภาวนา ณ. ธรรมาสถารนานาชาติสวนโมกขพลาราม จำนวน 63 คน พบว่าภายหลังการเข้าอบรมอานาปานสติภาวนา สุขภาพจิตของผู้เข้าอบรม มีแนวโน้มที่ดีขึ้นกว่าก่อนเข้าอบรม มีความเข้าใจธรรมของพุทธศาสนามากขึ้น เห็นว่าการแสดงออกทางสังคมดีขึ้น รู้จักคุณค่าของการมีชีวิต อยู่เพื่อทำประโยชน์ต่อสังคม

อิสรกานต์ ฐิตบุญโญ (ไชยพร) (2550, บทคัดย่อ) ได้สรุปความหมายของสติปัญญา คือ ธรรมที่เป็นอารมณ์ที่ตั้งแห่งสติ ความระลึกได้ ความสำคัญคือ กาย เวทนา จิต ธรรม สามารถกำจัด ความเศร้า ควบคุมรักษาสภาพจิตให้อยู่ภาวะที่ต้องการได้ หลักการคือ การฝึกสติให้ระลึกได้และรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา ทำให้ไม่มีความเครียด ไร้ความกังวลในชีวิตประจำวัน สามารถสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้กับ สิ่งแวดล้อม สร้างความสงบสุขให้แก่สังคม ลดความขัดแย้งระหว่างประชาชนในชาติ ทำให้เกิด สันติภาพแก่มวลมนุษยชาติได้อย่างแท้จริง

2. งานวิจัยเกี่ยวกับการบริหารจัดการเพื่อสังคมโลก

ชนันท์ภรณ์ สุสิริเกษมสุข (2550, หน้า 95) เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญา ซึ่งถึงแนวทาง

การดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง พอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึง ความจำเป็นที่ต้องมีระดับภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน ขณะเดียวกันต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจ ให้มีจิตสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ความรอบรู้ที่เหมาะสม อดทน ความเพียร มีสติปัญญา ให้สมดุลพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

ไชยพัฒน์ กลั่นสุภา (2551, หน้า 57) ได้ศึกษาลักษณะทางบุคลิกภาพและความสามารถทางสติปัญญา ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ภายในองค์การของพนักงาน พบว่าลักษณะมิติของบุคลิกภาพด้านสติสัมปชัญญะที่เด่นจะเป็นคนถีถ้วน รอบคอบ รู้จักคิดและวางแผน ซึ่งทำให้มีความหลักแหลมในการคิดและตัดสินใจ ส่งผลต่อพฤติกรรมตามแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงภายในองค์การ ได้ดี

เทอดทูน ไทศรีวิชัย (2551, บทคัดย่อ) ได้ศึกษา บทบาทของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่มีต่อภาวะจิตลักษณะของบุคลากรในองค์การที่บริหารจัดการโดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง พบว่าบุคลากรในองค์การที่บริหารจัดการโดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมีภาวะจิตลักษณะด้านการมุ่งอนาคต ควบคุมตน การรับรู้ความสามารถของตนเองต่ำกว่าบุคลากรในองค์การที่บริหารจัดการโดยใช้แนวคิดอื่น มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพอเพียงในระดับบุคคล มีความเชื่อมั่นในอำนาจแห่งตนทางบวกกับทุกปัจจัย

นิรวิทย์ เพียรราษฎร์ (2553) ได้ศึกษาปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและความสุขในการทำงาน พบว่า เพศ อายุ รายได้ วุฒิการศึกษา มีผลต่อทัศนคติในทางบวกไม่แตกต่างกัน มีนัยสำคัญกับความสุขในการทำงาน

มิตร จิตปัญญา (วันยาว) (2547) ได้ศึกษา ความรู้จักพอประมาณ เป็นหลักดำเนินชีวิตให้เกิดความพอเพียง อยู่บนพื้นฐานของศีลธรรม อันเป็นหลักจริยธรรมที่พึงงามที่ปรากฏในคัมภีร์ อันจะนำไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์ที่เป็นระดับโลกียะ เนะเป็นหลักนำไปสู่ความพ้นทุกข์ที่สูงสุดอันเป็นโลกุตระ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเน้นระบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ที่สอดคล้องกันระหว่างการผลิตกับการบริโภค บนพื้นฐานของการพึ่งตนเองระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม ให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ใน

โลกอย่างสงบสุขไม่เดือดร้อน ในภาพรวมเป็นการสร้างจิตวิญญาณ โดยความยั่งยืนอันเป็นแก่นแท้ของ
ความสมดุลของชีวิต

วิภาดา วีระสัมฤทธิ์ (2553, หน้า 17) กล่าวถึงแนวคิดของความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร
(CSR) สภาธุรกิจโลก เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (World Business Council for Sustainable
Development: 1999) คือ ความมุ่งมั่นหรือพันธะสัญญาที่ธุรกิจมีอยู่อย่างต่อเนื่อง ในการที่จะประพฤติ
อย่างมีจริยธรรม และมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจ ด้วยการปรับปรุงคุณภาพชีวิต ของผู้ใช้แรงงาน
ตลอดจนครอบครัว มีส่วนร่วมพัฒนาเศรษฐกิจ พัฒนาชุมชนท้องถิ่น และสังคมในวงกว้าง

สายทิพย์ โสรรัตน์ (2551) ได้ศึกษาหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกประเด็นทางสังคม เพื่อดำเนิน
กิจกรรมด้านความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจ พบว่า ประเด็นสำคัญที่ส่งผลกระทบทั้ง
ทางตรงและทางอ้อม ต่อผู้มีส่วนได้เสียและสิ่งแวดล้อม มากที่สุดคือ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจขององค์กร ซึ่ง
ทำให้มีผลต่อการดำเนินการด้านความรับผิดชอบต่อสังคม

งานวิจัยต่างประเทศ

นีฮอฟและมัวร์แมน (1993, p.527) ได้ศึกษาความยุติธรรมในฐานะที่เป็นตัวแปรทำให้เกิด
ความสัมพันธ์ระหว่างวิธีการในการติดตามการปฏิบัติงานของพนักงานกับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดี
ขององค์กร พบว่า วิธีการติดตามการปฏิบัติงานของพนักงานมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการรับรู้
ความยุติธรรมภายในองค์กร

โรเบิร์ตและเรย์ (1990) ได้ศึกษาวิจัย พบว่าปัจจัยส่วนบุคคลกับความเครียดในการทำงาน มี
ผลต่อการรับรู้และตอบสนองต่อสถานการณ์ในการทำงาน

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักพุทธธรรมรูปแบบการบริหารจัดการ
สู่สังคมโลก พบว่า มีนักวิชาการได้ศึกษาเกี่ยวกับการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อ
สะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นจากกิเลสตัณหาของมนุษย์ ในการศึกษาวิจัยนี้ผู้วิจัยมีความประสงค์สร้าง
เครื่องมือวัดการพัฒนาทัศนคติสู่สังคมโลกโดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นแนวคิดในการดำเนินการและ
ขยายองค์ความรู้ด้านการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาทัศนคติในการบริหารจัดการ
ทรัพยากรมนุษย์สู่สังคมโลกขึ้นให้เหมาะสมและสอดคล้องกับการศึกษาในครั้งนี้